

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТОВІ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

На правах рукопису

ТОДОРОВА ОЛЬГА ЛЕОНТІЇВНА

УДК 351 : 353.8 (477)] (043.3)

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ЯК ПУБЛІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

25.00.02 – механізми державного управління

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Науковий керівник
Попов Микола Петрович
кандидат наук з державного
управління, доцент

Одеса – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	12
1.1 Сучасні парадигми державної політики регіонального розвитку як форми політичного процесу, що реалізується в публічному просторі.....	12
1.2 Інструменти реалізації державної політики регіонального розвитку в умовах децентралізації публічно-владних відносин.....	32
1.3 Передумови запровадження кластерного підходу до вирішення проблем регіонального розвитку.....	49
1.4 Аналіз існуючих класифікацій кластерів та обґрунтування принципів кластерного підходу до реалізації завдань політики регіонального розвитку.....	63
Висновки до розділу 1.....	76
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД І ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	80
2.1 Аналіз сучасного стану процесів кластеризації в Україні.....	80
2.2 Сучасний стан державної політики регіонального розвитку та практика використання кластерного підходу в діяльності органів публічної влади України..	93
2.3 Зарубіжний досвід використання кластерного підходу під час реалізації державної політики регіонального розвитку.....	113
Висновки до розділу 2.....	126
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ ЯК ПУБЛІЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ.....	131
3.1 Вплив архетипів території на процеси кластеризації в реалізації державної політики регіонального розвитку.....	131
3.2 Кластерна ініціатива як інституціональна форма публічного інструменту реалізації державної регіональної політики.....	143

3.3 Організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку.....	153
Висновки до розділу 3.....	163
ВИСНОВКИ.....	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	171
ДОДАТКИ.....	195

ВСТУП

Актуальність теми обумовлюється інтенсифікацією процесів трансформації державної політики регіонального розвитку в багаторівневу публічну політику, суть якої полягає в організації такої системи публічно-владних відносин, що уможлиблює участь численних груп зацікавлених сторін у формуванні політичного порядку денного з подальшим впливом на процес розроблення й втілення політичних рішень. Налагодження ефективного механізму публічних консультацій органів влади з громадянами та групами інтересів у процесі розроблення державної політики та регіональних стратегій розвитку сприяє розбудові складної мережі взаємозв'язків та взаємодій між суб'єктами влади та суспільства. В умовах інституціоналізації публічного простору державної політики регіонального розвитку формується нова мережева модель взаємодії суб'єктів регіонального розвитку з метою консолідації дій та ресурсів для вироблення "суспільного блага" і реалізації місцевих публічних інтересів.

Теоретичний конструкт мережевої моделі взаємодії суб'єктів влади та суспільства на засадах партнерства імплементується через кластерний підхід до вирішення завдань державної регіональної політики, суть якого полягає в стимулюванні інтеграційних процесів (різноманітних кооперацій) у регіоні та створенні сприятливого бізнес-середовища для зміцнення наявних кластерних утворень. Практичне запровадження кластерного підходу в діяльність органів публічної влади потребує його інституціоналізації як публічного інструменту досягнення консенсусу інтересів підприємницьких структур, органів влади всіх рівнів і місцевого населення з метою забезпечення високого рівня довіри і згоди учасників кластерної ініціативи зі створення нової ефективної економіки регіону, без чого не можлива ефективна реалізація завдань державної політики регіонального розвитку.

Актуалізацію кластерного підходу для України, його відповідне наукове обґрунтування, а також аналіз вітчизняної і зарубіжної практики формування

кластерів здійснено у працях багатьох учених, серед яких слід відзначити праці: Ю. Бажала, З. Варналія, Б. Корецького, О. Крайника, Д. Крисанова, С. Соколенка, О. Тищенко, Л. Федулової. Різні аспекти формування інноваційних кластерів досліджують: А. Бутенко, В. Дубовик, О. Кузьмін, Є. Лазарева, Н. Мікула та ін. У більшості публікацій з цієї проблематики розвиваються теоретичні засади формування кластерів, досліджуються передумови їх ефективного функціонування. Роль органів публічної влади у створенні та підтримці діяльності кластерних структур в Україні розкрита у наукових дослідженнях: І. Дегтярьової, О. Васильєвої, Ю. Королюка, М. Миколайчука, І. Чикаренко. Науковим підґрунтям розкриття сутності кластерного підходу як публічного інструменту стали наукові праці з формування публічної сфери та публічного простору регіональної політики: Т. Безверхнюк, М. Іжі, П. Надолішнього, С. Саханенка, Т. Сивак, Ю. Шарова; мережевого принципу територіального розвитку: В. Мамонової, О. Молодцова; архетипічності території: Е. Афоніна, В. Глеби та інших відомих науковців.

Аналіз наукового доробку в даній сфері свідчить, що кластерний підхід як публічний інструмент регіонального розвитку лише формується і чимало організаційно-інституційних та інфраструктурно-технологічних аспектів його використання є неврегульованими. Тому дослідження даного питання є актуальним у науковому і практичному аспектах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках науково-дослідних робіт ОРІДУ НАДУ при Президентіві України протягом 2013-2015 рр. за темами: "Розвиток лідерства в публічному управлінні та забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу регіону" (ДР №0113U001786), де автором, як відповідальним виконавцем, розроблено рекомендації щодо використання кластерного підходу як інструменту реалізації державної політики розвитку територій органами публічної влади; "Реалізація окремих пріоритетів комплексного розвитку регіону: науково-методичний супровід" (ДР № 0114U002604), де особистий внесок автора як виконавця полягав у аналізі проблем розвитку кластерів у регіоні, виокремленні

ролі держави у формуванні кластерів та визначенні заходів щодо створення сприятливих умов кластеризації на регіональному рівні; "Механізми горизонтальної взаємодії в системі публічного управління в умовах децентралізації" (ДР № 0115U001261), де особистий внесок автора як виконавця полягав в обґрунтуванні принципів кластерного підходу як інструменту реалізації державної політики розвитку територій в контексті горизонтальної взаємодії в системі публічного управління.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні напрямків запровадження кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку в умовах реформування публічно-владних відносин на сучасному етапі державотворення України та наданні конкретних пропозицій.

Для досягнення поставленої мети визначено такі дослідницькі *завдання*:

- дослідити домінуючі концепції сучасної парадигми державної політики регіонального розвитку як форми політичного процесу, що реалізується в публічному просторі;
- визначити об'єктивні передумови запровадження кластерного підходу до вирішення завдань державної політики регіонального розвитку;
- проаналізувати сучасний стан процесів кластеризації та інституційне середовище функціонування кластерів в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід кластерної політики та визначити функціональну сферу кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку;
- довести доцільність визначення архетипів території як складової кластерного підходу щодо реалізації регіональних стратегій розвитку;
- обґрунтувати концептуальний підхід до формування кластерної ініціативи як інституціональної форми публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку;
- розробити організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку та надати пропозиції щодо його функціонування.

Об'єкт дослідження – публічний простір державної політики регіонального розвитку.

Предмет дослідження – кластерний підхід як публічний інструмент державної політики регіонального розвитку.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення теорії державного управління, публічної політики, регіонального розвитку, мережевого управління, ринкової економіки, територіального планування; наукові праці вітчизняних і зарубіжних науковців із теорії інституціоналізації управлінських відносин і зв'язків, теоретико-методологічних основ кластерного підходу, удосконалення державного регулювання регіонального розвитку, методології організації інтеграційних процесів; наукові принципи і засоби наукового пізнання гарантують достовірність результатів, досягнення поставленої мети.

У дисертації застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема абстрагування, узагальнення, аналіз і синтез, індукція й дедукція, системний аналіз. За допомогою аналітичного методу здійснено відбір наукової інформації за темою дисертації; компаративний та логіко-семантичний методи застосовувалися під час дослідження понятійного апарату; за допомогою структурно-функціонального аналізу та декомпозиції обґрунтовано організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії; для вирішення окремих наукових завдань використовувалися відповідні методи економіко-статистичного аналізу та теоретичного моделювання. Емпіричною основою дослідження стали нормативно-правові акти, що регламентують управлінські відносини суб'єктів державної політики регіонального розвитку при реалізації кластерного підходу, статистичні матеріали, особисті спостереження автора.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних положень і концептуальних засад використання кластерного підходу як публічного інструменту, сукупність яких сприятиме забезпеченню високого рівня довіри і згоди учасників кластерної ініціативи щодо

ефективної реалізації завдань державної політики регіонального розвитку.

вперше:

- концептуалізовано уявлення про кластерний підхід як публічний інструмент державної політики регіонального розвитку, репрезентативними ознаками якого є: реформа децентралізації влади з орієнтацією на партнерство між різними її рівнями і гілками, а також із приватним і неурядовим секторами; мережева парадигма публічного управління та територіального розвитку; ринковий механізм самоорганізації суб'єктів регіонального розвитку; активність політичних та неполітичних акторів, які через різноманітні складні взаємодії прагнуть реалізувати публічний місцевий інтерес. Публічний формат кластерного підходу орієнтований на забезпечення процесів взаємодії між суб'єктами та їх об'єднаннями, передбачає поєднання і взаємне доповнення ресурсних потенціалів, забезпечує формування публічних інтересів та задоволення "суспільних благ" у місцях територіальної локалізації суб'єктів кластерних об'єднань;

- розроблено організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку, функціональними особливостями якого є: утворення мережевої спільноти та формування інформаційно-комунікативної платформи взаємодії між групами інтересів у межах кластерної ініціативи з розробленням регламенту взаємодії між ініціаторами кластеру і зацікавленими сторонами регіонального розвитку; утворення партнерської мережі з процедурним урегулюванням інституціоналізації партнерства та регламентом партнерства при реалізації інвестиційних проєктів у межах кластерної стратегії розвитку; формування спеціалізованої асоціації учасників кластеру та процедури оцінювання ефективності кластерної ініціативи;

удосконалено:

- понятійний апарат науки державного управління в аспекті досліджуваної наукової проблеми, зокрема уточнено і представлено авторське визначення понять: "публічний інструмент", що пропонується розглядати як інтегровану і скоординовану комбінацію управлінських методів, засобів, дій та інформаційно-комунікативних технологій із забезпечення вертикальних і горизонтальних

взаємодій суб'єктів публічної політики, що створює потенціал для мотивованого виконання поставлених завдань на засадах партнерства та узгодження інтересів; "кластерний підхід" на відміну від наявних наукових підходів акцентує увагу на здійсненні комплексу організаційно-економічних заходів із консолідації всіх суб'єктів регіонального розвитку, що має бути формалізований у стратегіях і програмах розвитку регіонів;

- теоретичні підходи до ідентифікації кластерів на основі концепції архетипів території, що сприятиме архетипізації кластеру для оптимального оформлення системи зв'язків між елементами та учасниками кластеру, спеціалізації сегменту послуг;

- методичні підходи щодо формування структури партнерської мережі на основі визначення структури зацікавлених сторін партнерства та виду інституціональної взаємодії між ними;

дістали подальшого розвитку:

- принципи кластерної політики, що пропонується розглядати у комплексному взаємозв'язку принципів формування, функціонування та оцінювання ефективності кластерного підходу до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку;

- пріоритетні напрями кластеризації за показниками: наявний потенціал (ресурсна складова), історичний вид діяльності (архетипічна складова), вектор територіального розвитку (інституційна складова).

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи мають практичне спрямування і можуть бути враховані при формуванні основних засад та визначенні змісту державної політики регіонального розвитку, при застосуванні кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку. Наукові розробки також можуть бути використані при підготовці нормативно-правових документів із питань регіонального розвитку та місцевих стратегій розвитку регіонів.

Положення та пропозиції, викладені в дисертації, були використані при

розробці науково-методичного забезпечення навчального процесу у Центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій Вінницької області (довідка від 13.08.2013 № 186); при розробці навчально-методичного забезпечення семінарів у Херсонському обласному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій (довідка від 24.04.2015 № 01-19/65) та при актуалізації Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року Департаментом "Агентство з питань інвестицій та розвитку" Одеської облдержадміністрації (довідка від 04.05.2016 № 01.1-14/456).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науковою роботою, в якій за результатами проведених досліджень отримано нові теоретичні та методологічні результати, що закладають належне підґрунтя для розв'язання важливого наукового завдання – обґрунтування дієвості кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та наукові результати дослідження обговорювалися на теоретико-методологічних семінарах та розширеному засіданні кафедри державного управління і місцевого самоврядування Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентіві України (від 17.05.2016 протокол № 17), а також апробовані на науково-комунікативних заходах протягом 2012-2016 рр., а саме: "Європейський проект та Україна" (Одеса, 2012); "Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи" (Одеса, 2013-2016); "Сучасні підходи до використання ресурсного потенціалу регіонального управління" (Херсон, 2013 р.); "Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління" (Одеса, 2013); "Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів" (Одеса, 2013), "Актуальні проблеми розвитку науки державного управління" (Дніпропетровськ, 2013); "Актуальные проблемы

развития региональной экономики" (Калуга, 2013); "Реформування публічного управління: теорія, практика, міжнародний досвід" (Одеса, 2014-2016); "Направления социально-экономического развития региональной экономики" (Калуга, 2015); "Архетипіка і державне управління: громадянська самоорганізація, соціальна мобільність, суспільна інтеграція" (Ужгород – Скаліца, 2015).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 18 праць, у тому числі 4 – у наукових фахових виданнях України та 1 – у зарубіжному виданні, що індексується наукометричними базами; 13 публікацій – у збірниках матеріалів науково-комунікативних заходів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Обсяг основного змісту дисертації становить 170 сторінок, на яких містяться 10 рисунків та 3 таблиці. При написанні дисертації використано 210 джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У розділі:

Проаналізовано домінуючі концепції сучасної парадигми державної політики регіонального розвитку як форми політичного процесу, що реалізується в публічному просторі. Досліджено ланцюгову, сітьову (мережеву) та ієрархічну моделі реалізації завдань державної політики регіонального розвитку. Обґрунтовано підходи до концептуалізації поняття "публічний інструмент". Визначено об'єктивні передумови запровадження кластерного підходу до вирішення завдань державної політики регіонального розвитку.

1.1 Сучасні парадигми державної політики регіонального розвитку як форми політичного процесу, що реалізується в публічному просторі

З метою забезпечення життєдіяльності держави та забезпечення добробуту її громадян, перед державним управлінням постають все нові завдання щодо пошуку ефективних інструментів реалізації державної політики для відповідей на виклики сьогодення.

З точки зору державного управління, як управління соціального, важливим є виокремлення нагальних проблем та потреб людської складової території (наприклад освіта, охорона здоров'я тощо). Проте, варто пам'ятати, що соціальна функція управління нерозривно пов'язана з його економічною функцією. Соціальна стабільність і благополуччя населення держави багато в чому залежать від рівня розвитку економіки і самодостатності регіонів країни.

Ефективна політика регіонального розвитку призводить до подолання проблем соціального характеру, підвищення рівня економічного потенціалу територій, продуктивності їх економіки, прибутковості бізнесу та доходів

населення і, як наслідок, загального підвищення соціальних стандартів, якості життя та розвитку бізнес-середовища.

Дослідження проблематики, що складає основу дисертаційної роботи, потребує, перш за все, виокремлення та визначення/уточнення основних категорій його понятійного апарату.

Загальновідомо, що саме в поняттях як своєрідних способах відображення об'єктивної дійсності наука концентрує та узагальнює накопичені знання. Такі поняття мають бути конкретними, чітко сформульованими, лаконічно визначеними, істинно науковими та адекватно відображати суттєві ознаки об'єктивних явищ. Недостатня розробка понятійного апарату не лише гальмує розвиток теорії, робить неможливим ведення плідної дискусії [67, с. 14].

Логіка виокремлення саме категорій нашого дослідження представлена на рисунку (див. рис. 1.1.).

ТЕМА	Кластерний підхід як публічний інструмент реалізації державної політики регіонального розвитку	
МЕТА	полягає в теоретичному обґрунтуванні напрямків запровадження кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку в умовах реформування публічно-владних відносин на сучасному етапі державотворення України та наданні конкретних пропозицій.	
	↓	
	ОБ'ЄКТ	ПРЕДМЕТ
	публічний простір державної політики регіонального розвитку.	кластерний підхід як публічний інструмент державної політики регіонального розвитку.
	↓	↓
	Державна політика	Кластер → мережа + Підхід ↓
	Політика розвитку Регіональний розвиток / Розвиток територій	Кластерний підхід Інструмент реалізації
	↓	↓
	Публічність, публічний простір, децентралізація	Публічний інструмент
	Державна політика регіонального розвитку	Кластерна ініціатива ↔ кластерна стратегія
	⇒ реалізація державної політики регіонального розвитку	
	↓	
	Кластерний підхід як публічний інструмент реалізації державної політики регіонального розвитку	

Рис.1.1. Логіка виокремлення основних категорій дослідження

Розгляд понятійного апарату розпочнемо з найбільш широких понять, що використовуватимуться в дослідженні, а саме: політика, розвиток і поєднуюче їх значення - політика розвитку.

Єдиного визначення поняття "політика" немає. Термін "політика" походить від давньогрецького слова "поліс" (місто-держава) та його похідних: "politike" (мистецтво управляти державою), "politeteia" (конституція), "polites" (громадяни), "politica" (державний діяч). Узагальнюючи варіанти походження "політики", російські вчені Н.І. Глазунова, Ю. М. Забродін, та А. Г. Поршнєв пропонують вважати, що політика – це те, як "держава прагне впливати чи безпосередньо управляти різними сферами суспільного життя шляхом використання правових, адміністративних, економічних чи політичних інструментів [53]".

У вузькому, але загальному розумінні (за визначенням Генрі Тейла) політика – визначена частина, програма або напрямок діяльності, сукупність засобів (інструментів) та методів (технік) для реалізації певних інтересів задля досягнення визначених (суб'єктом політичного процесу) *цілей* в певному соціальному середовищі. Політикою позначають процес прийняття рішень, а також поведінку в суспільно-державних установах [169, с. 426]. У демократичних суспільствах політику можна спостерігати у взаємодії між певними групами людей у корпоративних, академічних, релігійних інституціях.

Якщо ми говоримо про політику розвитку, то розуміємо, що *розвиток*, у такому контексті є ціллю цієї політики.

Метою розвитку є здійснення змін на краще, основні цілі полягають у підвищенні економічного, соціального, екологічного добробуту та якості життя громадян.

Для більш повного розуміння змісту "політики розвитку", розглянемо детальніше, що являє собою "розвиток". О.В. Безуглий в Енциклопедичному словнику з державного управління визначає розвиток – як незворотну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних та ідеальних об'єктів, унаслідок чого виникає новий їх якісний стан [62, с. 625].

Виходячи з такого визначення, категорію "розвиток" можна розглядати у

двох площинах:

- як спрямовану дію, унаслідок якої відбувається зміна якості;
- як процес, унаслідок якого відбувається перехід від одного якісного стану до іншого, вищого.

Підсумовуючи вищевикладений огляд категорій "політика" та "розвиток", на основі отриманих в результаті нами висновків, з метою подальшого використання в дисертації, формуємо власне визначення поняття "політика розвитку" – *це напрямок діяльності публічних органів влади щодо досягнення визначеного суб'єктом політичного процесу такого стану об'єкта управління, що якісно позитивно різниться від його початкового (вихідного) стану.*

Дослідивши найбільш загальне поняття "політика", спробуємо узагальнити погляди науковців на те, що таке державна політика та її основні складові, зокрема "реалізація".

Розуміємо, що державна політика має багатофункціональну природу та характеризується сукупністю внутрішніх притаманних їй особливостей.

Одразу ж зазначимо, що законодавством України не закріплено визначення поняття "державна політика". Проте, як зазначає І. Петренко «...у найзагальнішому вигляді державну політику визначають як основні принципи, норми та діяльність зі здійснення державної влади».

Західними вченими Е. Янгом і Л. Куїнном наведено такі визначення поняття державної політики, які, крім того, дають уявлення про досліджуване явище як цілісний процес:

- державна політика – це дії, що їх реалізує владний орган, який має законодавчі, політичні та фінансові повноваження це робити;

- державна політика – це реакція держави на реальні життєві потреби чи проблеми, тобто така політика намагається реагувати на конкретні потреби або проблеми суспільства чи суспільних груп, наприклад, громадян, недержавних організацій чи органів влади;

- державна політика – це рішення щось робити або рішення нічого не робити, що означає: визначена політика може привести до дій у спробі розв'язати

проблему або ж базуватися на переконанні, що проблему буде розв'язано в рамках поточної політики, тобто не привести до жодних дій;

- державна політика здійснюється одним або групою акторів, тобто політику може реалізовувати один представник влади чи владний орган або багато гравців;

- державна політика передбачає обґрунтування дій, тобто, як правило, містить пояснення логіки, на якій вона ґрунтується;

- державна політика – це рішення, що вже ухвалене, а не намір чи обіцянка · державна політика зорієнтована на досягнення мети, тобто намагається досягти кількох визначених цілей у спробі розв'язати або розглянути певні проблеми чи потреби в конкретному суспільстві;

- державна політика – це курс дій, тобто не одне певне рішення, дія чи реакція, а ретельно розроблений *підхід* або стратегія [52, с. 5–6].

Такий підхід до визначення даної категорії підкреслює певну системність та процесність даного явища.

Крім того, І. В. Розпутенко у Енциклопедичному словнику з державного управління дає таке визначення: державна політика – дії системи органів державної влади згідно з визначеними цілями, напрямками, принципами, для розв'язування сукупності взаємопов'язаних проблем у певній сфері суспільної діяльності [62]. Вважаємо, що даний підхід до цієї категорії, доцільно доповнити визначенням Г. Атаманчука, який визначає державну політику як "сукупність цілей та завдань, що практично реалізуються державою, і засобів, що використовуються при цьому [1, с. 57]". Поєднання теоретичних напрацювань цих двох вчених, на нашу думку, дає можливість найбільш повно оцінити досліджуване явище та розглядати державну політику як цілісний процес, що проходить такі повноцінні стадії: обговорення/ планування => формування => реалізація => оцінка (*див. рис. 1.2, с. 17*).

Відповідно до визначеної теми дослідження, варто розуміти, що під собою розуміє "реалізація державної політики", зокрема в частині розвитку регіонів та окремих територій.

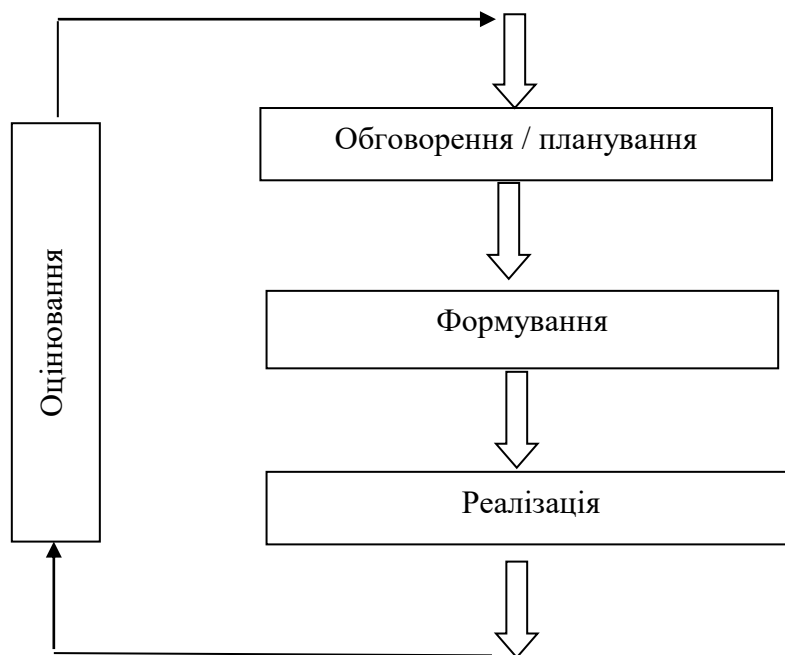

Рис. 1.2. Державна політика як процес

Значення слова "реалізація" (від лат. *realis* – реальний) – трактується у кількох значеннях: здійснення продажу, оголошення, ін. Проте, нам більш цікаве значення реалізації у трактуванні колективу Б. А. Райзберга, Л. Ш. Лозовського та Е. Б. Стародубцевої, які розуміють її як "виконання задуму (вважатимемо, що це процес), отримання результату (вважатимемо, що це факт досягнення/недосягнення намічених цілей) [157]". Відповідно до такого визначення, можна виокремити два підходи до визначення "реалізації" як управлінської категорії, а саме як:

- процес;
- факт досягнення/недосягнення намічених цілей.

Вчені, які займались вивченням явища "державної політики" (Л. В. Сморгунів, В. Н. Данн, О. І. Валевський, В. А. Ребкало, М. М. Логунова, В. В. Тертичка, В. В. Лобанов), здебільшого дотримуються такої точки зору, що реалізація державної політики – це "здійснення та моніторинг державної політики, що передбачає комплекс заходів із впровадження прийнятих рішень і програм [52,

54, 56]". На нашу думку, таке визначення носить незакінчений характер, адже реалізація політики – це постійний, динамічний процес досягнення поставлених цілей, в якому беруть участь різні органи публічної влади, а також інститути громадянського суспільства. При цьому, варто пам'ятати, що завданням державної політики є своєчасне виявлення проблем розвитку суспільства, аналіз причин їх виникнення та шляхів розв'язання. У сфері державної політики приймаються рішення, спрямовані на розв'язання проблеми, створюється механізм реалізації цих рішень, розробляється інструментарій.

Як видно з *рис. 1.2 (див. с. 17)*, реалізація будь-якої державної політики починається відразу після її схвалення, легітимації (формування) і є основним видом діяльності апарату державної влади.

Отже, на нашу думку, реалізація державної політики містить в собі не лише здійснення управлінської діяльності, спрямованої на досягнення поставлених цілей державної політики в тій чи іншій сфері суспільного життя, а і *власне досягнення намічених цілей розвитку за допомогою (шляхом) визначених засобів (інструментів) та підходів (методів, технік)*.

А виходячи з того, що територіальний розвиток логічно визначено Мамоною В. В. як синтезоване поняття, структурними компонентами якого є політичний, економічний, соціальний, екологічний розвиток у певному просторі, а модель розвитку території – як просторову модель політико-еколого-соціо-економічного розвитку або просторову модель політико-сталого розвитку [112], то реалізація державної політики, яка спрямовується на розвиток територій здійснюється з метою політичного, економічного, соціального, екологічного розвитку у певному просторі, шляхом застосування найбільш доцільних інструментів для досягнення такої мети. Розроблення курсу дій та вибір інструментів щодо вирішення питань, що стосуються розвитку територій та регіонів лежить в площині політики регіонального розвитку (регіональної політики).

При цьому, звертаючись до об'єкта дослідження, зауважимо, що народження регіональної політики як напряму національної політики держави

припадає на 30-ті роки ХХ ст. Спочатку європейська (як і американська чи австралійська) регіональна політика сприймалася як інструмент згладжування надмірних диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів, в основному за рахунок перерозподіляючих грантів та субсидій регіонам і територіям, котрі мають певні проблеми розвитку. Однак із часом цілі регіональної політики змінилися і стали більш багатогранними. Виникли нова парадигма регіональної політики і нові принципи, які орієнтуються на децентралізацію влади та партнерство між різними її рівнями й гілками, а також партнерство із приватним і неурядовим секторами. Відтак, роль регіональної політики, як однієї з важливих складових у системі державної політики, зростає, а заодно зростає й глибина залучення місцевих та регіональних суб'єктів до вироблення і реалізації цієї політики.

Так, на перших етапах становлення наукових основ регіональної політики як напряму національної політики провідних держав світу у 20-30-х роках ХХ ст. її фундамент становила система економічних та політико-економічних знань. Це був етап формування регіональної політики індустріального типу розвитку суспільства, коли Дж. М. Кейнсом було обґрунтовано роль держави як регулятора економічного та соціального розвитку. На основі посткейсіанської теорії державного регулювання міжрегіональних відмінностей була сформована "парадигма міжрегіонального перерозподілу", що орієнтувалась на стимулювання інвестицій у відстаючі регіони та на моноцентричну модель прийняття рішень, за якою держава монополює визначення територіального розподілу ресурсів і напрямів розвитку. На зміну посткейсіанській прийшла неокласична теорія (1950-1970 рр. ХХ ст.), що відстоювала принципи та методи регулювання міжрегіональних нерівностей на основі використання суто ринкових інструментів з мінімальним втручанням держави, стимулювання інвестицій та залучення приватного капіталу у відстаючі регіони. На основі такого підходу сформувалась парадигма "полосів зростання", яка відрізнялась від попередньої тим, що вже значною мірою враховувала ринкові механізми самоорганізації, хоча все ще залишалась у концептуальних рамках індустріального суспільства. Ідея "полосів зростання"

належала Франсуа Перру, французькому економісту, автору центр-периферійної парадигми в економіці, який ще в 1950 р. відзначив, що територія, а не діяльність фірм, повинна бути точкою відліку для вивчення загального економічного, а отже і соціального розвитку. Відповідно до розробленої Перру теорії полюсів зростання, наявність певного виду промисловості на певній території, ймовірно, змусить весь регіон процвітати і розвиватися, так як успішна галузь залежить від місцевих ресурсів [202]. Завданням держави, відповідно, є не макроекономічне стимулювання, а політика, спрямована на створення і підтримку "полюсів зростання" і розширення зони їх впливу.

Практика регіональної політики країн Європейського Союзу показала, що її ефективність в умовах глобалізації та інформатизації не може бути досягнута лише на основі зусиль держави як єдиного центру прийняття рішень та суто ринкових методів регулювання регіональних процесів. З огляду на це в Західній Європі, починаючи з 1970-х рр. минулого століття, поширилася концепція так званого "третього шляху", яка започаткувала формування нової парадигми. Її зазвичай називають новим регіоналізмом, в окремих випадках деякі вітчизняні дослідники - парадигмою регіонального саморозвитку, зокрема і з застосуванням ринкових механізмів концепції "полюсів зростання". Підставою для такої назви є те, що цілеутворюючою основою розвитку стають інтереси регіонів, а відповідальність за цей процес покладається на місцеві органи влади [107, с. 67].

Так, здебільшого, державна політика визначається, планується, формується та здійснюється на рівні країни на основі державних інвестиційних ресурсів, що ними розпоряджаються загальнодержавні міністерства. Міністерства ж, забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики [151]. При цьому, повноваження міністерств, інших центральних органів виконавчої влади поширюються на всю територію держави.

Об'єктивними передумовами політики регіонального розвитку виступає структурна неоднорідність території в природно-географічному, ресурсному,

економічному, соціальному та етнічному аспектах, у зв'язку з чим будь-які дії слід проводити з урахуванням інтересів і особливостей регіонів.

Саме тому, упродовж певного часу, Україна, як і чимало інших держав доповнили цю діяльність більш цілеспрямованим індивідуальним підходом до кожного регіону – регіональною політикою або політикою регіонального розвитку, намагаючись розв'язати конкретні регіональні проблеми та активно співпрацювати з громадянами та інституціями регіону. Крім того, багато урядів намагаються поліпшувати координацію всіх державних інвестицій на субнаціональному (зазвичай регіональному) рівні для підвищення їхньої дієвості. До того ж різні країни тепер частіше, ніж у минулому, усвідомлюють, наскільки різними можуть бути рівні розвитку регіонів та окремих територій, а отже, приділяють більше уваги усуненню відповідних диспропорцій.

Грунтуючись на визначенні розвитку регіонального як "процесу, внаслідок якого відбувається перехід способу і рівня життя громадян, які проживають в межах певної територіально-адміністративної одиниці (регіону), від одного якісного стану до вищого" запропонованого М. М. Миколайчуком у Енциклопедії державного управління [119], усе зазначене у попередньому абзаці, є прикладом регіонального розвитку, бо комплексно-пропорційний розвиток територій, з максимальним урахуванням місцевих умов і ресурсів, покликана забезпечувати державна регіональна політика (ДРП), що є складовою внутрішньої політики держави, спрямованою на посилення конкурентоспроможності економіки держави та її регіонів, підвищення рівня добробуту населення та сприяння інтегрованості її простору. На відміну від галузевих політик, вона, перш за все, має орієнтуватися на просторовий ефект певних політичних дій і заходів, програм та бюджетів, слугувати певним фільтром, крізь який окремі види політики спрямовуються на конкретні території для досягнення оптимального (позитивного) ефекту і компліментарності заходів. Державна регіональна політика – це політика синергії, яка при правильному плануванні й реалізації забезпечує ефект набагато вищий, ніж ефект від суми окремих заходів галузевих політик.

Сьогодні в кожному регіоні розробляються регіональні стратегії розвитку та програми, метою яких є визначення довгострокових цілей розвитку, параметрів прогнозних змін, в межах чинної Державної стратегії регіонального розвитку та, орієнтуючись на місцеві особливості. Вони передбачають конкретні дії регіональної влади та задають параметри для функціонування решти акторів, прямо чи опосередковано залучених до процесів регіонального розвитку, в розрізі пріоритетних для регіонів сфер економічної діяльності, з метою досягнення бажаних прогнозних орієнтирів.

Об'єктами такої політики регіонального розвитку є територіальні утворення, які слід розглядати як *системи певного підпорядкування*, в межах яких здійснюються державне управління та місцеве самоврядування. Суб'єктами її виступають центральні, регіональні та місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які виходячи зі своєї компетенції вирішують питання, пов'язані з соціально-економічним розвитком регіонів. Повноцінними учасниками процесів якісних територіальних перетворень, а відповідно і суб'єктами регіонального розвитку, крім зазначених вище, є комерційні підприємства і некомерційні організації, а також окремі громадяни. Саме ця особливість виводить державну політику регіонального розвитку за рамки суто адміністративних процесів – у площину публічності.

За визначенням К. Едера, публічність – це простір між державою та суспільством; це не політична інституція і не соціальна (хоча теж інституціалізована), але для соціальних та політичних інституцій вона є інструментом спостереження і тематизації [61, с. 57]. Публічність - третя складова після держави та суспільства, диференційована сфера політичної комунікації, в якій оратор звертається до публіки, а також до засобів масової комунікації, що доносять інформацію до відповідних аудиторій. Як зазначає В. Філіпчук, публічність існує й за авторитарних режимів і не може вважатися лише ознакою демократії. Тобто побудова демократичного суспільства передбачає особливу організацію політичної комунікації для того, щоб публічність діяла певним чином. Політична публічність дає суспільству можливість висловлюватися, а

державі - законність відкидати це чи, навпаки, приймати. Тією мірою, якою ці функції виконуються, можна говорити у нормативному розумінні про успішність політичної публічності як особливої форми політичної комунікації [180].

При цьому один з основоположних дослідників категорії публічності – Ю. Габермас у роботі "Структурні перетворення в сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство" [37] (1962р.) у цьому понятті поєднує кілька змістовних наповнень: по-перше, публічність інтерпретується як *відкритість*, спосіб нетаємного (неприхованого) висловлювання думки; по-друге, публічність – як *громадськість* (публікум) – специфічний *соціальний суб'єкт*; І нарешті, публічність – як *віртуальний простір* резонування суб'єктів публічної дії – публічна сфера (простір).

Виходячи з вищевикладеного, погоджуємося з думкою М. Г. Тура, що закріплення інституту публічності має відбуватися у таких чотирьох іпостасях цього інституту. По-перше, – публічності як *принципу організації* демократичного політичного процесу опрацювання й прийняття владою суспільно значущих рішень. По-друге, публічності як *публікуму* (громадськості) – різноманітних об'єднань громадян, структур громадянського суспільства, що в комунікативному процесі обговорюють нагальні теми. По-третє, публічність як *трансцендентальний комунікативний вимір* суспільного життя, певна сфера відкритості із своїми структурами, наприклад ЗМІ, в якому розгортається комунікативна взаємодія суб'єктів публічності. І нарешті, по-четверте, публічність як *комунікативний простір* між громадянською сферою приватності, з одного боку, і офіційною сферою держави, з іншого. Отже, головними критеріями публічності (публічної політики) слід вважати: прозорість діяльності владних органів, наявність діалогу між політичними суб'єктами, відкритість політичного процесу, реальна політична конкуренція політичних інтересів (позицій) в умовах політичного плюралізму в суспільстві, перманентна комунікація між громадськістю і владою [177].

Таким чином, можемо констатувати необхідність інституціоналізації публічності як принципу організації демократичного політичного процесу

опрацювання й прийняття владою суспільно значущих рішень. Це дає можливість стверджувати, що державна політика регіонального розвитку – вид публічної політики, як такої, що розробляється і реалізується не тільки виключно органами державної влади (так званий "вертикальний вимір"), а й у "горизонтальному вимірі" політичного процесу.

Вертикальна складова процесу здійснення публічної політики відображає її когерентність, ієрархічність та інструментальність [154]. Горизонтальна складова доповнює вертикальну, акцентуючи увагу на зв'язках між акторами політики, які визначають набір можливих її варіантів. Саме горизонтальна площина має радикально вплинути на визначення предмета політики та на впровадження політичних рішень. Присутність горизонтальної складової – різних державних, недержавних та громадських інституцій з різних галузей економіки та суспільного життя, груп незалежних експертів, громадських та міжнародних організацій, представників бізнесових кіл, що конкурують за доступ до ресурсів, цільових груп політики, дає змогу визначити цілі, засоби оцінювання та впровадження публічної регіональної політики, що будуть відповідати суспільним потребам та регіональним, а також державним інтересам (*див. рис. 1.3, с. 25*).

Перетворення системи, здійснення публічної політики в Україні повинні привести до формування нової системи управління суспільним життям, яка буде залучати до її процесу тих ключових гравців, які утворюють горизонтальну складову. Погоджуємось із колективом науковців (С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, С. В. Ситник, С. І. Вировий.), це означає відмову від прямого адміністрування характерного для нашої системи державного управління, появи елементів публічної політики. Розвиненість горизонтальної складової перетворює державну політику на публічну, яка виробляється колективними зусиллями і реалізується через урахування усіх легітимних інтересів суспільства шляхом організації діалогу між владою та громадянами. Така політика потребує якісно нового підходу для її реалізації та впровадження, що зумовлює пошук та використання сучасних технологій управління.

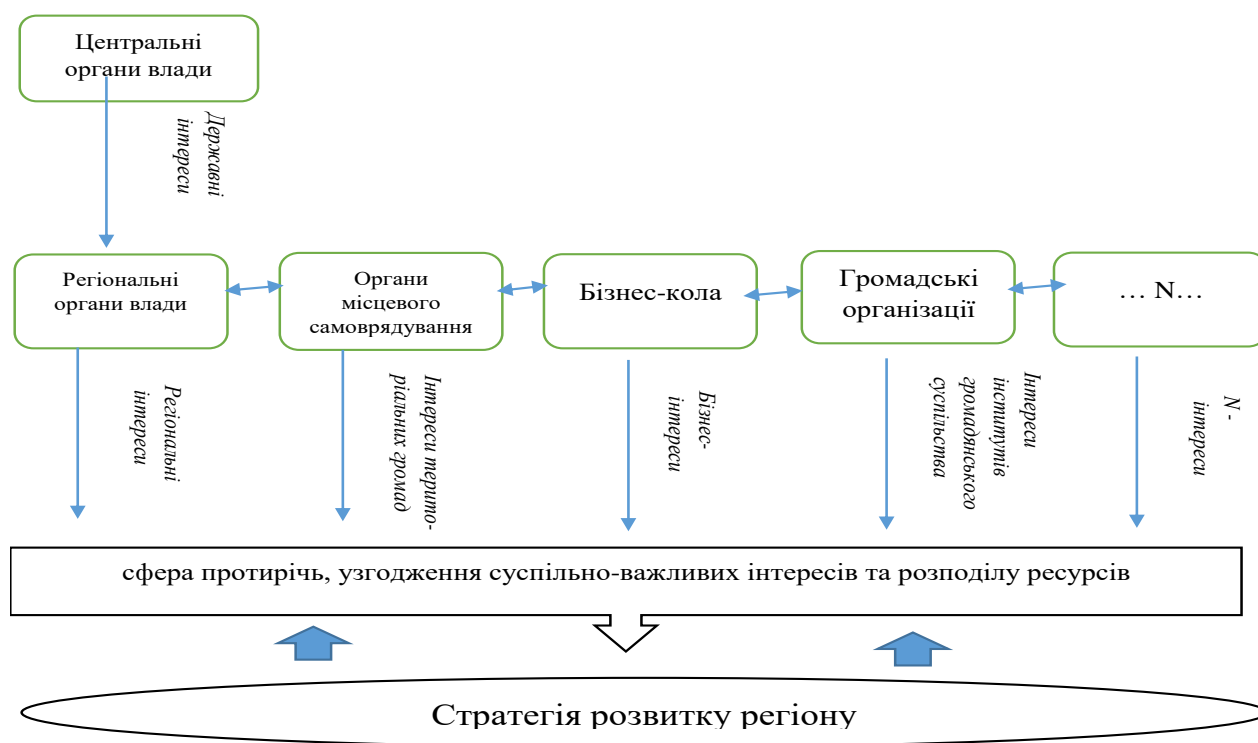

Рис. 1.3. Державна політика регіонального розвитку як вид публічної політики

Розроблено автором за джерелом [154]

Отже, формування та реалізація державної політики регіонального розвитку є складним і комплексним завданням у сфері забезпечення функціонування державного управління. Це пояснюється тим, що регіони та окремі території нашої держави – різноманітні за своїми характеристиками: природно-кліматичними, демографічними, соціально-економічними умовами, рівнем розвитку продуктивних сил, виробничої і невиробничої інфраструктури. На окремих територіях перетинаються проблеми соціального, економічного, екологічного, історико-культурного характеру. На рівні регіону постійно перетинаються інтереси та сфери впливу різноманітних суб'єктів управління: органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, недержавних (неурядових), приватних структур. До того ж, в умовах ринкової економіки, розрізненість регіонів та окремих територій посилюється: одні перетворюються у

крупні економічні центри, що концентрують інвестиції та кадровий потенціал, інші – набувають ознак депресивності, що стає негативним чинником на шляху забезпечення національної безпеки та стабільності соціально-економічного розвитку.

Вищеописане свідчить про складність території як об'єкта управління, а отже, на шляху до збалансованого, планомірного розвитку регіонів та окремих територій зростає роль орієнтації на децентралізацію влади та партнерство між різними її рівнями і гілками, а також приватним і неурядовим секторами. Відтак, спостерігається певна трансформація державної політики регіонального розвитку в багаторівневу публічну політику – численні групи інтересів отримали реальну можливість брати участь у формуванні політичного порядку денного, впливати на процес розроблення й втілення політичних рішень та вибудовувати складну мережу взаємозв'язків.

У даному випадку децентралізація публічно-владних відносин є не лише способом утвердження демократичних засад в країні, а і шляхом досягнення високого самодостатнього рівня економік окремих територій та регіонів. Тому регіональним органам влади, у взаємодії з іншими гравцями публічного простору, досить важливо правильно побудувати схему функціонування економіки регіону. Перехід до ринкової економіки супроводжується тим, що кожен регіон як суб'єкт стає економічною підсистемою з потужним взаємозв'язком своїх основних елементів. Значно зростає вплив доходів і платоспроможного попиту на регіональне виробництво, споживання та інвестиції, розвиток соціальної сфери, а також вплив виробництва на зайнятість і доходи. Міжрегіональний обмін здійснюється тепер на ринковій основі, і тому цей регіон відчуває вплив зовнішніх конкуруючих ринків товарів, праці й капіталу, а також внутрішній вплив характеру наявного ресурсного забезпечення, рівня взаємодії усіх суб'єктів регіональної політики та домінуючої форми публічно-управлінського виміру.

Відтак, в умовах становлення децентралізованої системи публічно-владних відносин, проходить формування горизонтальної політики (horizontal policy), на підставі застосування ринкових механізмів самоорганізації суб'єктів

регіонального розвитку, актуалізується практична нагальність запровадження в діяльність публічно-управлінських структур концептуально та законодавчо оформлених публічних інструментів багаторівневого та інтегрованого управління розвитком регіонів, що запобігатимуть негативній динаміці диференціації розвитку територій нашої держави, а також забезпечать сприятливі умови залучення якомога більшої кількості учасників до заходів із розвитку об'єкта та їх довготривалий ефект.

Зміщення констант від централізованого управління та регулювання до багатополісного, для якого є характерним наявність багатьох рівнів і центрів діяльності, високий ступінь незалежності між численними акторами з різними інтересами, зумовлює потребу у визначенні процедур у публічній діяльності [154]. Це означає, що діяльність вже не окреслюється встановленими ще до початку дії та назавжди закріпленими правилами. Правила виникають під час взаємодії акторів різних рівнів протягом усього процесу публічної політики. Зміни у грі політичних сил визначаються природою політичних проблем та зростанням значення самих акторів і їх позицій. Так, конфігурації публічних взаємодій у вирішенні тих чи інших проблем можуть бути такими, що у них урядові структури можуть виявитися набагато слабшими, аніж, наприклад, муніципальна влада чи територіальні громади. Нове розуміння публічної діяльності відносно державної політики включає такі положення:

- держава та її інститути втрачають спроможність "монополізувати" публічну діяльність, що зумовлює необхідність їх гнучкості у взаємодіях акторів публічної політики;
- зміст публічної діяльності визначається процесом колективних дій із залученням різних акторів;
- стратегії акторів стають основними детермінантами публічної діяльності.

Можемо констатувати, що здебільшого, в розрізі регіональної політики, узгодження інтересів усіх суб'єктів/акторів повинно відбуватися при постановці цілей щодо регіонального розвитку, в процесі стратегічного планування. Поле стратегічних ініціатив має стати відповідною інформаційно-комунікативною

платформою взаємодії та консолідації ресурсів влади, бізнесу, науки, освіти, громадських організацій для вироблення "суспільного блага" і реалізації місцевих публічних інтересів.

Проте, наразі аналіз процесу стратегічного планування регіонального розвитку в Україні демонструє наявність серйозних викликів та можливостей для вдосконалення [57]. При тому, що всі регіони України на сьогодні мають власні стратегічні документи, а центральний уряд мав Державну стратегію регіонального розвитку до 2015 року і у 2014 році завершив процес розробки і прийняв Державну стратегію регіонального розвитку до 2020 року, значного прогресу в реалізації цілей регіональної політики за останні 5-7 років досягти не вдалося. Проблема полягає не лише в неадекватній базі для стратегічного планування, а й, головне, у майже повній відсутності його операціоналізації та впровадження. В умовах обмеженості фінансових ресурсів, які нині центральний уряд України може спрямувати на розвиток територій, слід посилити пріоритетність розподілу ресурсів та концентрувати їх на тих заходах і територіях, які можуть забезпечити найбільшу віддачу у найбільш стислий час, однак матимуть довготривалий і комплексний ефект на розвиток не лише однієї території, а й сусідніх регіонів, а саме зосередити увагу на "точках зростання" [57].

Таким чином, ґрунтуючись на основних теоретичних підходах до реалізації регіональної політики, можемо спостерігати парадигмальну трансформацію державної політики регіонального розвитку на багаторівневу публічну політику безпосередньо пов'язана зі зміною пріоритетів ресурсного та соціально-ціннісного забезпечення розвитку територій: інституціональна довіра, публічний (корпоративний інтерес) та багаторівневе інтегроване врядування на партнерських засадах з узгодженими правилами співробітництва та відповідною інформаційно-комунікативною платформою взаємодії.

Отже, можемо стверджувати, що публічний простір реалізації завдань державної політики регіонального розвитку охоплює три публічно-управлінських виміри (за Т. Безверхнюк, С. Саханенко, П. Надолішнім, Ю. Шаровим) [8; 125]:

урядування (governance) як процес колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень на основі механізмів консенсусу формування й узгодження політики та координації дій ключових учасників; адміністрування (administration) як чіткий розподіл повноважень і обов'язків між учасниками процесу та інформаційно-комунікативне забезпечення вертикальної та горизонтальної координації дій між суб'єктами врядування; менеджмент (management) як сукупність процесів, що спираються на інституційну основу адміністрування і спрямовані на забезпечення виконання стратегічних рішень, прийнятих у системі врядування, за рахунок використання раціональних управлінських технологій, методів, засобів і форм управління. Зрештою, функціонування кожного публічно-управлінського виміру здійснюється через певні моделі механізмів публічного управління.

Відповідно до структурно-функціонального змісту процесу управління як взаємодії суб'єкта і об'єкта, єдності діяльності і відносин, функціонування певної системи чи підсистеми, модель механізму державного управління "відображає взаємозв'язок явищ, дій і заходів, результатом яких є узгодження інтересів, визначення цілей, розробка рішень та їх реалізація за допомогою ресурсів держави [116, с. 376]".

. На нашу думку, для забезпечення чіткого розподілу повноважень і обов'язків між учасниками процесу, що відбувається в межах публічно-управлінського виміру адміністрування, найбільш доцільним буде застосування ієрархічної моделі. Так, ієрархічна модель характеризується тим, що одна із сторін відносин завжди має владні повноваження. Ця сторона є суб'єктом управління. Інша ж сторона управлінських відносин повинна підпорядковуватися владній волі суб'єкта управління та неуклінно виконувати його рішення; нею управляють і вона носить назву об'єкт управління [99]. Відповідно суб'єкт управління є керуючим суб'єктом, а об'єкт управління – керованим об'єктом. Домінуючими серед управлінських відносин у структурі ієрархічної моделі є саме субординаційні, оскільки в державному управлінні тільки спираючись на владу, використовуючи її, можливо здійснювати державно-управлінський вплив. Проте,

в контексті зміщення акцентів з централізації державного управління до демократизації, децентралізації публічно-владних відносин та концепту "публічного управління", субординаційні зв'язки в ієрархічних моделях все частіше замінюються на координаційні. Відтак, ієрархічна модель – це ієрархічна система взаємозалежних елементів і їх типових груп (суб'єктів, об'єктів, принципів, методів і інструментів, ресурсного забезпечення тощо), а також способів їх взаємодії, у ході й під впливом яких гармонізуються інтереси держави, бізнесу і суспільства.

Зважаючи на те, що у вимірі "менеджмент" зосереджене здійснення процесів, що спираються на інституційну основу адміністрування і спрямовані на забезпечення виконання стратегічних рішень, прийнятих у системі врядування, найбільш доречною буде ланцюгова (процесуальна) модель. Всі процеси підлягають плануванню, втіленню планів, контролюванню та регулюванню. Врахування в процесі управління всіх аспектів та вмиле їх поєднання гарантує управлінській команді прийняття оптимальних за конкретних умов управлінських рішень. Процесний підхід, розглядає управління як процес, як діяльність, тобто як здійснення певної серії взаємопов'язаних послідовних дій, що становлять управлінські функції.

Таким чином, процесна модель механізму публічного управління є такою, яка дозволяє сформувати систему (мережу) взаємодіючих процесів, кожен з яких впливає на функціонування інших процесів і системи в цілому. Це відноситься як до функцій управління (планування, організація і координація, мотивація, контроль і регулювання), так і до підсистем управління (цільової, забезпечуючої, організаційної тощо), функціональних підсистем (управління людськими ресурсами, управління науково-дослідними розробками, управління розвитком матеріально-технічної бази тощо) [190].

Стосовно виміру "врядування", як процесу колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень, на нашу думку, адекватним є застосування моделі сітьового (мережевого) типу. Розвиток демократичних засад державного управління зумовив появу мережевих моделей побудови організаційних систем,

що передбачають: поєднання державних інституцій та структур громадянського суспільства під час формування структури управління публічними справами; об'єднання різноманітних акторів соціальної дії – державних, громадських та бізнес-організацій, які мають спільний інтерес у конкретній сфері суспільної діяльності [116, с. 381].

З огляду на позицію експертів німецької наукової школи, політичні мережі представляють сучасну форму державного управління, яка не належить ні до ієрархічної, ні до ринкової форми. Теорія політичних мереж намагається спиратися на комунікативні процеси в суспільстві та демократичні принципи держави. Окрім того, модель політичних мереж є подібною до концепції багаторівневого управління (Multi-level governance), яка вважається універсалізованою, зокрема для європейського адміністративного простору [200].

Відтак, в умовах децентралізованих публічно-владних відносин саме сітьова (мережева) модель взаємодії суб'єктів влади та суспільства формує довіру між інституціональними суб'єктами та корпоративний інтерес всіх учасників.

За визначенням О. Молодцова, сітьова (мережева) модель публічного управління реалізацією державної політики регіонального розвитку в умовах децентралізації використовується як інструмент узгодження цілей політики та управління, поєднання організаційних і самоорганізаційних ресурсів суб'єктів регіонального розвитку [124]. Вчений стверджує, і ми погоджуємося з його підходом, що "поєднання в єдиній організаційно-управлінській структурі політичних, міжуправлінських, проектних, експертних сітей територіального розвитку є процесом формування цілісної моделі політико-адміністративних сітей управління, яка використовується публічною владою для просторової ідентифікації стратегії державної регіональної політики, розроблення і реалізації проектів та програм місцевого й регіонального розвитку. Вона являє собою модель партнерства різних секторів суспільства і використовується як інструмент узгодження цілей політики та управління, поєднання організаційних і самоорганізаційних ресурсів суб'єктів територіального розвитку." Крім того, "побудова державного управління регіональними процесами за зразком моделі

політико-адміністративних сітей управління є результатом впливу нового парадигмального бачення територіального розвитку. Об'єктивний характер зміни парадигм є процесом, що супроводжується поступовою втратою домінуючих цінностей індустріального типу розвитку та парадигми міжрегіонального перерозподілу ресурсів, підвищенням ролі парадигми "полюсів зростання", орієнтованої на ринкові механізми самоорганізації суб'єктів територіального розвитку. [124]".

Отже, на підставі вищевикладеного, можемо підсумувати, що в сучасних умовах здійснюється трансформація ієрархічних систем, в яких домінує один або кілька елементів у мережеві, а ефективна реалізація в публічному просторі політики регіонального розвитку потребує організації відповідної структури управління з певною конфігурацією формальних та неформальних інформаційно-комунікативних взаємодій суб'єктів публічної влади, приватного та неурядового секторів, що мають спільний інтерес у розробленні та прийнятті рішень щодо розв'язання конкретних проблем місцевого і регіонального розвитку на партнерських засадах. Це зумовлює потребу у виокремленні та інституціоналізації оновлених інструментів реалізації державної політики регіонального розвитку, про що мова ітиме у наступному підрозділі.

1.2 Інструменти реалізації державної політики регіонального розвитку в умовах децентралізації публічно-владних відносин

Як зазначає Молодожен Ю. Б., для розвитку територій потрібно володіти певним інструментарієм засобів, який дозволяє формувати привабливий інвестиційний клімат в регіонах та містах, створювати умови для розвитку виробництв, об'єктів інфраструктури, сприятливих умов для проживання місцевих мешканців [122].

Неодноразово озвучуючи категорію "інструменти", варто розглянути і це визначення. Цю категорію досить часто поєднують та навіть ототожнюють з поняттям "механізми". При цьому, варто зазначити, що на відміну від ґрунтового

опрацювання багатьма вченими, в тому числі представниками галузі наук "Державне управління", терміну "механізми", чіткого визначення "інструменти" немає.

Певною мірою, це пов'язано з тим, що досить часто англійський термін "instrument" в українській науковій, суспільно-політичній, економічній термінології перекладають як "механізм", що, не завжди відповідає розумінню, яке вкладають у нього дослідники в інших європейських країнах [174].

Базовим елементом терміну "інструмент реалізації державної політики" є поняття самого механізму, адже саме він забезпечує цілеспрямоване, скоординоване, ефективне, дієве керівництво усіма суспільними процесами держави.

Термін "механізм" досить часто використовується у різних сферах життєдіяльності. Це і "механізми державного управління", "механізми державного регулювання", "організаційно-економічні механізми", "соціальні механізми", "правові механізми", "політичні механізми", "мотиваційні механізми", "ринкові механізми", "антикризові механізми", а також механізми, які стосуються конкретних сфер життєдіяльності.

Як бачимо, існує велика кількість механізмів, дослідженню яких присвячена значна кількість наукових праць.

При цьому варто зауважити, що кількість наукових здобутків в науці "державне управління" з дослідження питань, що стосуються різних механізмів, являється нерівноважною. Так визначення понять "механізм реалізації політики" та "механізм державного управління" залежить від визначення дефініцій "державне управління" та "державна політика" (див. рис. 1.4, с. 34).

Питання, які пов'язані з різними аспектами механізмів державного управління, є предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як Г. Атаманчук [1, с. 90], В. Бакуменко [6, с. 33], М. Гаман [39, с. 307-310], О. Коротич [103, с. 79-84], П. Надолішній [6, с. 33] та багато ін., а питання, що стосуються дослідження механізмів реалізації державної політики майже відсутнє в працях сучасних науковців.

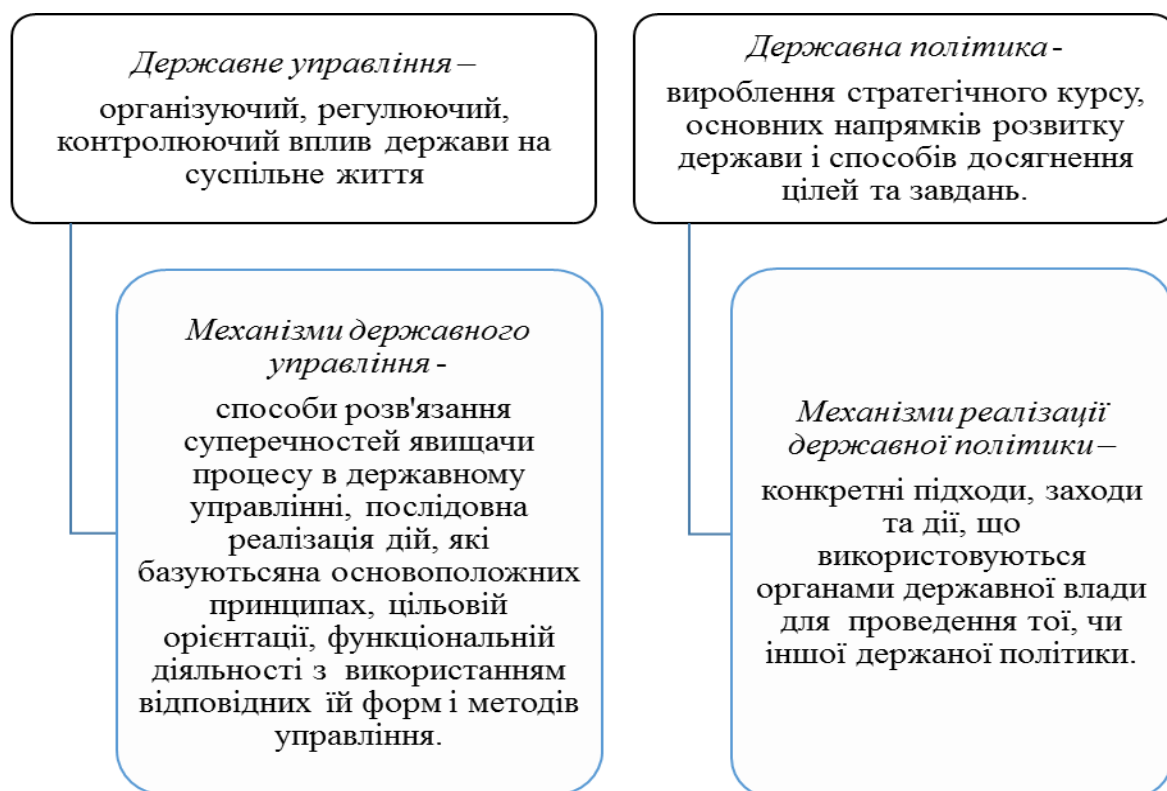

Рис. 1.4. Зміст понять "механізм державного управління" та "механізм реалізації державної політики"

Незважаючи на відсутність усталеного визначення поняття "механізм реалізації" ми проходжуємося з думкою науковців щодо важливості правильного вибору застосування механізмів реалізації тієї, чи іншої політики.

Користуючись логічним аналізом поняття "механізми державного управління", проведеним О. В. Голинською [48] візьмемо за основу, що : " ... інструмент – це засіб реалізації методу, який залежить від цілей управління та визначає процес функціонування механізмів управління". Зокрема, вчені розглядають його у двох контекстах: контексті методу та контексті механізму. Таким чином, інструмент має подвійну природу – з одного боку – він є засобом методу, що в залежності від цілей визначає тип механізму, а з другого боку він стає елементом визначеного ним новоствореного механізму, що реалізує метод. Іншими словами, властивості інструменту, визначені методом, що залежить від

цілі управління, переходять у механізм та видозмінюють його, утворюючи якісно новий механізм, що складається з сукупності впливів (дій) цих інструментів; процес функціонування механізму також залежить від їх природи і властивостей. Виходячи з цього, інструмент з самого початку - це та складова механізму, яка виступає позначенням спеціалізованого підходу (методу) до вирішення тієї чи іншої задачі державної політики, а також засіб впливу на об'єкт, перетворення і створення об'єкта (або нового стану об'єкта), завдяки якому реалізується (підхід) метод.

Відповідно, інструмент реалізації - засіб впливу на об'єкт, перетворення і створення об'єкта (або нового стану об'єкта), завдяки якому реалізується (підхід) метод.

Одночасно будь-які інструменти управління, що передбачають отримання або перетворення знань, є інструментами управління розвитком, оскільки означають не пристосування до нього або прогнозованого майбутнього, а перехід управління у творчу фазу, яка є конструюванням майбутнього.

Проведений аналіз дає підстави зробити висновок, що з урахуванням особливостей визначення терміну "інструмент управління" в науці державного управління та з урахуванням досвіду і практики формування європейських інструментів доцільним є застосувати саме термін "інструменти реалізації державної політики". Зокрема, це пояснюється ще й тим, що управління є способом досягнення цілей політики.

Погоджуємось з підходом вченого В. Толкованова [175], щодо визначення терміну "інструмент політики державного управління", як сукупність засобів, прийомів, методів політичного, правового, економічного, фінансового та іншого спрямування, які втілені у формі ініціатив, програм, документів, установ та організацій, а також певних дій, що використовуються у певній галузі чи політиці з метою досягнення конкретної мети та цілей.

На нашу думку, це дозволяє запропонувати таке визначення терміну *"інструмент реалізації державної політики"* – це засіб впливу на об'єкт

державного управління, в рамках основних видів політики, які використовуються органами публічної влади та суспільством через конкретні підходи (комбінацію управлінських методів, засобів, дій) для досягнення визначеної мети та цілей щодо перетворення об'єкта (або нового стану об'єкта).

Водночас, повертаючись до політики регіонального розвитку, варто відмітити, що окремий регіон, територію все більше розглядають як бізнес-об'єкт та економічний продукт, що обумовлює поширення застосування до неї інструменту бізнес-планування. На перетині цих тенденцій виникають нові управлінські інновації [74, с.137]. До того ж, як слушно зазначають Т. М. Безверхнюк та Т. В. Сивак, "у сучасних умовах об'єктивно актуалізувалося творення механізмів прийняття політичних рішень ... через досягнення політичного консенсусу і стабільності інтересів різних інститутів та суб'єктів політичної влади в українському суспільстві [9]". В контексті нашого дослідження, це свідчить про те, що до заходів з розвитку регіонів та окремих територій як об'єкту управління залучається ширше коло учасників, ніж система органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що передбачає певну відкритість, доступність і колективність. З позиції теорії державного управління, такий набір характеристик містить у собі поняття "публічність", що характеризує відкриту розумінню і увазі суспільства політику. Публічність – загальний принцип державного управління, який означає відкритість та прозорість функціонування виконавчої влади, забезпечує зв'язок її органів та посадових осіб із суспільством, громадянами. Принцип публічності передбачає відкритість виконавчої влади, прозорість діяльності апарату державного управління для громадян через право впливу останніх на діяльність органів влади та їх посадових осіб; урахування думки громадськості при прийнятті державно-управлінських рішень; громадський контроль за діяльністю управлінського апарату та інші види контролю за дотриманням конституційно закріплених інтересів суспільства, прав і свобод громадян [9].

А з урахуванням того, що територія – особливий об'єкт державного управління, на рівні якого постійно перетинаються інтереси та сфери впливу

різноманітних суб'єктів управління (органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, приватних структур тощо), винятковим критерієм для використовуваних інструментів реалізації державної політики, в частині залучення якомога ширшого кола учасників до творення та реалізації такої політики та врахування їх інтересів, є *публічність*. При цьому, варто опиратись на те, що "основним індикатором публічності є здатність до колективної дії, що заснована на артикуляції загальних інтересів приватних осіб шляхом постійної раціональної дискусії [9]".

Таким чином, нашу думку, це дозволяє сформулювати тезу про те, що в процесі підвищення дієвості державного управління та переходу на європейські стандарти публічного управління, важливого значення набуває використання саме "публічних інструментів реалізації державної політики" та запропонувати власне визначення терміну *публічний інструмент реалізації завдань державної регіональної політики – це інтегрована і скоординована комбінація управлінських методів, засобів, дій та інформаційно-комунікативних технологій із забезпечення вертикальних і горизонтальних взаємодій суб'єктів публічної політики (здатних публічно артикулювати власні інтереси), що створює потенціал для мотивованого виконання поставлених завдань на засадах партнерства та узгодження інтересів*.

В умовах інституціоналізації публічного простору державної політики регіонального розвитку формується нова предметна сфера застосування публічного інструменту – активність політичних та неполітичних акторів, які через різноманітні складні взаємодії прагнуть реалізувати власний інтерес.

Підсумовуючи вищесказане, підкреслимо, що у зв'язку із стрімким розвитком науки державного управління, не втрачає свою актуальність пошук та виокремлення нових та удосконалення вже існуючих інструментів реалізації державної політики, зокрема саме публічних.

Як відзначає Ю. П. Шаров у статті "Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст" : "...моделі публічного управління теоретично обґрунтовували доцільність залучення підходів і інструментів

результат-орієнтованого менеджменту, який довів свою ефективність для боротьби за клієнта в конкурентному бізнес-секторі. І сьогодні можна говорити, що теоретично модельовані очікування значною мірою перетворилися в розвинутих країнах на реальність, а багато елементів активно дискутованих свого часу моделей стали парадигмальними складовими нового публічного менеджменту. Якою мірою це відноситься до України? Очевидно, що в сучасному управлінні, коли передовий світ переходить до економіки знань, має бути місце для інновацій. Саме прикладна наука публічного управління повинна імплементувати суспільні цінності в конкретні цілі стратегій, політик, програм і проектів [189]."

За визначенням Баки О. Ю., публічна сфера – це зона збереження балансу між інтересами суспільства в цілому та інтересами окремих інститутів і секторів громадянського суспільства зокрема. Публічна сфера суспільного життя, яка існує паралельно з приватною, – це сфера загальних інтересів усіх громадян, суспільства в цілому [5]. Носієм цих загальних інтересів є публічна влада, що відокремлена від суспільства та організована як держава. Громадянське суспільство – це простір, де артикулюється усе різноманіття інтересів, які протистоять один одному та співвідносяться, впливають на владу, примушуючи її прислуховуватися до голосу суспільства, враховувати різні інтереси, знаходити шляхи і засоби їх задоволення. Таким чином, сутність проблеми взаємовідносин громадянського суспільства і держави полягає в мобілізації соціальної енергії приватної сфери та пошуку каналів її передачі у публічну владу. Тобто, це питання про те, як перетворити приватних осіб на громадян, які зайняті не лише власними специфічними інтересами, але крізь призму цих інтересів беруть активну участь в національному дискурсі з приводу загальних справ. Тим самим вони впливають на владу, примушуючи публічну політику акумулювати життєві інтереси та творчу енергію суспільства [36]. На думку Ю. Тихомирова [171], публічний інтерес означає інтерес сукупності (населення, людей), але визначити зміст і межі дії публічного інтересу дуже складно, оскільки, по-перше, складно забезпечити вичерпну повноту й точність його вираження з пізнавального

погляду; по-друге, суперечливість і динаміка розвитку політичної та економічної сфер, багатофакторність впливу, рухливість суспільної поведінки ускладнюють виявлення параметрів публічного інтересу. Науковець визначає три види публічного інтересу: державний, територіальний, суспільний. Також в якості публічного інтересу можуть визнаватися не лише потреби суспільства в цілому, а й інтереси великих соціальних груп. Масовість носіїв інтересу в цьому випадку має важливе значення. У літературі обґрунтовано зазначається, що наявність статистично значимої групи осіб, які об'єднанні спільним інтересом, свідчить про існування публічного інтересу [109, с. 342]. Регіональний і місцевий публічний інтерес – це два рівні територіального інтересу, які формуються на підґрунті інтересів громадян, що становлять територіальну спільноту відповідного рівня, та суб'єктів господарювання, які функціонують, використовуючи ресурси даної території (трудові, земельні, водні тощо). Територія громади є базою для об'єднання індивідуальних і корпоративних інтересів, на основі яких формуються місцеві інтереси. Територія регіону, що складається з територій громад, є платформою об'єднання індивідуальних, корпоративних і місцевих інтересів, на основі яких формуються регіональні інтереси. Рівень локалізації інтересів залежить від розподілу функцій управління і повноважень між регіональними органами державної влади та органами місцевого самоврядування, які є виразниками інтересів територіальної спільноти – задоволення інтересів громадян та юридичних осіб з приводу формування, розподілу й використання доходів [5]. Основний зміст регіонального інтересу полягає в отриманні конкретних (насамперед фінансово-економічних) повноважень в сфері економіки, культури тощо, які, на думку регіональної спільноти, дають змогу реалізувати її унікальність та значимість. Регіональні інтереси – це деякі власні уявлення регіональної спільноти про найкраще для неї становище – "благо" та засоби його досягнення. Зауважимо, що деякі з них збігаються із загальнодержавними інтересами, інші – з місцевими, але зазначені інтереси не є власне регіональними. За них можна вважати тільки ту частину інтересів населення регіону, що не виходять своїм змістом за межі конкретного регіону. Отже, основною ознакою

"публічності" є наявність публічного інтересу як сумарного, узагальненого соціального інтересу в кожній із сфер – економічній, соціальній та інших. При цьому, важливим чинником ефективності публічного інструменту державної політики регіонального розвитку є просторова ідентифікація публічного інтересу – "суспільного блага" – національного та місцевого.

Як вже велася нами мова у підрозділі 1.1, зміщення констант від централізованого управління та регулювання до багатополюсного, для якого є характерним наявність багатьох рівнів і центрів діяльності, високий ступінь незалежності між численними акторами з різними інтересами обумовлює доцільність застосування сітьової (мережевої) моделі взаємодії суб'єктів регіонального розвитку. У новій інституціональній теорії мережі розглядаються як особлива, "горизонтальна" організація структури яка є альтернативою ринкам і ієрархіям [155]. Цей підхід характерний для західних досліджень організаційних структур. Чим більше в організації вертикальних зв'язків, тим більш ієрархічною й формалізованою вона є. Чим більше горизонтальних зв'язків, тим більш гнучкою й адаптивною буде організація. Сучасні західні дослідження економічно успішних суб'єктів господарювання показують, що ієрархія все більше програє мережевій організації [76].

На думку Звирко М. В. [68], мережева організація економічної діяльності полягає у можливості для кожного її учасника мати рівноправні прямі стосунки з іншими учасниками.

Як стверджує К. О. Січкаренко, бачення управлінської природи мережевої організації представлене декількома основними поглядами, які частково тотожні один одному. Принцип мережевого управління вбачається у децентралізації управління економічною системою, перерозподілі повноважень від центру до периферії, в автономній роботі її компонентів (узгоджених у цілях, методиці, технічних стандартах і часі). Мережеве управління як концепція ґрунтується на реалізації переваг просторових структур та методологічно спирається на теоретичну й практичну базу інших шкіл теорії управління, які характеризуються різним ступенем поєднання функціонального та інституційного аспектів

управління: класична школа управління Ф. Тейлора; адміністративна школа управління А. Файоля, Г. Емерсона, Г. Форда; емпірична школа управління Н. Вінера; школа стратегічного управління І. Ансоффа [163].

При цьому, Січкареко К. О. звертає увагу, що сіть (мережа) – це нова структура, що приходить на зміну ієрархічній, обмеженій національними та бюрократичними кордонами, в якій кожен актор (суб'єкт економічної діяльності) має приблизно однаковий допуск до основних ресурсів та інших учасників об'єднання [163]. Виробничий процес розподіляється по окремих підприємствах, основною одиницею виробничого процесу стає "проект". Проектний підхід також поширений при маркетингових дослідженнях, науково-дослідній та проектно-конструкторській діяльності.

Численні дослідження показують, що крім інших, уже парадигмальних у зарубіжних країнах підходів, сьогодні, коли розширюється самостійність учасників у процесі прийняття та реалізації публічних рішень, кластерний підхід до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку може стати в Україні таким, саме публічним інструментом.

Структурна характеристика кластеру (*як моделі підходу до комбінації управлінських методів, засобів, дій та інформаційно-комунікативних технологій із забезпечення вертикальних і горизонтальних взаємодій суб'єктів публічної політики*) охоплює загально визнаний набір учасників, який з огляду на необхідність вирішення проблеми координації розсіяного знання необхідно доповнити інститутами мережевої взаємодії: підприємства пропульсивних галузей, лідируючі компанії; науково-дослідні та освітні установи; мережа постачальників сировини, обладнання, сервісних послуг; підприємства інфраструктури (фінансові, страхові, транспортно-логістичні, торговельні, інформаційно-комунікаційні, консалтингові та ін.); органи державної влади та місцевого самоврядування, які виступають ініціаторами створення кластерів та забезпечують інституціональні умови для їхнього розвитку; інститути мережевої взаємодії (кластерні асоціації, координаційні ради). Координована взаємодія

перелічених елементів у межах кластеру виступає засобом мережевої інтеграції – однієї з методологічних основ управління постіндустріальною модернізацією регіонального економічного простору [4]. Отже, на сучасному етапі державотворення та становлення демократичних публічно-управлінських відносин взаємодії в українському суспільстві, найбільш ефективною формою сітьової (мережевої) моделі взаємодії суб'єктів регіонального розвитку з метою консолідації дій та ресурсів для вироблення "суспільного блага" і реалізації місцевих публічних інтересів є кластеризація.

До того ж, *Державна стратегія регіонального розвитку України на період до 2020 року* затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 [138], в частині "Узгодженість політики стимулювання розвитку "точок зростання" та підтримки економічно менш розвинутих та депресивних територій" документ визначає стратегічні цілі, пріоритетні напрями та завдання державної політики регіонального розвитку. Такими, зокрема, однаково для усіх регіонів, є "запровадження різноманітних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (кластерів, національних проектів, механізму державно-приватного партнерства тощо)".

Порівняємо ці підходи за ознаками, наведеними у таблиці (*див. табл. 1.1, с. 42-44*)

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку

	<i>Кластер</i>	<i>Національний проект</i>	<i>Державно-приватне партнерство</i>
<i>Визначення</i>	об'єднання організацій (компанії, ВНЗ, НДІ, органи публічного управління), які в ході взаємодії доповнюють сильні сторони один одного та координують свої дії згідно із загальною системою цінностей,	це масштабні економічні проекти, які мають стратегічне значення для цілих галузей української економіки, спрямовані на вирішення окремих соціальних проблем або радикальне економічне оновлення	Залучення приватного сектору для фінансування інвестиційних проектів на основі доходів, отриманих від експлуатації об'єктів інфраструктури, а також залучення знань і досвіду

	<i>Кластер</i>	<i>Національний проект</i>	<i>Державно-приватне партнерство</i>
	щоб разом вирішувати значущі завдання галузі, в рамках якої вони розвиваються.	цілих регіонів.	управління приватного сектору для реалізації та експлуатації проектів найбільш ефективним способом впродовж обумовленого договором терміну.
<i>Суб'єкт</i>	комерційні підприємства і некомерційні організації. Окремі кластери можуть включати й органи влади чи інші установи – університети, центри, різні освітні заклади, державні установи, фінансові структури та ін.	є територіальна громада та/або кілька громад, та/або регіональна спільнота	Державні установи, територіальна громада та/або кілька громад, та/або регіональна спільнота
<i>Об'єкт</i>	Приватні структури, наукові установи, об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності → територія, на якій об'єкти знаходяться	об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності	об'єкти, що перебувають у державній або комунальній власності
<i>Мета</i>	підвищити внутрішню та міжнародну конкурентноздатність його членів, а також вирішувати значущі завдання галузі/території, в рамках якої вони розвиваються за рахунок комерційного і некомерційного співробітництва, наукових досліджень та інновації, освіти, навчання і заходів політики підтримки (шляхом залучення проектів ДПП,	щодо розвитку значимої для певної територіальної громади та/або кількох громад, та/або регіону галузі чи розв'язання певної, чітко визначеної соціально-економічної проблеми	щодо розвитку значимої для певної територіальної громади та/або кількох громад, та/або регіону галузі чи розв'язання певної, чітко визначеної соціально-економічної проблеми

	<i>Кластер</i>	<i>Національний проект</i>	<i>Державно-приватне партнерство</i>
	суспільно-значимих інвестиційних проектів)		
<i>Термін дії/діяльності</i>	необмежений	На період реалізації проекту	На період угоди ДПП
<i>Ініціатор</i>	Держава, органи публічної влади, наукові установи, комерційні установи, підприємницькі структури, ОСН (в залежності від мети кластеру)	Держава, органи місцевого самоврядування	Держава, органи місцевого самоврядування,

На сьогодні державно-приватне партнерство (далі - ДПП), враховуючи положення Закону України "Про державно-приватне партнерство" [136], розглядається як інноваційний інструмент розвитку територіальних утворень місцевого та регіонального рівнів. Йдеться про співпрацю держави та приватного бізнесу у сфері розбудови інфраструктурних об'єктів загального призначення та надання пов'язаних з ними послуг, що передбачає зміну традиційної ролі першої у цьому процесі, а саме: перерозподіл функцій проектування, фінансування, будівництва, відновлення, експлуатації та утримання автомобільних доріг, аеропортів, залізничних вокзалів, систем водопостачання тощо на користь приватного сектору, включаючи передачу ризиків. Основна причина цього – неспроможність держави одноосібно забезпечувати розбудову та утримання інфраструктури загального користування та пов'язаних з ними послуг в необхідних обсягах та належної якості стосовно вимог сьогодення, оскільки стан інфраструктури української держави та можливості бюджету навіть для її відновлення, не кажучи вже про розбудову стосовно вимог сьогодення не є адекватними.

Актуальною є проблема надання інфраструктурних послуг і на місцевому та регіональному рівнях. Процеси децентралізації, які наразі спостерігаються в розвинутих світових економіках, викликають необхідність реформування цієї

сфери як однієї з основних передумов забезпечення конкурентоспроможності території. Як показує досвід інших країн, чільне місце в цьому відводиться співпраці держави та приватного бізнесу у сфері розвитку інфраструктури загального користування та надання пов'язаних послуг у формі державно-приватного партнерства.

Іншим прикладом стратегічних проектів ДПП може слугувати розбудова інституційної основи регіональної інноваційної політики. Так, концепція регіональних інноваційних державно-приватних партнерств може відігравати важливу роль у політиці розвитку кластерів. Зокрема, в інноваційній політиці, коли лінійна модель інновацій занепала, зростання системного підходу в інноваційних дослідженнях та політиці спричинило потребу в новому інструментарії. Крім всього іншого, учасники інноваційного процесу на сьогодні потребують не тільки інструментів, що фокусуються на окремих організаціях чи відносинах між двома організаціями, але й таких, що зосереджуються на рівні системи. Таке зміщення в інноваційній політиці від орієнтації на підтримку окремих проектів чи фірм до більш системного розуміння інноваційного процесу, утворення та зміцнення взаємин між його учасниками набуло важливості. Такий підхід до інновацій спонукає до застосування відносин партнерства, зокрема державно-приватного партнерства, куди залучаються представники як влади, так і приватного сектору.

Системні інструменти інноваційної політики повинні виконувати декілька функцій, принаймні дві з них: розбудова та організація інноваційних систем і управління взаємодією. ДПП у даному випадку розглядається як відповідний механізм формування таких інструментів. Така співпраця може вирішувати, зокрема, питання започаткування та посилення відносин "наука-виробництво", особливо, якщо зв'язки між науковою сферою, яка в більшості країн представлена університетами та дослідницькими центрами, з одного боку, та компаніями, орієнтованими на дослідження та розробки, є слабкими; ДПП може бути інструментом посилення такої близькості чи її встановлення [205].

Показовим прикладом співпраці держави та приватного бізнесу в

інноваційній сфері є технологічні центри, бізнес-інкубатори, кластери, більшість з яких були започатковані в європейських країнах, починаючи з 1980-х років. Частка держави та приватного сектору у таких інституціях варіюватиметься залежно від наближеності до ринку; у наукових парках домінуватиме держава, в той час як у структурі засновників бізнес-парків переважатиме приватний сектор.

Будучи спочатку орієнтованими на розбудову національної системи інновацій, такі програми справили суттєвий вплив на інноваційний розвиток на регіональному рівні. Зокрема, вони спрямовані на створення та посилення ефективності функціонування промислових та технологічних кластерів, що базуються на регіональному потенціалі.

Політику реалізації національних проектів в Україні започатковано у 2010 р. Національні проекти були визначені як практична основа для здійснення економічних реформ в країні у посткризовий період, залучення значних обсягів інвестицій та запровадження інноваційної моделі управління економічним розвитком. Статус національних проектів запроваджено постановою Кабінету Міністрів України "Про утворення Державного агентства України з управління національними проектами" [150], Указом Президента України "Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку" [146], постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку (національні проекти)" [141] та Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про проекти із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку (національні проекти)" [143]. Відповідно до зазначених нормативних актів національний проект – проект із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку, що має стратегічно важливе значення для забезпечення технологічного оновлення та розвитку базових галузей реального сектору економіки, розвитку регіону, розв'язання соціальних проблем, а також впливає на покращення якості життя громадян України, а також внесений до переліку проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку та до Державного

реєстру національних проектів. Характерними ознаками національних інвестиційних проектів є те, що вони, окрім реалізації стратегічних та інноваційних цілей, орієнтовані на макроекономічний розвиток держави, її базових галузей, ці проекти ініційовані державою та їх пріоритетність закріплена на законодавчому рівні.

Оскільки національні інвестиційні проекти дозволяють ефективно впроваджувати інновації у виробництво, а також створювати нові індустрії в Україні, такі як LNG, сміттєпереробка, очистка води та альтернативні джерела енергії, вони є пріоритетним напрямком діяльності держави у реалізації інвестиційної реформи через розбудову продуктивної співпраці з інвесторами у рамках механізму державно-приватного партнерства.

Національні проекти розраховані на поєднання безпосереднього вкладення бюджетних коштів та залучення коштів приватних вітчизняних та іноземних інвесторів. Запровадження національного проектування в Україні необхідно розцінювати, у першу чергу, як інструмент реалізації комплексу стратегічно орієнтованих заходів, спрямованих на вирішення найактуальніших завдань системної модернізації значущої сфери суспільного життя. Це спонукає розглядати такі проекти як частину системи середньо- та довгострокового планування, яка запроваджується в Україні і, крім виконання практичних проектів у конкретних сферах, включатиме також інфраструктурне, нормативно-правове, інформаційне та інші види забезпечення реалізації цих проектів.

Таким чином, можемо прослідкувати, що національні проекти реалізуються на принципах державно-приватного партнерства, а кластери в свою чергу, можуть включати в себе ознаки ДПП та інвестиційних проектів, зокрема національних проектів.

При цьому, навіть зважаючи на той факт, що наразі в Україні припинено реалізацію державних проектів, в контексті нашого дослідження можемо говорити про суспільно-корисні або ж суспільно-значимі проекти, такі, що спрямовуються на вироблення "суспільного блага".

При цьому, присутні явні переваги двох рівнів. Перший – переваги

учасників кластеру, приватних підприємств та державних та громадських організацій, які представляють інтереси суспільства. Другий – переваги для кластеру як цілісної мережевої структури, в межах якої здійснюється поєднання державних та приватних інтересів, а, відповідно, забезпечується зниження бюрократичних перепон у здійсненні підприємницької діяльності.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо вважати, що кластерний підхід – це комплексний, науково-практичний підхід до розвитку територій у цілому, а не окремих об'єктів. В основі будь-якого кластера лежить приватно-державне партнерство, а отже, державні та місцеві органи влади мають бути прямими учасниками кластеризації. Крім того, кластери можуть включати в себе заходи з реалізації суспільно-значимих інвестиційних проектів, а отже кластерний підхід – публічний інструмент реалізації державної політики розвитку територій, який об'єднує в собі ознаки приватно-державного партнерства та цілеспрямованого проектного підходу. Незважаючи на те, що в Україні поки що не формалізовані інституціональні умови взаємовідносин між учасниками кластерних утворень, у практичній діяльності суб'єктів регіонального розвитку вже може застосовуватися кластерний підхід, за умов що вони мають спільні цілі та мотивовані до партнерських (довготривалих договірних) відносин. Застосування кластерного підходу до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку означає поєднання інтересів і сітьову (мережеву) співпрацю всіх зацікавлених сторін регіонального розвитку, що створює можливості для концентрації ресурсів та підвищення ефективності діяльності. Діяльність з реалізації кластерного підходу – це комплекс організаційно-економічних заходів із консолідації всіх суб'єктів регіонального розвитку, що має бути формалізований у стратегіях і програмах розвитку регіонів.

Таким чином, за логікою нашого дослідження, далі розглянемо методологічні особливості кластерного підходу, що надасть змогу відокремити механізми державного регулювання розвитку кластерних утворень на регіональному рівні та обґрунтувати модель публічного інструмента реалізації державної політики.

1.3 Передумови запровадження кластерного підходу до вирішення проблем регіонального розвитку

Поняття "кластер" має значну кількість визначень. Так, кластер (від cluster) – група, скупчення, гроно, букет, бджолиний рій), означає – "зростати разом" [173]; фізично близьке розташування логічно пов'язаних об'єктів у межах однієї області [34-35]. З цього можна зробити висновок, що кластером є сукупність об'єктів, які пов'язані між собою за принципами логічності та територіальної близькості [131.]

Так, один із засновників теорії кластеризації – професор Гарвардської бізнес-школи Майкл Портер [133] визначає кластер як "систему постачальників, виробників, споживачів, елементів промислової інфраструктури, дослідницьких інститутів, що взаємодіють у процесі створення додаткової вартості". Йому ж належить визначення кластеру як "скупчення в географічному регіоні взаємозалежних підприємств і установ в межах окремої області". Окремі кластери можуть включати й органи влади чи інші установи – наприклад, університети, центри, торговельні асоціації, які надають чи забезпечують освітні послуги, спеціалізовану перепідготовку, підвищення кваліфікації або ж інформаційні технології, дослідження чи технічну підтримку. Такий підхід базується на врахуванні позитивних синергетичних ефектів регіональної агломерації, тобто близькості виробника до споживача, мережевих впливів та дифузії знань і вмінь за рахунок міграції персоналу та обособлення бізнесу. До речі, М. Портер акцентує увагу на відсутності реальних меж між галузями та типами діяльності, усі вони розглядаються у взаємозв'язку. Цікавим є його підхід до концептуалізації кластеру, де пропонується концепція формування кластеру на основі інтеграції "4 К": концентрації – у межах локальної території; конкуренції – усередині кластера в боротьбі за споживача, за його завоювання та утримання; конкурентоспроможності – на ринку за рахунок високої продуктивності праці, обумовленої спеціалізацією і взаємодоповнюваністю учасників; кооперації – залученні споріднених галузей та місцевих владних та наукових інституцій для

отримання синергетичного ефекту.

Проте, звідси виходить, що ознаками кластеру є не тільки територіальне (географічне) розташування об'єктів (компаній, організацій), як у попередньому трактуванні, але й їх спільна діяльність в одній сфері, взаємодоповнюваність.

Схожі позиції щодо розуміння сутності кластеру висвітлено у працях Босми, Вайзера, М. Войнаренка, Елснера, Стейнера, Хартмана, Фейзера та ін., де кластери – географічні концентрації фірм, залучених в схожу і зв'язану діяльність [210], які тісно співпрацюють [34], підтримують [201], взаємодоповнюють один одного [206]. Інтерес для дослідження викликає позиція Босми, Вайзера, згідно якої "кластери – географічні концентрації фірм, залучених в схожу і зв'язану діяльність". Щодо "зв'язаної діяльності" доцільним бачиться навести думку Ван де Берга, – локалізовані мережі спеціалізованих організацій (тобто кластери) мають процеси виробництва, які тісно зв'язані через обмін товарами, послугами і/або знанням [209]. Отже, це дає підстави говорити про те, що між об'єктами, учасниками кластеру має бути стійкий зв'язок [79] через обмін знаннями, послугами, ресурсами тощо.

Стосовно того, що об'єкти залучені в певну (схожу) діяльність, можна припустити наявність того, хто їх залучив у таку діяльність. Але виникає питання щодо підстави, на якій відбувається таке залучення. У зв'язку з чим, доцільною бачиться думка С. Соколенко, який зазначає, що "кластери в значній мірі виступають як мережеві (вертикальні і/чи бічні) структури з комбінованих галузей, укомплектовані з різномірних фірм, які спеціалізуються на створенні будь-якого специфічного продукту, послуги чи бази даних, необхідних для даної мережі [166]". Таким чином, підставою для залучення об'єктів у кластер є їх потенціал (можливості), який можна використати "для виконання певної функції або ж реалізації (досягнення) визначеної мети" [35; 166; 170] і тим самим забезпечити комплексний розвиток регіону, територій, їх конкурентоспроможність [71].

"Лідуюча роль у формуванні кластерів належить в першу чергу тісно взаємодіючим підприємствам. Тобто, все залежить від бажання учасників

формувати кластер, який дозволить підвищити їх конкурентоспроможність ... [63]".

Крім вище зазначеного, характерною ознакою кластеру (як однієї з найефективніших форм інтеграції та кооперації, організації інноваційних процесів) є добровільне об'єднання окремих елементів (складових частин, галузевих та міжгалузевих), самостійних юридичних осіб, в одне ціле [35; 71; 166; 170], а також і те, що учасники кластеру не йдуть на повне злиття, а створюють механізм взаємодії, який дозволяє зберегти статус автономної юридичної особи та можливість співпрацювати з іншими підприємствами [63].

Інше визначення кластерів – "групи підприємств і некомерційних організацій, для яких членство в групі є важливим елементом індивідуальної конкурентоспроможності кожного члена фірми [195]" (Бергман і Фесер, 1999), - підкреслює особисту вигоду кожного підприємства учасника, що зрештою може сприяти "колективній ефективності", як результату синергетичного ефекту.

Кластеру як складній системі притаманні синергетичний ефект та ефект емерджентності.

Ефект синергії "... виникає в результаті співробітництва й ефективного використання можливостей партнерів на тривалий період, поєднання кооперації й конкуренції, близькості споживача й виробника, мережових ефектів і дифузії знань і вмінь за рахунок міграції персоналу і виділення бізнесу, де відсутні межі між секторами і видами діяльності ... [102, с.7]".

Численні наукові дослідження обґрунтовують позитивний синергетичний ефект кластеризації в економічному розвитку та продуктивності регіонів.

Ефект емерджентності – це нові властивості системи, які не притаманні окремо взятим учасникам кластеру, мова йде не про використання ефектів масштабу, а про нові можливості конкурентоспроможності, що базуються на ефективній взаємодії учасників кластерного утворення [71; 170].

Кластерні системи характеризуються і такими особливостями як: наявність великого підприємства-лідера, що визначає довгострокову господарську, інноваційну й іншу стратегію всієї системи; територіальною локалізацією

основної маси господарюючих суб'єктів-учасників кластерної системи; довгостроковою координацією взаємодії учасників системи в рамках її виробничих програм, інноваційних процесів, основних систем управління контролю якості [71; 79].

Щодо суб'єктів-учасників кластерної системи, то членами кластерів можуть бути: комерційні підприємства і некомерційні організації [198]. Окремі кластери можуть включати й органи влади чи інші установи – університети, центри [98], різні освітні заклади [35; 170], державні установи, фінансові структури [133] та ін., які, наприклад, надають чи забезпечують послуги (дослідження, технічну підтримку, підвищення кваліфікації тощо).

Загалом, модель кластерів – не абстрактна теоретична ідея, вона добре піддається операціоналізації і має чіткий "вихід" на практику управління, є практичним важелем впливу і має істотне значення у формуванні інноваційно ефективних і конкурентоспроможних підприємств [113, с. 10].

Кластерна модель передбачає, що в ідеальному варіанті усі актори (учасники) співпрацюють між собою відмінно: уряд повністю налаштований на потреби фірм; дослідники знаходяться в постійному діалозі з бізнесом; Навчальні заклади спілкуються з фірмами та визначають яким чином якомога краще забезпечити кластери трудовими ресурсами з необхідними навичками та компетенціями; інвестори взаємодіють з фірмами і надають необхідний капітал.

Тому, застосування кластерного підходу у якості інструменту публічного інструменту доцільне з метою формування таких відносин співпраці.

Загалом, категорія "підхід" трактується сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь, впливу на кого-, що-небудь, ставлення до кого-, чого-небудь [165]. Враховуючи те, що кластер – це своєрідна система, в рамках нашого дослідження, підхід варто розглядати з точки зору системної методології, в основі якого лежить *розгляд об'єктів як систем*, що дозволяє досліджувати властивості і відносини в об'єктах. З економічних позицій кластерний підхід – це реалізація інтеграційних процесів у сфері виробництва, започаткування нових форм економічної активності, які функціонують на високому рівні агрегації, що

забезпечує високу ефективність управління, цілеспрямоване використання сукупного виробничого потенціалу та організаційно-економічного ресурсу всіх учасників кластерного утворення [73]. Таким чином, він долає вузькогалузеве бачення економіки регіону і передбачає комплексне використання потенціалу регіонального розвитку. За цим підходом фокус регіональної політики зміщується з окремих компаній до їх взаємопов'язаних систем, які забезпечують збільшення створюваної вартості [187].

Діяльність з реалізації кластерного підходу може бути визначена як кластеризація і являє собою комплекс організаційно-економічних заходів, що здійснюються державними, приватними або громадськими інститутами з метою об'єднання підприємств та установ у кластери, встановлення між ними неформальних взаємовідносин і мережевої співпраці [156, с. 66].

Як зазначає І.О. Дегтярьова, "застосування кластерного підходу в управлінні регіональним розвитком означає поєднання інтересів і співпрацю не тільки суб'єктів господарювання, а й органів публічної влади регіону та сусідніх територій, наукових і освітніх установ, громадських організацій, інших зацікавлених сторін, що дає змогу концентрувати ресурси (матеріальні, фінансові, організаційні, людські, інформаційні та ін.) і таким чином знижувати загальні витрати та підвищувати ефективність діяльності. Саме цей підхід дає змогу формувати і реалізовувати конкурентний потенціал регіону як економіко-соціальної системи та специфічного економічного суб'єкта [55]". Саме таке трактування, крім того, демонструє можливість користуватись кластерним підходом у сфері державного (публічного) управління.

До того ж, сьогодні кластери зосереджуються не лише у виробничій сфері, а отже кластером називають об'єднання організацій (компанії, вищі навчальні заклади, науково-дослідні установи, органи публічного управління), які в ході взаємодії доповнюють сильні сторони один одного та координують свої дії згідно із загальною системою цінностей, щоб разом вирішувати значущі завдання галузі, в рамках якої вони розвиваються.

Слід розуміти також, що участь у кластері має явні переваги для кожного

учасника, так і ймовірні ризики, які слід врахувати ще до вступу в кластер.

Так, це можуть бути:

- відсутність довіри до партнерів;
- страх перед крадіжкою інтелектуальної власності і витоком кадрів;
- бажання кожної компанії бути одноосібним лідером на ринку;
- нерозуміння вигод від співпраці в рамках кластера.

На сьогодні кластерний підхід має реалізовуватись через комплекс заходів зі зближення усіх регіональних суб'єктів і знайти відображення у стратегіях та програмах розвитку регіонів з метою посилення переваг кластерів та зниження ризиків від участі в них різноманітного кола суб'єктів.

Необхідно зазначити, що кластерний підхід не є новим, у світі він застосовується вже не одне століття. В період СРСР він проявлявся, зокрема, у створених державою виробничих комбінатах, компактному розміщенні промислових підприємств, наукових і освітніх закладів, формуванні виробничих районів та ін. [55].

З розвитком суспільних відносин кластерний підхід суттєво трансформувався і сьогодні реалізується згідно з новими принципами, серед яких найбільш важливі добровільність кооперації, розвинені конкуренція та партнерство. Роль держави у реалізації кластерного підходу з того часу змінилась: раніше вона була визначальною у створенні та організації функціонування кластерних структур, а на сьогодні полягає більше у підтримці їх діяльності і стимулюванні розвитку, тоді як провідна роль відводиться приватному сектору. У старій моделі держава зосереджує увагу на безпосередній підтримці окремих підприємств і галузей, а кластерний підхід передбачає багаторівневе управління, співробітництво суб'єктів різних галузей та формування сприятливого середовища для співробітництва і розвитку.

На даний момент впровадження кластерів в Україні активно обговорюється як вченими, так і практиками. Міжнародний досвід свідчить, що кластерна організація національного господарства і регіонального розвитку з урахуванням природних, ресурсних і просторових переваг територій, для яких діяльність

виробничих кластерів виступає своєрідними "точками зростання", стає основним механізмом забезпечення соціально-економічного розвитку територій.

Наукові дослідження, виконані в різних країнах світу, підтверджують, що економіка території, яка формується на основі кластерів, - це модель конкурентоспроможної та інвестиційно привабливої економіки, яка базується на використанні ефектів синергії та масштабу. Кластерні локальні мережі територіально-виробничих систем є джерелами і факторами забезпечення високого рівня і якості життя населення, економічного зростання і сталого просторового розвитку. Проте, враховуючи, що як явище співпраці, кластеризація прийшла до нас із-за кордону не так давно, то що б не говорили про модну тему кластеризації, варто відмітити, що науковці знову і знову повертаються до відомої суперечки: чи нове це явище для нашої країни і чи прийнятне для користування таким підходом для всебічного розвитку територій.

Тому, нами здійснена спроба розглянути передумови формування кластерів у економіках пострадянського типу, виявити взаємозалежність між кооперацією та кластеризацією.

Ще у 2008 році на рівні Кабінету Міністрів України у проекті Концепції створення кластерів в Україні було зафіксовано той факт, що попри зростаючий інтерес до нових виробничих систем та здійснену низку заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності України та її окремих регіонів, кількість кластерів в Україні збільшується повільно. Це обумовлено низкою факторів: відсутність нормативного визначення "кластера", його видів, комплексу заходів щодо створення кластерів в Україні; відсутність достатнього інформаційного забезпечення створення та функціонування кластерів в Україні; недостатня зацікавленість малих та середніх підприємств об'єднуватись у великі виробничі системи; невеликий досвід функціонування кластерів в Україні; відсутність інвесторів у зв'язку з інвестиційної непривабливістю регіонів.

На сьогодні лише невелика кількість підприємств в Україні проходять або пройшли стадію неформальної кластеризації.

Тільки усвідомлене створення кластерів дозволить в повній мірі

використати та забезпечити конкурентні переваги кластерів [101].

Деякі дослідники, проте, дотримуються думки, що у часи, коли саме держава директивно визначала стратегію розвитку галузей, формувалося те, що західними теоретиками називається кластер, а у нас – куш, промисловий вузол, мережа, територіально-виробнича кооперація тощо.

Розрізненість у думках підсилює і різноманітна кількість підходів до визначення кластеру. Так, здебільшого, за основу береться визначення американського економіста М. Портера, запропонованого ним у фундаментальній праці "Конкуренція": кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торговельних об'єднань) у певних областях, що конкурують, але при цьому ведуть спільну роботу [132].

Але, існують і інші визначення. Наприклад, Г.Р. Хасаєв та Ю.В. Міхеєв пропонують вважати, що кластер - це географічно локалізована сукупність виробничо-активних суб'єктів економічної діяльності з мотивованими та стійкими коопераційними відносинами [183]. Дана теза, на думку автора, відображає підходи учених, які при розробці мереж економічного районування основою формування економічних районів визначали територіальний поділ праці, що зумовлює виробничу спеціалізацію окремих територій і розвиток кооперації та географіко-територіальні фактори.

Щодо кооперації, то вона є історичною категорією. Економічна історія констатує, що кооперація праці існує з часу появи людини та являє собою єдність і узгодженість спільних дій окремих працівників, трудових колективів та сукупних працівників національних господарств у процесі відтворення матеріальних і духовних благ. Використання кооперативної ідеї відоме ще з часів перших відносно розвинутих держав Древнього Єгипту, Греції та Риму. Вже тоді був оцінений ефект спільної праці, що виражався в об'єднаннях.

В Україну кооперативна ідея прийшла наприкінці XIX ст. із Західної Європи і своїм укоріненням зобов'язана теоретичним розробкам М. Туган-Барановського.

Першою організацією з ознаками кооперації в Україні було кредитне товариство, засноване у Полтаві у 1869 році. А за часів столипінської реформи в Україні почала з'являтися сільськогосподарська кооперація. Проте подібний тип господарської діяльності не був новим для українців, найстарішими різновидами якої ще у XVI-XVIII століттях були столярні, мулярські, ковальські, крамареві артілі [38]. Поглиблення суспільного поділу праці та спеціалізації виробництва завжди закладали основу для об'єднання у кооперації з метою використання спеціалізованої інфраструктури, ринків праці та збуту. Єдиною негативною ознакою кооперації вважалася відсутність конкуренції серед учасників. Тільки за останні десятиліття в економічній думці почалися фундаментальні зрушення, пов'язані зі створенням М. Портером, уже згадуваної, теорії кластерів та розвитком концепції нової конкуренції М. Беста, заснованої на переосмисленні класичної дилеми "співробітництво-конкуренція" [11; 32]. Російський дослідник Н.А. Хафізуллін відзначає, що зв'язок між промисловою кооперацією та конкурентоздатністю виробництва досить очевидний, а саме: "Кооперація являється одним з найбільш поширених способів підвищення рівня конкурентоздатності. Сучасні підприємства, що ігнорують схеми кооперації, завідомо не реалізують свої потенційні конкурентні переваги [184, с.6]".

Динамічність і конкурентоспроможність кластера, як правило, забезпечується великою кількістю інноваційних малих та середніх підприємств, що діють у певному регіоні. Здавалося б, об'єднання невеликих фірм в одну корпорацію дозволить зменшити дублювання функцій, скоротити витрати на координацію та управлінський апарат, отримати значну економію за рахунок збільшення масштабу виробництва. На думку М. Портера, таке рішення є помилковим, тому що внутрішня конкуренція між фірмами створює необхідний тиск, що стимулює інноваційну активність учасників кластера. Звичайно, не всі учасники кластера є прямими конкурентами,

частина з них просто обслуговують різні сегменти ринку .

За М. Портером, взаємодія фірм усередині кластера являє собою комбінацію конкуренції та кооперації. У зарубіжній літературі все частіше зустрічається новий термін - cooptition - поєднання кооперації (cooperation) і конкуренції (competition). Конкуренція та кооперація можуть співіснувати завдяки тому , що ці процеси протікають у різних сферах діяльності й у різних регіонах.

Так, кооперативний рух, в першу чергу, передбачає поєднання дрібних та середніх підприємств, а кластери, на думку А. Степанової [168] підвищують інноваційну діяльність, продуктивність та рентабельність саме малих та середніх підприємств.

Територіальною наслідковою особливістю деяких форм кооперації є концентрація виробництва. Зростання концентрації виробництва відбувається за рахунок розширення діючих підприємств, будівництва нових великих підприємств або об'єднання декількох малих. Кластери, зокрема територіальні, теж, в свою чергу, є причиною і наслідком концентрації виробництва. Одним з найпоширеніших визначень кластеру є "концентрація промислових об'єктів, які отримують економічні переваги завдяки близькому розташуванню один від одного [32]". Таке визначення кластеру нагадує економіку агломерацій, але насправді, в промислових кластерах спостерігаються лише елементи економік агломерацій. Так фірми, які знаходяться близько одна від одної, зменшують витрати на транспортування продукції і сировини, а також отримують доступ до кваліфікованих кадрів. Економіка агломерацій також може посилити конкуренцію, яка стимулює обмін інформацією, знаннями і технологіями між взаємопов'язаними фірмами в кластерах. В свою чергу, обмін технологіями між фірмами призводить до нового зростання підприємства, а отже – загальному розвитку кластера.

Крім цього, варто зазначити, що окремі підприємства, що входять до складу кластера не обов'язково повинні належати одному і тому ж власнику. У даних підприємств можуть бути різні форми довгострокових стійких господарських

відносин, засновані на виробничій кооперації, вертикальній інтеграції, створенні холдингових структур і т.п.

Кластеризація економіки, таким чином, як слушно підкреслив А. Булатов, неможлива без використання різних видів промислової кооперації: власне виробничої, наукової, освітньої і т.п. [15]. Крім того, варто відзначити, що кооперація, у вузькому сенсі, як специфічний бізнес-процес, характерна для будь-якої сучасної економіки, в якій існує спеціалізація промислового виробництва. Кооперація ж, що розуміється як особливий інститут, формується лише у відносно розвиненій ринковою економіці, після довгої та кропіткої роботи як державних органів, так і представників підприємницького сектору.

Це ще раз підтверджує, що перехід від кооперативного до кластерного підходу – це природний, еволюційний процес, сама кооперація є об'єктивною основою кластеризації соціально-економічних відносин.

Виходячи з того, що саме кластери забезпечують найбільш сприятливе середовище для створення й поширення нових знань, їх комерціалізації, розвитку нових технологій, створення нових продуктів і послуг, М. Афанасьєв та Л. Мясникова пропонують вважати, що наприкінці 1980-х рр. у СРСР вже була спроба формування двох типів кластерів, зокрема, у сфері високих технологій. Наприклад, в електронній промисловості кластери з'являлися за географічним принципом: поруч із Москвою (Зеленоград, Калуга) і такими містами, як Воронеж, Новосибірськ, Ленінград, Саратов та інші.

Другий тип кластерів утворився в основному у сфері військово-промислового комплексу. Це об'єднання не за географічним, а за проектним принципом, які створювалися за указом, а потім перетворилися на природну кооперацію мережевого типу.

Так, атомна промисловість СРСР була "державою в державі", і її можна розглядати як особливий кластер, систему мережевого типу управління, розсіяну у просторі [2].

Характерною особливістю утворення таких форм зосередження виробництва є те, що вони формувалися за указом, переважно з підприємств

однієї галузі. При цьому, ключовою відмінністю концепції кластерів, як і у випадку з більшістю інших теорій, що всі процеси проходять в умовах безперервної, динамічної конкурентної боротьби, абсолютно неможливої в умовах директивної системи управління. Цей же підхід до управління зумовлює й іншу особливість кластерів – децентралізованість процесу прийняття рішень [66].

Спираючись на вже проведені науковцями дослідження [32; 66, с. 37-43; 183], можна підкреслити, що кластерна теорія розвилась із великої кількості взаємопов'язаних передпосилань. Поряд із кластерами існувало і існує багато подібних теорій. Так, зокрема, це і відомі нам терміни, що використовуються для опису географічних скупчень фірм, галузей і пов'язаних з ними процесів, такі як: територіально-виробничі комплекси, промислові вузли, індустріальні райони тощо. Відносно цих теорій кластери, як правило, виступають узагальнюючою концепцією (*див. рис. 1.5, с. 61*).

Як зазначає М. Портер: "Загалом, більшість минулих теорій звернено до конкретних аспектів кластерів чи до кластерів певного типу [132]". Кластери включили в себе загальні ознаки діяльності передуючих форм організації виробництва та виокремили притаманні лише їм. Зокрема: залучають необхідні спеціалізовані послуги в регіон; характеризуються відкритим (фактично необмеженим) членством; ґрунтуються здебільшого не на контрактах, а на суспільних цінностях, що стимулюють довіру і підтримують взаємодію; генерують попит за рахунок подібної та пов'язаної діяльності; базуються одночасно на кооперації та конкуренції; характеризуються наявністю колективного бачення [на підставі джерела 66].

Крім того, види та форми організації виробництва та розподілу продуктивних сил, що застосовувались і застосовуються на території нашої країни, розглядають соціально-економічну структуру суспільства як єдине ціле. Як підмічено В.Захарченком та В. Осіповим [66]: "Ймовірно, основною відмінністю і, одночасно, перевагою кластерів, що забезпечили домінування кластерної теорії над її альтернативами, послужила властива їй атмосфера конкуренції, яка стає все більш значимою в умовах зростаючої

глобалізації ринків".

Можна спрогнозувати і очевидні переваги від кластеризації, серед яких, зокрема, зростання конкурентоспроможності території/регіону розташування кластеру. Відтак, ефективна кластерна політика вимагає активної підтримки державних та місцевих органів влади, при чому, перш за все не у фінансуванні проектів чи фірм, а у формуванні сприятливого поля для об'єднання у кластери, стимулюванні й підтримці кооперативних дій.

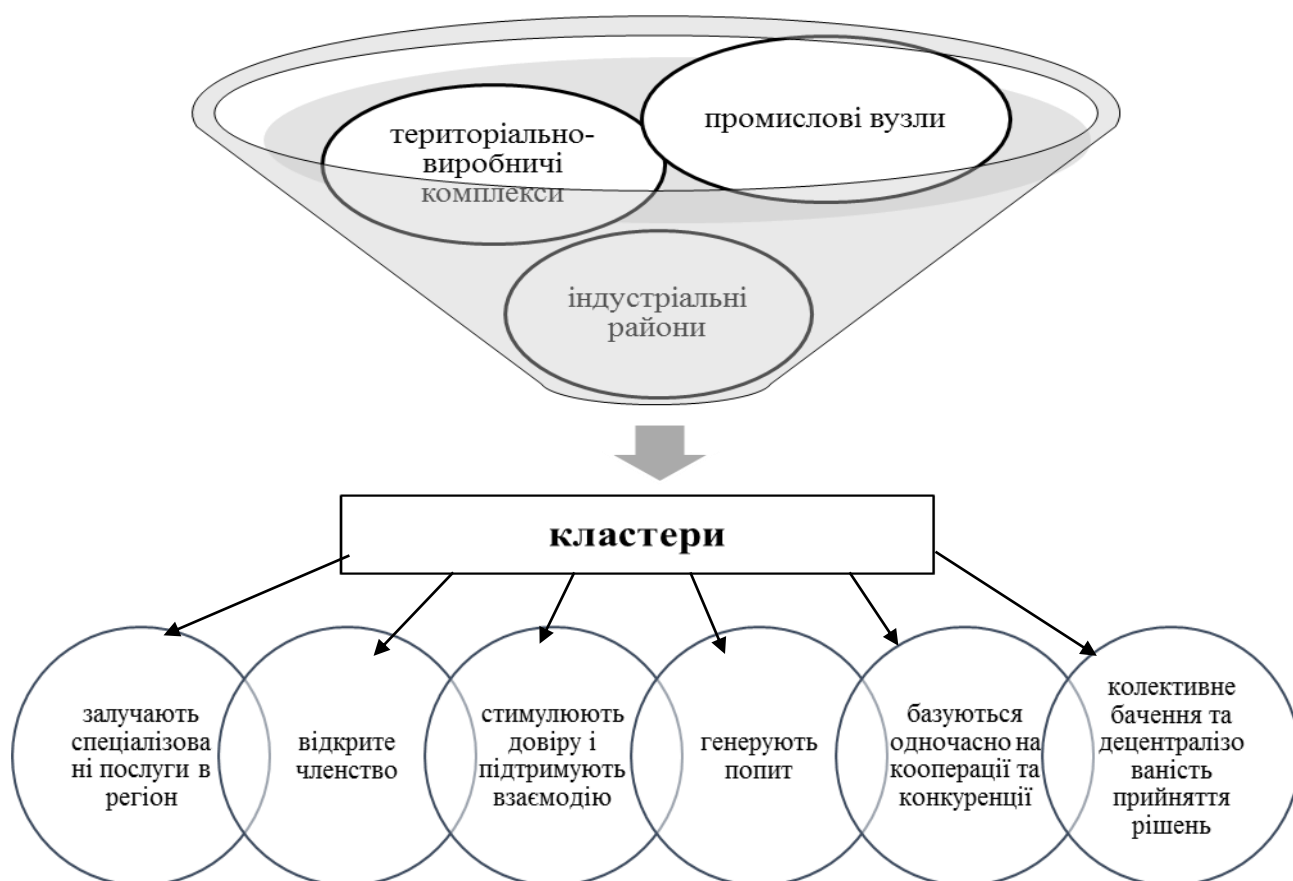

Рис. 1.5. Кластери як узагальнююча концепція відносно теорій географічних скупчень фірм, галузей і пов'язаних з ними процесів

Отже, можемо сказати, що явище кластеризації лише відносно нове для економіки та відповідно соціально-економічного розвитку територій нашої

країни, деякі прообрази кластерів як мережевих систем управління уже існували на території колишнього СРСР та нашої країни. При цьому, кластерний підхід – це комплексний науково-практичний підхід до розвитку територій у цілому, а не окремих об'єктів, як це було раніше, що означає поєднання інтересів та сітьову (мережеву) співпрацю усіх суб'єктів регіонального розвитку та є основою для концентрації ресурсів і підвищення ефективності діяльності з реалізації завдань політики регіонального розвитку.

Крім того, децентралізаційні процеси, що відбуваються в нашій країні покликані передати на місця не лише повноваження та ресурсну базу, а і відповідальність місцевим та регіональним органам влади за постійний розвиток та пошук шляхів наповнення різного роду ресурсів на ввіреній їм території.

З цією метою, у всьому світі, органи влади вдаються до використання кластерного підходу у політиці регіонального розвитку, так як кластер – структура, що володіє синергетичним ефектом: дозволяє кожному учасникові залишатись самим собою, сприяє конкуренції та формуванню інвестиційного клімату, стає майданчиком для втілення інновацій та розвитку науки і, зрештою, є реальною основою для загального розвитку території, на якій розташовані учасники. При цьому, основною перевагою такого підходу в діяльності органів публічної влади – є рівність у сіх учасників, як представників бізнесу та науки, так і владних структур. Таким чином, забезпечується вкорінення у громадську свідомість і державний лад нових принципів організації спільних дій, орієнтованих не на підкорення (нехай в ім'я загально значущих цілей), а на діалог, інтеракцію, взаємодію держави і суспільства в розв'язанні питань, що становлять загальний інтерес. Зрештою, повноцінна діалогічна взаємодія відбудеться саме в системі горизонтальних взаємозв'язків.

У зв'язку з цим, для становлення кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики розвитку територій, вбачаємо необхідність вивчити та конкретизувати існуючі класифікації кластерів та принципи кластерного підходу.

1.4 Аналіз існуючих класифікацій кластерів та обґрунтування принципів кластерного підходу до реалізації завдань політики регіонального розвитку

Світова практика використовує значну кількість класифікацій видів кластерів, в основу побудови яких покладено ієрархічний підхід. Критерії та ознаки класифікації з'являлися паралельно з розвитком кластерів і впливали з практики діяльності останніх.

Автори (М. Портер, М. Енрайт, С. Розенфельд, С. Соколенко, Т. Чевганова, В. Толкованов) розглядають різні підходи до класифікації кластерів на основі відібраних критеріїв. Вибір критеріїв класифікації і самої класифікаційної системи направлено на обґрунтований теоретичний підхід до формування кластерів. Тому проблема актуальна, а зазначений підхід сприяє розвитку кластерних структур.

Однак, відсутність єдиного підходу щодо об'єкта класифікації кластерів в Україні породжує ряд протиріч і гальмує процес використання кластерного підходу як інструменту державної політики розвитку територій в діяльності органів публічної влади.

Навіть в регіонах, в яких повністю сприйняли основну теорію кластерів, поки не вдається забезпечити узгодженість думок і дій щодо їх суті і загальних обрисів.

Немає єдиної точки зору на розміри їх географічних рамок, рівень концентрації потенціалу, прийняттого для них найбільш ефективного приватного або урядового втручання, а також на ступінь важливості оптимального задоволення ключових інтересів регіонів. Незважаючи на те що багато груп підприємств схильні брати участь в кластеризації, все ж основним критерієм, відповідно до якого кластер ідентифікується урядом регіону, штату чи держави, перш за все виступає застосовуваний метод розподілу очікуваного дохідного ефекту.

Класифікація (англ. Classification походить від лат. Classis - клас і facio - роблю) - система розподілу об'єктів (процесів, явищ) за класами (групами)

відповідно до певних ознак (загальні ознаки, характеристика, сутність значення того, що визначає ознака) [59].

Формування класифікації кластерів здійснюється за умов: використання одних і тих же істотних ознак; самостійності кожного елемента класифікаційної системи; відсутність точок перетину з іншими елементами [114].

Особливістю кластеризації є те, що вона розрахована на отримання максимального синергетичного ефекту від тісної взаємодії суб'єктів господарювання та організацій різних галузей і форм власності.

Існує багато класифікацій кластерів, в нашій роботі розглянемо найбільш відомі, виділені закордонним вченими [203].

Отже, бізнес-економіст Майкл Енрайт (1996) є одним з декількох дослідників, які намагалися описати географічний вимір кластерів. На основі робіт найбільш відомого теоретика кластеризації Майкла Портера він запропонував наступні чотири різновиди:

Промислові кластери. В основі виділення даного типу кластерів лежить визначення Портера по концентрації компаній однієї галузі і близьких, споріднених установ. Це означає, що в основному географічний обхват цього кластера може бути більше або менше. Основною причиною, чому Енрайт використовує слово "промисловий", може бути те, що дослідження Портера базуються на національному рівні, а не регіональному або невеликих географічних районів.

Регіональні кластери. Концентрація фірм однієї або суміжній галузі і найближчих установ на регіональній основі. Як не парадоксально, регіональні кластери дозволяють фірмам мати можливість і співпраці, і конкуренції, так як вони орієнтовані на зовнішні ринки. А. Ісаксен (2001,) стверджує, що термін "регіональні кластери" охоплює широкий опис "промислових округів, інноваційних кіл, місцевих промислових комплексів і нових промислових просторів".

Промислові райони. Компанії, які географічно пов'язані і займаються комплектацією і доповнюють виробничі процеси, наприклад, фірми Третьої Італії.

Бізнес-мережі. Компанії, які не обов'язково знаходяться в тому ж районі, але, при цьому, мають постійний зв'язок і взаємодію один з одним. Хоча актори пов'язані реляційними зв'язками проведення операцій один з одним, цей вид кластеру функціональний, а не географічний і це не обов'язково означає, що вони знаходяться в тій же або суміжній галузі.

Стюарт Розенфельд (1997) визначив три види кластерів на основі відносини щільності. А саме:

Робочі кластери. Це зрілі, взаємопов'язані концентрації фірм. Фірми та установи кластера беруть участь в інтерактивному процесі навчання і підтримки інновацій. Соціальна структура дозволяє обмін інформацією та ідеями, а також створення бізнес-стартапів і мереж. Ці кластери спрямовані на систематичне зміцнення економіки і процвітання рідного краю. Такі кластери, які іноді називають "більш успішні", знаходяться в Силіконовій долині, керамічної промисловості в Італії і галузі садівництва в Голландії.

Приховані кластери. Такі кластери називаються "невстигаючими". Вони мають потенціал, щоб розвиватися і ставати робочими кластерами, але немає соціальної структури, яка б дозволила вільний потік інформації. Незважаючи на присутність фірм і допоміжних установ, взаємодія між учасниками слабка. Хоча у акторів в кластерах роботи багато, вони не знають про взаємозалежність, що існує між ними. Їм також не вистачає підтримки організацій, які активно прагнули б створити арену для налагодження контактів і взаємодії. Один з таких кластерів - біотехнологічний кластер в Північній Кароліні.

Потенційні (латентні) кластери. Вони мають багато характеристик кластера, але не мають конкурентних переваг. Ці кластери часто зустрічаються в секторі високих технологій і часто ініційовані, і розроблені обраними політиками. Інший тип потенційного кластера - агломераційні групи фірм в тій же або суміжній галузі, що не мають політичної підтримки, кваліфікованих робітників або впливу. Приклади таких кластерів: сільський кластер виробів з деревини в східній Оклахомі і пивоварні в штаті Орегон.

Одним з найбільш поширених типів кластерів у світі - *організовані кластери.*

Тип організованих кластерів характеризується процесом громадського структурування, переважно в напрямку розвитку інфраструктури і послуг, які розвиваються *заради колективного рішення загальних проблем*. Вони отримали відображення в таких країнах, як Бразилія (Sinos Valley кластер), Індія (Tirupur кластер), Нігерія (Nnewi кластер), Пакистан (Sialkot (Punjab) кластер), Чилі (Antofagasta кластер) [69].

Відповідно до галузевої специфіки, що запропонована Методичними рекомендаціями щодо реалізації кластерної політики [115] Міністерства економічного розвитку Російської Федерації, кластери в свою чергу поділяються на:

1. *Дискретні кластери*: включають підприємства, що виробляють продукти (і пов'язані послуги), що складаються з дискретних компонентів, включаючи підприємства автомобілебудування, авіаційної промисловості, суднобудування, двигунобудування, інших галузей машинобудівного комплексу, а також організації будівельної галузі і виробництва будівельних матеріалів. Як правило, дані кластери складаються з малих і середніх компаній - постачальників, що розвиваються навколо складальних підприємств і будівельних організацій.

2. *Процесні кластери*: утворюються підприємствами, що належать до так званим процесним галузям, таким як хімічна, целюлозно-паперова, металургійна галузь, а також сільське господарство, харчова промисловість та інші.

3. *Інноваційні та "творчі" кластери*: розвиваються в так званих "нових секторах", таких як інформаційні технології, біотехнології, нові матеріали, а також в секторах послуг, пов'язаних із здійсненням творчої діяльності (наприклад, кінематографії). Інноваційні кластери включають велику кількість нових компаній, що виникають в процесі комерціалізації технологій і результатів наукової діяльності, що проводяться у вищих навчальних закладах та дослідницьких організаціях.

4. *Туристичні кластери*: формуються на базі туристичних активів в регіоні і складаються з підприємств різних секторів, пов'язаних з обслуговуванням туристів, наприклад, туристичних операторів, готелів, сектора громадського

харчування, виробників сувенірної продукції, транспортних підприємств та інших.

5. *Транспортно-логістичні кластери* включають в себе комплекс інфраструктури і компаній, що спеціалізуються на зберіганні, супроводженні та доставці вантажів і пасажирів. Кластер може включати також організації, що обслуговують об'єкти портової інфраструктури, компанії, що спеціалізуються на морських, річкових, наземних, повітряних перевезеннях, логістичні комплекси та інші. Транспортно-логістичні кластери розвиваються в регіонах, що мають істотний транзитний потенціал.

Важливим аспектом забезпечення успішної реалізації кластерного підходу та інноваційного розвитку економіки країни є ідентифікація кластерів, яка побудована на їх класифікації за певними ознаками [173]. В Україні формування інноваційних кластерних структур відповідно до прийнятих класифікаційними ознаками є одним з пріоритетних напрямків економічного розвитку, має документальне підтвердження в цій сфері. Міжнародний досвід ідентифікації кластерних структур свідчить, що діагностика кластерів найчастіше здійснюється на підставі двох взаємопов'язаних підходів: "згори – вниз", коли визначається привабливість і передумови для розвитку кластера в тій чи іншій області; "Знизу – вгору", коли здійснюється ідентифікація кластера на певній території.

На сьогодні існують типології, запропоновані вітчизняними вченими. Так, С. Соколенко пропонує класифікувати кластери за такими групами [166]: *конкурентні, стратегічні, що виникають, зрілі, стабілізуючі*.

Відповідно до обраних критеріїв В. Чевганова і І. Брижань пропонують класифікувати кластери з таких видів [186]: *міжнародні, національні, регіональні* (за критеріями територіального поділу праці); *міжгалузеві, галузеві* (за критеріями галузевої спеціалізації); *створені на базі малих і середніх підприємств, створені навколо великих компаній і концернів* (за критерієм структури кластера); *виробничі, науково-технічні, змішані* (за критерієм характеру зв'язків) та ін.

Досить цікавим і доречним є, запропонований Дмитрієвою В.А. і Вишняковою І.В., [59] набір принципів критеріїв виділення кластерів, кожен з

яких характеризується 2-5 ознаками, найбільш характерні і доцільні в умовах економіки України: 1) географічне розташування, 2) галузева ознака, 3) модель створення кластеру, 4) розмір, 5) характер зв'язку в кластері, 6) групи кластерів, 7) ступінь сформованості, 8) склад учасників, і 9) рівень впливу на конкурентоспроможність

Таким чином, можна зробити висновок, що багатогранність кластерів, їх невизначений характер, створюють проблеми для ідентифікації кластерів. Виділити певний вид кластера в чистому вигляді дуже складно. Зазвичай кластери об'єднують в собі декілька ознак.

Ще однією складністю в ідентифікації кластера є те, що спроби обмежити сферу діяльності кластерів не знаходять підтримки ніде в світі. В основному, ядром кластера, зазвичай виступає підприємство-лідер або певна державою сфера діяльності, однак, врешті-решт, кластеризація поєднує в собі максимально можливу кількість підприємств і підприємців, а також інших учасників ринку та суб'єктів регіонального /територіального розвитку. У підсумку, в більшості країн, як і в багатьох штатах США, як країни, що є історичною батьківщиною таких утворень, в даний час можна виділити достатню кількість кластерів, в які включені, тим чи іншим чином, більшість підприємств і підприємців, наукових установ, вищих навчальних закладів, урядових установ, агенцій регіонального розвитку тощо.

На нашу думку, наведені класифікації основному зводяться до двох широких ознак виділення кластерів:

1) *За територіально-географічною ознакою.* Географічні межі кластера не завжди збігаються з адміністративними. Є кластери, що займають лише частину регіону або адміністративної території. Однак багато хто з кластерів виходять за межі однієї адміністративної території на рівень міжрегіонального або транскордонного співробітництва. Часто така співпраця приносить вигоду учасникам кластера. Всі ці різні типи кордонів не цікавлять компанії-учасників або міжнародних клієнтів. Однак, кордони мають значення, тому що кластер вимагає активної участі двох або більше місцевих урядів.

2) *За виробничою приналежністю або за місцем на ринку.* У межах цієї ознаки можна виділити виробничі, невиробничі (сфери послуг) і змішані кластери. При виділенні кластерів за цією ознакою важливо зосередитися на тому, що має значення для осіб, зацікавлених в кластері, чи зможе спільний інтерес сприяти виробленню "суспільного блага". Якщо учасники матимуть мало спільного, найменший спільний знаменник не вплине істотно на доходи і інші позитивні синергетичні ефекти.

Ураховуючи все вище зазначене, окрім класифікаційних ознак кластерних утворень, можна виділити такі основні *інституційні ознаки кластера*, що стають визначальними при застосуванні кластерного підходу до регіонального розвитку: інтеграція різних форм і суб'єктів господарювання (органи муніципального управління, науково-дослідні, освітні, інші інституції, громадські організації, бізнес-структури тощо); локалізація (географічна концентрація суб'єктів здійснення діяльності); спеціалізація (обумовлена спільністю та спеціалізацією інтересів у результатах діяльності кластеру); співробітництво (побудоване на спільних принципах); висока, інтенсивна конкуренція (внутрішня – за право на участь у здійсненні діяльності, і зовнішня – за ринки збуту), яка є стимулом інноваційної діяльності; активна взаємодія між учасниками, що створює стійкі конкурентні переваги кластеру загалом, при цьому зміцнюючи власний конкурентний статус кожного учасника; інноваційність діяльності (обов'язковий набір нововведень, які забезпечують актуальність (сучасність) продукту діяльності кластеру – матеріального об'єкта або послуги).

Варто зазначити, що серед теоретичних напрацювань та практичних заходів з виокремлення кластерів в Україні, окрім класифікації кластерів, часткова, проте недостатня увага, приділяється виокремленню принципів, на підставі яких формуються кластери, тому, наша позиція зводиться до того, що, опираючись на проведені нами дослідження, потрібно доповнити систему принципів формування кластерів, а також запропонувати принципи їх функціонування.

Знову ж повернемося до того, що у спробах застосування кластерного підходу, Україна не виключення. З початку 2000-х років Кабінетом Міністрів

України прийнято ряд документів, у яких ішла мова про необхідність кластеризації. Проте, в умовах перманентного реформування системи публічного управління, справа так і не дійшла до офіційного нормативно-правового документа – підстави для використання кластерного підходу, що визначав би основоположні принципи формування та функціонування кластерів. Це призвело до того, що спроби самостійно ідентифікувати і структурувати кластери в окремих регіонах не приносять максимально можливого ефекту.

При цьому, варто зауважити, що принципи формування кластерів – це об'єктивно властиві процесу кластеризації, відправні начала використання кластерного підходу, основні закони, правила та закономірності формування кластерних утворень [41].

Значення принципів у формуванні кластерів обумовлюється тим, що вони:

- сприяють подоланню прогалів при формуванні кластерів;
- спрямовують розвиток і функціонування різних типів кластерних утворень;
- координують функціонування механізму регулювання відносин в кластері;
- виступають найважливішим критерієм необхідності та обґрунтованості кластеризації [41].

Світовий досвід демонструє нам приклади успішної кластеризації, процеси якої ґрунтуються на єдиних підходах до формування кластерних структур. Такі підходи ґрунтуються на загальних (першочергових і основних) принципах кластеризації, таких як: добровільності, спільної мети, рівності учасників, взаємозв'язку, територіальної близькості тощо, що детально описані вченими [17; 41] (див. табл. 1.2, с.71-72). Крім того, враховуючи індивідуальні особливості кожного кластерного утворення, його виду та місця розташування, можуть бути виокремлені і спеціальні принципи. У контексті нашого дослідження більш детально зупинимось на загальних принципах.

В контексті реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, надзвичайно цікавим є думка колективу вчених Герасимчук З. В. та Смолич Д. В., які пропонують в системі загальних принципів

формування кластерів виділяти принцип децентралізації. Вчені припускають централізоване державне стимулювання формування і розвитку кластерів, проте підкреслюють, що застосування принципу децентралізації, передбачає активну роль регіональної влади в даному процесі [41].

Таблиця 1.2

Загальні принципи кластеризації

<i>Принцип</i>	<i>Зміст принципу</i>
<i>Добровільності</i>	Даний принцип охоплює досить важливе коло питань пов'язаних із свободою утворення кластерів винятково на добровільній основі. Зміст принципу добровільності полягає в тому, що право учасників на об'єднання в кластер містить у собі такі аспекти: по-перше, право утворювати кластери винятково на добровільній основі, по-друге, право добровільно вступати в кластерне утворення, по-третє, право безперешкодно виходити з кластеру.
<i>Спільної мети (синергетичного ефекту)</i>	Означає, що процес формування кластерів має бути підпорядкований глобальній об'єднуючій меті, яка має абсолютний пріоритет. Цілі повинні бути реальними, конкретними та направленими на досягнення визначальної кінцевої мети, яка породжуватиме синергетичний ефект. Синергетичним ефектом будемо називати збільшення показників ефективності діяльності підприємств регіону в результаті об'єднання, інтеграції, злиття окремих частин в єдину систему, де ефект від взаємодії елементів системи підприємства перевищує суму ефектів діяльності кожного елемента окремо.
<i>Територіальної локалізації</i>	Пояснюється близьким територіальним розміщенням основної маси учасників кластерної системи

<i>Принцип</i>	<i>Зміст принципу</i>
<i>Єдності та зв'язності</i>	Принципи єдності та зв'язності доволі тісно пов'язані між собою, але якщо принцип єдності відображає «погляд ззовні» на кластеризацію, то принцип зв'язності орієнтує на «погляд зсередини» на даний процес. Принцип єдності демонструє структуру кластеру та полягає у сумісному розгляді кластера і як цілого, і як сукупності компонентів (елементів). Принцип зв'язності розкриває зв'язки між учасниками майбутнього кластеру, які передбачають взаєморозуміння, взаємопідтримку та довіру учасників один до одного.
<i>Рівності учасників</i>	Передбачає рівність учасників кластерного утворення, зумовлює демократичне формування команди однодумців, для розробки та реалізації стратегії розвитку кластеру з врахуванням інтересів кожного учасника.
<i>Децентралізації</i>	передбачає активну роль регіональної влади процесі кластеризації, навіть за централізованого державного стимулювання формування і розвитку кластерів.
<i>Розвитку і саморозвитку</i>	Обґрунтовує необхідність врахування змінності кластерних утворень, їх здатність до розвитку, розширення, заміни складових, накопичення інформації.
<i>Корпоративності</i>	визначає необхідність присутності клімату довіри та культури спілкування між учасниками кластеру, єдиної системи цінностей, зразку поведінки для можливості обміну інформацією, досвідом, зниження витрат та підтримки ділової репутації кластеру в цілому.
<i>Сталості</i>	передбачає гармонізацію економічних, соціальних та екологічних інтересів при формуванні промислових кластерів.

Джерело: розроблено автором за даними [17; 41; 137]

Такий підхід не лише міститься в межах Закону України "Про засади державної регіональної політики", де передбачено "...врахування природних,

історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [137]" при реалізації органами публічної влади заходів політики регіонального розвитку. Даний принцип є відображенням врахуванням архетипів території (чітко виражених функціонально-стилістичних особливостей), де здійснюватиметься діяльність кластерів.

Врахуємо, що дефініцію "архетипи територій" визначено В. Глебою як історичне ядро міста, що має чітко виражені функціонально-стилістичні особливості [42]. Погоджуємося з підходом дослідника до визначення дефініції та її суті, але разом з тим вважаємо, що вказаний термін є більше придатним до визначення архетипу міських територій і не враховує сільські та селищні території, а також території, населення яких об'єднане спільною діяльністю тощо, тоді як доцільно було б його розуміти як історичне ядро території, що має чітко виражені функціонально-стилістичні особливості [85]. Разом з тим підтримуємо думку вказаного дослідника стосовно необхідності *урахування історично-обумовлених критеріїв розподілу території за функціональним призначенням*, що має свій архетип за наявними потенціалами та проблемами, та, вважаємо, що такий принцип має місце бути .

Так, наприклад, Слобідська Україна ще з давніх часів є центром керамічного виробництва. Присутність на території краю місць покладів глини, зумовили появу ручного керамічного виробництва ще в VI – IV тис. до н.е. [23]. Гончарство у XVIII - початку XX ст. займало одне з найважливіших місць в ремісничому виробництві міста Тора – нині Слов'янська Донецької області і деяких довколишніх сіл. В кінці XIX ст. гончарний посуд поступово почала витісняти фабрична діяльність. У 90-ті роки XX ст., внаслідок нестабільної роботи і закриття керамічних підприємств і вивільнення кваліфікованих кадрів, бурхливий розвиток отримав малий і середній бізнес в сфері керамічного виробництва. Сьогодні в Слов'янську працює понад 700 керамічних підприємств малого і середнього бізнесу, в цій галузі зайнято більше 35000 чоловік.

За підтримки Програми Розвитку ООН в Україні (в рамках Проекту

"Економічне і соціальне відновлення Донбасу"), Уряду Японії, в партнерстві з Урядом України, в межах ініціативи "Керамічний край", у 2015 році, малі виробники керамічної галузі міста Слов'янська об'єдналися в кластер [23]. В результаті дослідження галузі кераміки за кілька місяців помітили, що кожен з підприємців характеризується вузькопрофільним виробництвом. Якщо він виробляє скульптури, то не виробляє посуд, якщо виробляє посуд, то не займається фігурками і т.д. Тут і проявляється роль кластеру, виокремленого з урахуванням історичної спеціалізації території: так, об'єднавшись представники малого і середнього бізнесу, за допомогою кваліфікованих експертів, розробили відсутню досі упаковку і промо-матеріали виробів, які дозволять слов'янській і керамічній продукції бути конкурентоспроможною на ринках. В рамках проекту "Керамічний край" була розроблена стратегія розвитку кластера по виходу на нові ринки, відбувся ряд тренінгів, в т. ч. з брендування та комунікацій, проведені презентації продукції в 4 містах країни (Слов'янськ, Київ, Чорноморськ (Іллічівськ) і Чернівці).

У тому ж зв'язку, у разі ініціювання регіональною владою кластеризації в регіоні, окрім *децентралізації та урахування історично-обумовлених критеріїв розподілу території за функціональним призначенням*, необхідно виділяти принцип *відкритості процесу формування кластеру та залучення до виділення перспективних напрямків діяльності широкої громадськості*. Передбачається, що представники МСП, великих підприємств, науки, влади і громадськості залучаються до СВОТ-аналізу регіону. Ці люди живуть і працюють на даній території, ідентифікують, тож краще за всіх знають наявні та приховані переваги і можливості даної території, а також недоліки і перешкоди з якими можна зіткнутись. На цій підставі, зрештою, виділяються ключові для регіону кластери (близько 10-ти).

Використання такого підходу із залучення широкої громадськості достатньо поширене в світі, зокрема в регіонах США. Крім того, прикладом застосування громадської участі до визначення перспективних регіональних кластерів в Україні є "Стратегічна сесія Одеського регіону", що відбулася влітку 2015 року.

Можливість подальшого функціонування кожного з ймовірних кластерів оцінюється на підставі спільних для усіх принципів функціонування, таких як:

- *Рівень освіти працівників* (ступінь освіченості);
- *На скільки легко працюється* (бізнес-клімат);
- *Інфраструктуро-логістична складова*;
- *Інноваційний розвиток* – наскільки можна залучити інновації до діяльності кластеру або як інновації розвиватимуться в результаті діяльності;
- *Якість життя та соціальна відповідальність учасників кластеру* – як діяльність кластеру вплине на рівень життя в регіоні та можливість розвитку екосистеми (мережа, що розвивається навколо: освіта, підвищення рівня життя, ін.). Як пропонує О.О. Карпенко, погоджуємося з таким підходом, "Кластерна соціальна відповідальність має передбачати посильний внесок держави, бізнесу, освіти та науки, як ключових елементів кластера, у стійкий розвиток особистості, суспільства, країни. Для успішного формування та функціонування кластерів необхідно, передусім, думати про суспільний добробут, а не відстоювати будь-якою ціною індивідуальні інтереси кожного партнера [75]". При цьому, основними складовими кластерної соціальної відповідальності є: беззастережне виконання чинного законодавства України, повага, довіра, добропорядність, чесність, взаємовигідне співробітництво, недопущення брехні та крадіжок, захист навколишнього середовища та життя людини.

Тому, зауважимо, що система принципів формування та функціонування кластерів стане рушієм для ідентифікування існуючих та виокремлення перспективних утворень кластерного типу в Україні.

Впровадження кластерного підходу до регіонального розвитку в Україні, що базуватиметься на принципах формування та функціонування кластерів сприятиме прискореному соціально-економічному розвитку та підвищенню конкурентоспроможності економіки за рахунок, з одного боку, підвищення інтенсивності розвитку підприємництва, зростання інноваційної активності, активізації залучення інвестицій, збільшення надходження до бюджетів усіх

рівнів, а з іншого – збільшення кількості нових робочих місць, розвитку соціальної інфраструктури, реалізації природоохоронних заходів тощо.

З огляду на зазначене, врахування таких принципів при використанні кластерного підходу – це об'єктивна необхідність розвитку економіки та суспільства. Крім того, нами бачиться доцільним використання принципів функціонування кластерів як критеріїв оцінки щодо рівня корисності та доцільності, а також державного сприяння їх функціонування в регіоні, до чого детальніше повернемося у розділі 3 дисертаційного дослідження.

Висновки до розділу 1

1. Аналіз наукових підходів до формування закономірностей і парадигм публічного простору державної політики регіонального розвитку засвідчив наявність загальновизнаних концептуальних трендів: інституціоналізація публічності як принципу організації демократичного політичного процесу опрацювання й прийняття владою суспільно значущих рішень; орієнтація на децентралізацію влади та партнерство між різними її рівнями і гілками, а також із приватним і неурядовим секторами; налагодження ефективного механізму публічних консультацій органів влади з громадянами та групами інтересів у процесі розроблення державної політики та регіональних стратегій розвитку. Спостерігається певна трансформація державної політики регіонального розвитку в багаторівневу публічну політику – численні групи інтересів отримали реальну можливість брати участь у формуванні політичного порядку денного, впливати на процес розроблення й втілення політичних рішень та вибудовувати складну мережу взаємозв'язків.

2. Публічний простір реалізації завдань державної політики регіонального розвитку охоплює три публічно-управлінських виміри: урядування (governance) як процес колективного вироблення та реалізації стратегічних рішень на основі механізмів консенсусу формування й узгодження політики та координації дій ключових учасників; адміністрування (administration) як чіткий розподіл

повноважень і обов'язків між учасниками процесу та інформаційно-комунікативне забезпечення вертикальної та горизонтальної координації дій між суб'єктами врядування; менеджмент (management) як сукупність процесів, що спираються на інституційну основу адміністрування і спрямовані на забезпечення виконання стратегічних рішень, прийнятих у системі врядування, за рахунок використання раціональних управлінських технологій, методів, засобів і форм управління. До кожного виміру має бути застосована адекватна модель механізму публічного управління: сітьова (мережева) до урядування, ієрархічна до адміністрування, ланцюгова (процесуальна) до менеджменту.

3. Доведено, що в умовах децентралізованих публічно-владних відносин саме сітьова (мережева) модель взаємодії суб'єктів влади та суспільства формує довіру між інституціональними суб'єктами та корпоративний інтерес всіх учасників. Сітьова (мережева) модель публічного управління реалізацією державної політики регіонального розвитку в умовах децентралізації використовується як інструмент узгодження цілей політики та управління, поєднання організаційних і самоорганізаційних ресурсів суб'єктів регіонального розвитку. Обґрунтовано підхід до концептуалізації поняття публічний інструмент, об'єктивний характер якого супроводжується підвищенням ролі парадигми «полюсів зростання», сітьової (мережевої) форми публічного управління та ринкових механізмів самоорганізації суб'єктів регіонального розвитку.

4. Визначено, що публічний інструмент реалізації завдань державної регіональної політики – це інтегрована і скоординована комбінація управлінських методів, засобів, дій та інформаційно-комунікативних технологій із забезпечення вертикальних і горизонтальних взаємодій суб'єктів публічної політики (здатних публічно артикулювати власні інтереси), що створює потенціал для мотивованого виконання поставлених завдань на засадах партнерства та узгодження інтересів. В умовах інституціоналізації публічного простору державної політики регіонального розвитку формується нова предметна сфера застосування публічного інструменту – активність політичних та неполітичних акторів, які через різноманітні складні взаємодії прагнуть реалізувати власний інтерес.

Важливим чинником ефективності публічного інструменту державної політики регіонального розвитку є просторова ідентифікація публічного інтересу – "суспільного блага" – національного та місцевого. Зміщення констант від централізованого управління та регулювання до багатополюсного, для якого є характерним наявність багатьох рівнів і центрів діяльності, високий ступінь незалежності між численними акторами з різними інтересами обумовлює доцільність застосування сітьової (мережевої) моделі взаємодії суб'єктів регіонального розвитку.

5. Встановлено, що найбільш ефективною формою сітьової (мережевої) моделі взаємодії суб'єктів регіонального розвитку з метою консолідації дій та ресурсів для вироблення "суспільного блага" і реалізації місцевих публічних інтересів є кластеризація. Незважаючи на те, що в Україні поки що не формалізовані інституціональні умови взаємовідносин між учасниками кластерних утворень, у практичній діяльності суб'єктів регіонального розвитку вже може застосовуватися кластерний підхід, за умов що вони мають спільні цілі та мотивовані до партнерських (довготривалих договірних) відносин. Застосування кластерного підходу до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку означає поєднання інтересів і сітьову (мережеву) співпрацю всіх зацікавлених сторін регіонального розвитку, що створює можливості для концентрації ресурсів та підвищення ефективності діяльності. Діяльність з реалізації кластерного підходу – це комплекс організаційно-економічних заходів із консолідації всіх суб'єктів регіонального розвитку, що має бути формалізований у стратегіях і програмах розвитку регіонів.

6. Виявлено, що значення принципів кластерного підходу обумовлюється тим, що вони сприяють подоланню прогалів при формуванні кластерів, спрямовують розвиток і функціонування різних типів кластерних утворень, а також координують функціонування механізму регулювання відносин в кластері. Система принципів повинна включати в себе принципи формування кластерів (загальні: добровільності, спільної мети (синергетичного ефекту), територіальної локалізації, єдності та зв'язності, рівності учасників, децентралізації, розвитку і

саморозвитку, корпоративності, сталості, урахування історично-обумовлених критеріїв розподілу території за функціональним призначенням, відкритості процесу формування кластеру та залучення широкої громадськості; спеціальні: формуються в залежності від виду діяльності, мети та інших особливостей певного кластера), а також принципи функціонування кластерів (ступеню освіченості працівників, бізнес-клімату, інфраструктуро-логістичної складової, інноваційного розвитку, якості життя та соціальної відповідальності учасників кластеру).

Відтак, аналіз науково-теоретичних засад формування публічного простору реалізації державної політики регіонального розвитку дав змогу з'ясувати питання, що були недостатньо висвітлені, і став основою для здійснення аналізу організаційно-правових засад і практичних аспектів застосування кластерного підходу в Україні на сучасному етапі, а також участі у процесах кластеризації органів публічної влади в Україні та зарубіжних країн.

Основні положення і результати першого розділу опубліковані автором у 3 [90, с. 644-648], [94, с. 88-90], [97, с. 12-15], наукових фахових виданнях та у 4 [82, с. 63-71], [83], [89, с. 134-135], [93, с. 53-57] публікаціях у матеріалах науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД І ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАСТОСУВАННЯ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У розділі:

Досліджено особливості вітчизняної кластеризації, виявлено основні нормативно-правові та адміністративні перешкоди до становлення та розвитку кластерів, рівень використання кластерного підходу у діяльності регіональних органів публічної влади (зокрема при підготовці стратегій і програм регіонального розвитку) і визначено пріоритетні напрямки кластеризації.

Узагальнено зарубіжний досвід використання кластерного підходу, на підставі якого зроблено висновки щодо концептуалізації кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку.

2.1 Аналіз сучасного стану процесів кластеризації в Україні

Результати діяльності кластерів у світі свідчать про підвищення внутрішньої та міжнародної конкурентоздатності його членів за рахунок комерційного та некомерційного співробітництва, наукових досліджень, інновацій, освіти, навчання та заходів підтримки.

Як показала практика формування та функціонування кластерів в Україні, впровадити такі інтегровані структури в національну систему господарювання виявилось дуже важко. Кластери в Україні, по суті, є ринковими саморегульованими ініціативами, формування яких передбачає встановлення неформальних зв'язків між підприємствами, державними органами, освітніми установами. При цьому діяльність цих територіально інтегрованих структур бізнесу законодавчо не регламентується, підтримку мають лише за рахунок вкладів учасників або за рахунок грантового фінансування в рамках проектів. Називають багато причин повільного впровадження кластерної моделі організації

виробничо-господарських процесів в економіку України. Серед них - недоліки фізичної інфраструктури, слабка структура технологічних інститутів, регіональна ізольованість та замкнутість, низький рівень інноваційної культури та довіри між учасниками потенційних кластерів, інвестиційна непривабливість та державне недофінансування регіонів. "Розмиті" права власності, низька культура ведення бізнесу, практика рейдерських захоптів формують недовіру контрагентів, що відповідно збільшує ризики перетворення кластеру в монополію. Достатньо вагомою причиною недостатнього розвитку кластерів, слід назвати також низький рівень розвитку асоціативних структур: торгових палат, промислових асоціацій, агентств регіонального розвитку, які не виконують завдання вироблення пріоритетів регіонального розвитку. А держава, при цьому залишається неефективним регулятором структурних змін інноваційної бази на державному та регіональному рівнях управління економікою. Та все ж основними, загальними причинами, що гальмують розвиток кластерів в національній економіці є нестабільна політична та економічна ситуація в країні, постійне загострення кризових явищ у вітчизняній економіці, високий рівень корупції та недоброросовісної конкуренції.

Оскільки кластер як організаційна форма діяльності суб'єктів підприємництва в Україні досі не зареєстрований, статистичних показників результатів функціонування кластерів фактично немає. Також бракує системних оцінок впливу проектів кластерів на розвиток регіону.

Так, "Українське кластерне дослідження", що проводилися під керівництвом С. Соколенка спеціалістами неурядової організації "Українські Кластери" у 2010 році, [179] фіксує, що кількість кластерів в Україні збільшується повільно, кластерна форма організації співробітництва ще не набула достатнього застосування і поширення. Проте, здійснені з 1997 р. спроби впровадження перших виробничих систем на основі кластерної моделі в різних регіонах України підтверджують доцільність, перспективність та ефективність формування партнерств, мереж, кластерів і мегакластерів на базі співпраці влади, громадських організацій, ділових асоціацій. Зазначено, що в Україні вже функціонують понад

30 кластерів, що створені без належної підтримки держави.

Піонером кластеризації в нашій країні слід вважати Хмельницьку область (виробничі кластери – швейний, будівельний, харчовий, туристичний і зеленого сільського туризму).

Є й інші, дуже цікаві приклади, одним з яких є інноваційно-технологічний кластер сільгоспмашинобудування "АгроБУМ", створений в 2009 р. у місті Мелітополь (Запорізька область) за підтримки проекту партнерства Канада-Україна "Регіональне врядування та розвиток" [80].

Вже у 2012 році, до нього входили близько 40 підприємств малого та середнього бізнесу, Таврійський державний агротехнологічний університет, органи місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Про ефективність подібної співпраці красномовно говорять такі цифри. Спільна участь у виставкових заходах дозволяє зекономити рекламні бюджети учасників кластеру в 15 разів, що в сумарному вигляді досягає 2,5 млн. грн. Така нова форма роботи, як спільна комерційна пропозиція від 10 підприємств, що включає в себе 6 тис. найменувань продукції, тільки в 2010 році принесла членам кластеру понад півмільярда доларів США. Шляхом субконтракції п'ять виробників змогли залучити нові замовлення на загальну суму близько мільйона гривень. Що стосується інноваційної складової кластеру, вже відібрано три наукових розробки Таврійського університету, наразі іде узгодження учасників проектів [80]. Проектне дослідження стверджує, що це лише один із вдалих прикладів. За даними [80] у 2012-2013 рр. у багатьох регіонах України виникали кластерні ініціативи (Донецька, Вінницька, Дніпропетровська, Сумська та інші області). Економічний розвиток міста шляхом створення кластерів вбачали і на Львівщині.

Ідеї "Українського кластерного дослідження", як і звіту реалізації проекту "Регіональне врядування та розвиток", сходяться до того, що застосування кластерного підходу в Україні є необхідною умовою для відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів, досягнення високого рівня економічного розвитку та

конкурентоспроможності. Крім того, відмітимо, що кластери беруть на себе розв'язання більшості соціальних проблем територій, спрямовані на поліпшення інфраструктури регіону, в якому працюють, забезпечують створення нових робочих місць.

Проте, відсутні досконалі інвестиційно-інноваційні механізми формування і функціонування кластерів, малоефективними є фінансові механізми державного регулювання їх діяльності. Спеціалістами неурядової організації "Українські Кластери" при проведенні "Українського кластерного дослідження" у 2010 році було визначено основні стримуючі фактори щодо утворення та розвитку кластерів у регіонах України. Так, наявні складності у створенні кластерів [179]:

- відсутність налагодженого партнерства між органами влади та підприємницьким сектором. Це серйозно гальмує формування кластерів, оскільки на початкових етапах лише ринкового попиту недостатньо, необхідна ще й державна підтримка розвитку кластерних відносин;

- негативне сприйняття промисловими гігантами, які працюють на експорт, ідеї збільшення спрямованості на задоволення внутрішніх потреб за відсутності гарантій реального, а не потенційного попиту на продукцію;

- відсутність активної позиції щодо участі у кластерах серед наукових установ;

- слабка мотивація у підприємств регіону, які мають різні напрямки і цілі діяльності;

- різні форми власності власників, які побажали брати участь у створенні кластерів;

- відсутність коштів на реалізацію кластерних проектів, небажання ризикувати через слабо позначених умов діяльності кластерів, відсутність законодавчих і нормативних документів, які стимулюють і регулюють діяльність кластерів;

- слабка інформованість підприємців щодо суті поняття "кластер", практичної відсутності або слабого поширення інформації про позитивні результати діяльності кластерів в інших регіонах і за кордоном;

- слабкий рівень довіри між підприємцями та органами влади;
- стійка налаштованість підприємців на ведення справ в поодинці, невпевненість у дієвості нових підходів, ментальність керівників, які не бажають змінювати свої підходи до пошуку нових шляхів організації діяльності власних підприємств;
- роз'єднаність і слабкий рівень взаємодії між підприємствами регіону;
- відсутність широкомасштабної державної підтримки процесів об'єднання підприємств у кластери, особливо на початкових етапах створення кластеру.

Проте, незважаючи на те, що експертне середовище уже сформулювало проблеми та перешкоди на шляху до кластеризації в Україні, зокрема і щодо слабкої інформованості підприємців щодо суті поняття "кластер", практичної відсутності або слабого поширення інформації про позитивні результати діяльності кластерів в інших регіонах і за кордоном, нажаль, профільні центральні органи це питання досі не вирішили.

Так, на сайті міністерства економічного розвитку і торгівлі України, у лютому 2015 року [128], представлені дані станом на 30.12.2011 року про те, що:

- у Полтавській області відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 165-р "Про затвердження плану заходів на 2010-2011 роки із створення інноваційно-технологічного кластера "Сорочинський ярмарок" для сприяння розвитку сільських територій" створено кластер "Сорочинський ярмарок", також впроваджується проект "Створення регіонального кластеру виробників екологічної продукції";
- у Рівненській області діють кластер деревообробки "Полісся Рокитнівщини" та інноваційний кластер "Впровадження";
- у Херсонській області діють транспортно-туристичний кластер "Південні ворота України" та "Швейний кластер";
- у місті Севастополь створено Асоціацію стійкого розвитку міста Севастополя "Аура" у яку входять пілотні кластери "ЕкоЕнерго", "Байдари-тур", "Водні-ресурси", "Здоров'я";

- в Івано-Франківській області створено кластер народних художніх промислів "Сузір'я" відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 145-р "Про впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів "Сузір'я";
- у Хмельницькій області діє асоціація "Поділля Перший", яка поєднує швейні, будівельні і туристичні кластери;
- у Запорізькій області діють Мелітопольські кластери (сільського туризму, бджільництва та сільськогосподарського машинобудування "Інноваційно-технологічний кластер малого та середнього машинобудівного бізнесу").

Відповідно, розуміється, що на сайті Мінеконому представлені не лише застарілі, але і не повні дані. Крім того, аналіз періодичної літератури дає можливість зробити висновок, що в Україні до регіонів, які зуміли домогтися певних успіхів у формуванні кластерних об'єднань відносять: АР Крим і Севастополь, Івано-Франківську, Запорізьку, Львівську, Рівненську, Полтавську, Сумську, Тернопільську, Харківську, Херсонську, Черкаську, Донецьку, Одеську й Миколаївську області.

Наприклад, кластерами Херсонської області є: транспортно-логістичний кластер "Південні ворота України"; кластер рибальства [78] .

Проект створення та діяльності транспортно-туристичного кластеру "Південні ворота України" був складовою частиною Стратегії розвитку Херсонської області до 2015 року. У 2005 році кластер "Південні ворота України" був зареєстрований, як асоціація підприємств. Він складається із підприємств транспортної галузі, туризму та курортно-рекреаційного комплексу, рекламно-інформаційних, поліграфічних, будівельних підприємств, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань.

Сьогодні говорять про формування на території Херсонської області транспортно-логістичного кластера. Беруться до уваги зручне географічне положення області, яка має вихід на Чорне й Азовське моря. Через територію Херсонщини проходять важливі залізничні, річкові й повітряні шляхи, які

з'єднують економічні райони України з багатьма закордонними країнами. Область розташована на перетинанні національних і міжнародних морських шляхів Азово-чорноморського басейну.

У транспортно-логістичному комплексі області функціонує понад 100 підприємств і організацій, серед яких три морські торговельні порти, сім річкових портів, п'ять судноплавних компаній, судноремонтні верфі, підприємства залізничного й автомобільного транспорту, аеропорт, авіапідприємства.

Відповідно до сучасних тенденцій міжнародного розвитку територія Херсонської області має потенціал стати центром економічних і транспортних зв'язків. Перспективи його розвитку прямо пов'язані зі збільшенням ефективності перевезень. Тому потужна транспортна система Херсонської області потребує корінного вдосконалення на основі принципів сучасної логістики, налагодження взаємодії транспортних галузей, реструктуризації більшості транспортних структур. Метою кластеру є формування сучасних підприємницьких мереж в транспортно-логістичному комплексі області, забезпечення постійного розвитку регіону й перетворення його в новітній транспортно-логістичний і інформаційний вузол, в якому гарантується використання технологій глобального контролю пересування вантажів і контейнерів, у тому числі моніторинг безпеки їх вмісту, включаючи наявність в них шкідливих речовин і радіації [78].

На Львівщині функціонує кластер Деревообробки та Меблевого Виробництва (ДОМВ) створений у 2010 р. Історія кластера бере початок із заходів, які проводились у 2007 – 2009 рр. швейцарсько-українським проектом FORZA, на яких були задіяні представники деревообробних та меблевих підприємств, лісових господарств та органів державного управління [25]. Наприкінці 2009 – початку 2010 р. відбувались зустрічі підприємств, які підтримали ідею створення кластера. Протягом 2010 р. відбувалось визначення організаційно-правової форми функціонування Кластера ДОМВ.

Активно залучились до створення Кластера компанії Світанок, Бук-Холдінг, Уніплит, Львівський Меблевий Комбінат та інші. До того ж, Ростислав Сорока, колишній начальник управління промисловості Львівської ОДА, бере активну

участь у процесі роботи кластера.

Кластер Деревообробки та Меблевого Виробництва (далі – ДОМВ) – це об'єднання підприємств, які працюють з деревиною у Західній Україні, – деревообробних, меблевих тощо. Кластер є господарською асоціацією. Кожний член Кластера має одного представника у Правлінні Кластера, не залежно від розміру компанії. Компанія ППВ Мережі Знань здійснює адміністрування Кластера ДОМВ.

Цілями діяльності Кластера ДОМВ є:

- розширення ринків збуту продукції компаній-членів та ринків продукції з деревини загалом;
- впровадження нової продукції, покращення технологій та реалізація інноваційних проектів;
- підвищення компетенцій працівників, розширення доступу до людського капіталу;
- налагодження співпраці з державними органами.

Кластер відрізняється від класичної асоціації фокусом на прикладних завданнях (розширення ринків, впровадження нової продукції) замість представницьких функцій (лобіювання).

У 2015 році в Україні створена неурядова і неприбуткова громадська організація Clust-UA Українське агентство кластерного розвитку, метою якого є - допомогти Україні стати важливою частиною глобальної економіки, шляхом створення та підвищення ефективності українських кластерів [30]. Організація є єдиним українським учасником міжнародного інноваційного кластерного об'єднання TCI Network, що налічує більше 900 учасників із 42 країн світу та позиціонує себе як відповідального за втілення в Україні кластерної моделі розвитку. Clust-UA веде роботу над впровадженням в українській економіці кластерної політики та інновацій, що підтримують співробітництво на локальному, регіональному, національному та міжнародному рівні та надає послуги із підтримки забезпечення взаємодії учасників на етапі ініціації створення кластерів та їх подальшого розвитку. Протягом 2015 – початку 2016

року, за підтримки даної організації ініційовано та вже починає функціонувати чернівецький яблуневий кластер – Chernivtsi Apple Cluster (CAC), ведеться робота над ініціюванням деревопереробного кластеру на Черкащині.

Варто відмітити, що поле діяльності кластерів сьогодні змістило акценти і поширюється не лише на виробничу діяльність. Враховуючи, що кластером називають об'єднання організацій (компанії, ВНЗ, НДІ), які в ході взаємодії доповнюють сильні сторони один одного та координують свої дії згідно із загальною системою цінностей, щоб разом вирішувати значущі завдання галузі, в рамках якої вони розвиваються, значний внесок у розвиток територій роблять кластери сфери послуг, освітні, соціальні, ІТ.

Варто зазначити, що протягом останніх 1,5-2 років можна відмітити значний стрибок у розвитку кластерів в ІТ-сфері.

Так, наразі, в Україні діє 5 ІТ кластерів: Львівський, Луцький, Дніпропетровський, Одеський та Харківський [188].

Перший український ІТ кластер з'явився у Львові. У його складі – провідні ІТ компанії та університети Львова, а також, підкреслимо, діяльність організації підтримує міська влада.

Одне з пріоритетних завдань кластера – створення у Львові комфортних умов для розвитку ІТ бізнесу та професійного зростання ІТ фахівців [27]. Згідно з ключовою ідеєю місцевого кластера Львів – найбільш комфортне для життя і роботи місто.

Завдяки зусиллям організації в ІТ індустрії Львова відбуваються кардинальні зміни на краще. Яскравий тому приклад – Lviv IT Arena. Захід відбувся на початку жовтня 2015 р. і зібрав близько півтори тисячі талановитих фахівців галузі з різних країн Європи.

Ідеєю великих змін на краще натхненні і інші українські кластери. Так, Луцький ІТ кластер (LITaC) націлений на популяризацію ІТ професій серед школярів і студентів і створення сприятливого середовища для розвитку індустрії [17].

Одним з важливих проектів LITaC є проект "EDUUP", спрямований на

підвищення рівня якості підготовки випускників ВНЗ і ефективну адаптацію навчальних програм до вимог ринку праці. Робота ведеться зі студентами, викладачами і керівництвом місцевих ВНЗ.

Для популяризації ІТ-галузі Луцький кластер за підтримки міської влади провів кампанію соціальної реклами під гаслом "стань програмістом". Представники кластеру розраховують, що студенти, школярі та їх батьки почнуть частіше замислюватися про перспективи і привабливості ІТ-галузі.

Дніпропетровський ІТ кластер також працює над освітньо-просвітницькими програмами, завдяки яким студенти і школярі дізнаються про переваги роботи в ІТ сфері [24]. ІТ позиціонується в Дніпропетровську як можливість добре заробляти, забезпечуючи собі і своїй родині якісне життя. У найближчих планах Дніпропетровського кластера – відкрити в місті дитячий садок для дітей айтішників. Програма навчання тут буде відрізнятися від програм в типових дитсадках. Наприклад, тут особлива увага буде приділена вивченню іноземних мов.

Одеський ІТ кластер особливу ставку робить на студентів, а саме – на підвищення якості їх освіти, їх мотивацію на професійний розвиток в ІТ галузі [28]. Так, в деяких ВНЗ з вересня цього року стартував факультативний курс для першокурсників. Він присвячений основним спеціалізаціям ІТ індустрії міста та специфіці тих знань, які необхідні майбутньому одеському ІТ-спеціалісту.

Сьогодні відзначається стрімкий розвиток і Харківського ІТ кластеру.

Один з найбільш значущих проектів – ІТ Legal Support, центр правової та юридичної підтримки для ІТ-компаній Харкова [31]. В рамках цієї ініціативи для компаній проводяться навчальні семінари з правової тематики їх діяльності. Крім цього, найкращі адвокати міста об'єдналися для надання кваліфікованої юридичної допомоги тим компаніям, які зіткнулися з неправомірними діями з боку силовиків або держави. Формується правовий комітет з експертів від компаній для обміну досвідом і знаннями.

Серед успішних напрямків діяльності кластера – і міжнародна співпраця. Контакт з посольством Канади, з Канадсько-Українською Торговою Асоціацією, з

посольством США в Україні та US-Ukraine Business Council. Через ці контакти ведеться робота над формуванням позитивного іміджу нашого регіону за кордоном. З недавніх досягнень – зняття Канадою Security Alert на поїздки її громадян у Харків і Харківську область. А це хороший сигнал для розвитку бізнес-відносин між нашими країнами. Такого успіху вдалося досягти у співпраці з Посольством США в Україні. Завдяки старанням кластера Харків більше не входить в небезпечну для відвідування громадянами США зону.

Нещодавно, успішно стартував ще один проект – Visa Support. Він спрямований на надання допомоги співробітникам компаній-учасників в оформленні віз у країни ЄС і США. У розпорядженні фахівців – безкоштовні телефонні консультації по оформленню документів, спеціальні ціни на послуги, пов'язані з підготовкою документів для отримання візи, і корпоративні знижки на індивідуальні і корпоративні тури.

Для дітей організований проект Kids2IT. Він складається з 3-х освітніх блоків. Перше, – це навчання школярів основам сучасних комп'ютерних технологій і підвищення кваліфікації викладачів інформатики Харківської області. На цьому етапі вдалося залучити в навчальний процес близько 1000 учнів і вчителів.

В рамках 2-го етапу представники кластеру відвідують школи Харківської області та читають лекції про ІТ освіту. Із профорієнтаційними лекціями представники кластеру побували у 18 районах і зібрали майже 2 тис. слухачів.

У планах у кластеру – організація екскурсій для дітей з регіону ІТ компаніям Харкова, підтримка олімпіад з програмування та інформатики.

За підтримки Програми Розвитку ООН в Україні (в рамках Проекту "Економічне і соціальне відновлення Донбасу"), Уряду Японії, в партнерстві з Урядом України, в межах ініціативи "Керамічний край", у 2015 році, малі виробники керамічної галузі міста Слов'янська об'єдналися в кластер [23]. В рамках проекту "Керамічний край" була розроблена стратегія розвитку кластера по виходу на нові ринки, відбувся ряд тренінгів, в т. ч. з брендування та комунікацій, проведені презентації продукції в 4 містах країни (Слов'янськ, Київ,

Іллічівськ і Чернівці).

Враховуючи вищевикладене, можемо підсумувати, що кластери в Україні не лише існують, а і, деякі з них, функціонують досить успішно, приносячи реальний позитивний ефект території, на якій розташовані. Є і такі, які залишаються нерозвиненими. Можна зафіксувати достатньо низьку участь органів влади у сприятливих процесах кластеризації. Крім того, наявні загальні, типові для усіх регіонів України, де створюються або функціонують кластери, складнощі в створенні кластерів:

- відсутність налагодженого партнерства між органами влади й підприємницьким сектором. Це серйозно гальмує формування кластерів, оскільки на початкових етапах лише ринкового попиту недостатньо, необхідна ще й державна підтримка розвитку кластерних відносин;

- відсутність активної позиції щодо участі в кластерах наукових установ;

- слабка мотивація в підприємств регіону, які мають різні напрямки й цілі діяльності;

- різні форми власності в межах створених кластерів;

- відсутність коштів на реалізацію кластерних проектів, небажання ризикувати через нечітко визначені умови діяльності кластерів, відсутність законодавчих і нормативних документів, які стимулюють і регулюють діяльність кластерів;

- низька поінформованість підприємців про суть поняття "кластер", практична відсутність або недостатнє поширення інформації про позитивні результати діяльності кластерів в інших регіонах і за кордоном;

- низький рівень довіри між підприємцями й органами влади;

- стійка налаштованість підприємців на ведення справ поодиночки, непевність у дієвості нових підходів, ментальність керівників, які не бажають змінювати свої підходи до пошуку нових шляхів організації діяльності власних підприємств;

- роз'єднаність і слабкий рівень взаємодії між підприємствами регіону;

- відсутність широкомасштабної державної підтримки процесів об'єднання підприємств у кластери, особливо на початкових етапах створення кластеру.

Так, на сьогодні відсутні загальнодержавна кластерна концепція та інституціоналізація кластерної ініціативи, не визначено функції та повноваження учасників кластеру, повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо координації дій, інструментарій врахування соціально-економічної специфіки кожного регіону та економіко-фінансового стимулювання кластерних структур тощо. Наразі, з точки зору державного управління, нагальним є формування чіткої законодавчої вертикалі та організаційних умов щодо формування та функціонування кластерних форм мережевої організації.

Відповідно, необхідно забезпечити певні стартові сприятливі умови для утворення та розвитку кластерів на певній території. Це вимагає вироблення державної і, зокрема, регіональної політики розвитку територій саме з використанням кластерного підходу. В цьому випадку зусилля державної влади повинні бути направлені не на підтримку окремих підприємств та галузей, а на розвиток взаємовідносин між виробниками і споживачами, між кінцевими споживачами і виробниками, між самими виробниками і урядовими інститутами і т.д.

Регіональні органи влади, як виконавчої так і місцевого самоврядування, залежно від факторів географії, стадії територіального розвитку, обмеження ресурсів, особливих соціальних потреб, кластерних пріоритетів, ринкової недосконалості та місцевих побажань, можуть розробляти та вести політику щодо:

- формування на основі замовлень учасників кластеру замовлення вищим навчальним та професійно-технічним закладам України на навчання фахівців та спеціалістів необхідного профілю з майбутнім їх працевлаштуванням у структурі кластеру;
- здійснення організаційно-економічну підтримку ініціатив підприємств та організацій кластерного об'єднання
- розробки веб-сайтів та єдиної інформаційної бази з інформацією про існуючі у регіонах кластери, інформування підприємців про переваги кластерної

моделі організації виробництва під час заходів з розвитку підприємництва, створення електронних форм заявок для підприємств, що бажають стати учасниками кластерів;

- впровадження на місцевому рівні спрощеної процедури видачі дозволів тощо.

Як вважає Портер, на ранньому етапі основна задача уряду (органів влади) – поліпшення інфраструктури і усунення несприятливих умов, далі його роль повинна концентруватися на усуненні обмежень до розвитку інновацій [13]. Тому, пропонуємо розглянути яким чином органи публічної влади України використовують кластерний підхід у своїй діяльності.

2.2 Сучасний стан державної політики регіонального розвитку та практика використання кластерного підходу в діяльності органів публічної влади України

Ефективне функціонування кластерів на визначеній території можливе лише при наявності відповідного інституційного середовища, яке називають (відповідно до теорії конкурентоспроможності М. Портера) ключовим фактором успішного розвитку даних інтегрованих структур, формування якого є одним із непрямих методів впливу на економічні суб'єкти. В Україні інституційне середовище є одним із найслабших місць та актуалізує чимало ризиків; характеризується ознаками нестабільності та є лише частково реформованим, що пояснюється ускладненим та тривалим переходом від командно-адміністративної до ринкової системи господарювання. Вченими в результаті багатьох досліджень підтверджено тезу про те, що: "інституційне середовище істотно впливає на ефективність та темпи зростання економіки. Політично відкриті суспільства, де дотримуються норми закону, захищається приватна власність та ринковий розподіл ресурсів, зростають в три рази швидше та в 2,5 рази ефективніше, ніж суспільства, де свобода обмежена" [161, с.621-622]. Таким чином науковцями, встановлено прямий зв'язок між темпами економічного зростання та результатами функціонування інститутів, що актуалізує проблему їх

реформування та вдосконалення. Однією із важливих функцій, яку повинна виконувати держава у сприянні поширення та регулюванні діяльності кластерів – це формування конкурентного середовища, що в свою чергу забезпечує максимальне задоволення прав та потреб кінцевого споживача. Саме конкурентне середовище є необхідною умовою розвитку ринкових відносин, воно являє собою результат взаємодії умов та чинників, які створюють необхідне оточення для досягнення суб'єктами господарювання конкурентних переваг. В умовах розвитку вітчизняної економіки існує досить велика ймовірність перетворення кластера на монополію. Тобто, одна із основних функцій держави в процесі формування інтегрованих структур - це запобігання виникненню явищ монополізму, адже конкуренція є неодмінною ознакою розвиненої, цивілізованої економіки [12, с.42]. Держава регулює конкурентне середовище через прямі методи впливу на суб'єкти підприємницької діяльності. Так згідно ст.42 Конституції України держава забезпечує захист конкуренції в підприємницькій діяльності. Антимонопольне законодавство в Україні визначає правові основи обмеження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за його дотриманням. Законами України "Про захист економічної конкуренції", "Про захист від недобросовісної конкуренції" регулюються всі дії суб'єктів підприємницької діяльності, які спрямовані на створення перешкод для доступу на ринок інших та на встановлення дискримінаційних цін на свої товари [100; 144; 145]. Сучасна конкурентна політика держави передбачає мінімальне втручання, захист малого та середнього підприємництва, вдосконалення контролю за економічною конкуренцією, вдосконалення системи державної допомоги, гармонізацію промислової та конкурентної політики, необхідність сприяння зниженню бар'єрів вступу на ринки олігопольного типу, створення загальнодоступної системи інформації про ціни, обсяги попиту й пропозиції, тощо. Проте, на регулюванні конкурентних відносин участь держави у процесах кластеризації не закінчується.

Одним із основних засобів прямого впливу на діяльність кластерів є законодавче визначення і подальше регулювання процесу формування та

функціонування кластерів. На сьогодні у вітчизняному законодавстві не існує визначення поняття "кластер", його видів, особливостей створення та функціонування. Зокрема, у Господарському Кодексі України відсутнє поняття "кластеру" як територіального об'єднання підприємств. Відсутність нормативно-правового регламентування створення кластерної організації виробництва, визнання кластеру як певного типу господарського об'єднання підприємств унеможливорює поширення на нього існуючих та розробки нових, спеціалізованих програм державної підтримки. Як результат, що, зрештою, показано в підрозділі 2.1., в Україні існують лише поодинокі приклади практичного створення та функціонування кластерів, які є ініціативою товаровиробників, проектів консультаційної та технічної підтримки і засновані на основі досвіду, запозиченого ними із світової практики кластерного розвитку. Хоча, зрештою, питання необхідності законодавчого визначення поняття "кластер" – теж дещо дискусійне, адже кластери все ж існують у вигляді асоціацій та торгових палат. Тому відсутність законодавчого закріплення поняття – це, швидше за все, один із факторів стримування функціонування кластерних утворень, що пов'язаний із низьким рівнем інформаційної підтримки кластеризації, але не причина відсутності кластерів.

Законодавче забезпечення кластеризації, обмежується лише постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України. Так, використання потенціалу кластерів декларується на державному рівні в ряді документів, зокрема в Проекті Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 рр.; в проекті розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції створення кластерів в Україні", розробленому у 2008 році Міністерством економіки, який поки що, а, точніше, і досі не є затвердженим. У 2007 році Кабінетом Міністрів України була схвалена Державна цільова економічна програма "Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008-2012 роки" від 6 червня 2007 року, в якій передбачалося створення нормативно-правової та науково-методичної бази для підтримки та розвитку різних типів підприємств, організацій інноваційної інфраструктури у складі кластер-технопарків. У 2009 році Міністерством

регіонального розвитку та будівництва, спільно з Національною академією наук України, було розроблено проект Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів, який також поки що не набув статусу офіційного документу. У щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України одним із завдань держави на 2011 було рік визначено ініціювання пілотних проектів щодо створення кластерних об'єднань за участю держави в основних галузях промисловості та створення інституційних передумов для розвитку мережевої взаємодії компаній. Згадки про кластери є практично у всіх державних документах, що стосуються розвитку інновацій, малого підприємництва та регіонального розвитку [101; 121; 148; 152].

Відсутність нормативно-правового регулювання функціонування кластерів унеможлиблює також отримання інформації про точну їхню кількість, фінансову та виробничо-господарську діяльність. Відсутність інформації та знань з питань формування кластерних структур ще один із чинників слабого розвитку таких інтегрованих об'єднань на території України. Саме тому важливим є проведення інформаційної роботи стосовно питань кластеризації. З огляду на закордонний досвід, центральні та регіональні/місцеві органи влади покликані сприяти збору та зведенню специфічної інформації про кластери, вживати конкретних заходів у сфері освіти (узгодження університетських програм із реальними потребами кластерних структур), спрощувати положення, що впливають на діяльність кластера, фінансово-незалежних дослідників та сертифікацію продукції, скликати форуми підприємств та організацій щодо питань кластерного розвитку регіону, організувати місцеві департаменти сприяння розвитку кластерів.

Зрушенням нормативно-правового забезпечення процесів кластеризації, на нашу думку, можна вважати прийняття Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року. В частині "Узгодженість політики стимулювання розвитку "точок зростання" та підтримки економічно менш розвинутих та депресивних територій" документ визначає стратегічні цілі, пріоритетні напрями та завдання державної регіональної політики. Такими, зокрема, однаково для усіх регіонів, є "запровадження різноманітних інструментів

та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (кластерів, національних проектів, механізму державно-приватного партнерства тощо)" [138]. Це ще раз підтверджує ідею Франсуа Перру, французького економіста, автора центр-периферійної парадигми в економіці, який ще в 1950 р. відзначив, що територія, а не діяльність фірм, повинна бути точкою відліку для вивчення загального економічного, а отже і соціального розвитку. Відповідно до розробленої Перру теорії полюсів зростання, наявність певного виду промисловості на певній території, ймовірно, змусить весь регіон процвітати і розвиватися, так як успішна галузь залежить від місцевих ресурсів [203]. Завданням держави, відповідно, є не макроекономічне стимулювання, а політика, спрямована на створення і підтримку "полюсів зростання" і розширення зони їх впливу.

Відтак, за рахунок можливості вирішення питання про доцільність і можливість створення кластерної моделі галузево-територіальної організації виробництва на регіональному та місцевому рівнях, у регіональному управлінні буде реалізований принцип пріоритету інтересів територіальної громади на противагу поширеному донедавна галузевому підходу до управління економікою.

До того ж, виходячи з того, що державна політика – це "реакція держави на реальні життєві потреби чи проблеми", а також, впливаючий з цього "курс дій, тобто не одне певне рішення, дія чи реакцію, а ретельно розроблений підхід або стратегію" [210, с. 5–6], стратегічне планування територіального розвитку розглядається як один із механізмів реалізації довгострокової політики регіонального розвитку.

На думку О. Г. Топчієва, важливою умовою для досягнення суспільно важливих результатів є застосування саме стратегічного підходу, як до прогнозування соціально-економічного розвитку територій на різних рівнях управління, на основі оптимального поєднання та узгодження загальнодержавних та регіональних інтересів, так і до планування території з метою визначення стратегії використання територіального ресурсу на різних рівнях управління на перспективу. У цьому контексті можна говорити про взаємозалежність та

взаємопов'язаність стратегічного прогнозування і планування розвитку та стратегічного планування території. [176, с. 8].

Крім того, 13 січня 2016 року, на своєму засіданні Уряд прийняв рішення про підписання Угоди з Європейським Союзом про участь України у програмі ЄС "Конкурентоспроможність підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) (2014 - 2020)" [178].

COSME – провідна програма ЄС з бюджетом 2,3 млрд. євро, спрямована на створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього підприємництва (далі – МСП), що реалізується в рамках стратегії "Європа 2020".

Приєднання України до Програми сприятиме розвитку українського підприємницького середовища і консультативних та аналітичних послуг, пов'язаних із експортно-імпортною діяльністю підприємств, розширенням торговельно-економічних зв'язків, приведенню українського законодавства у сфері малого та середнього підприємництва до європейських стандартів, а також створенню умов для популяризації підприємництва та формування культури бізнесу. У рамках програми передбачена участь України у таких складових Програми, як: покращення умов доступу МСП на ринки; покращення регуляторних умов функціонування МСП; формування культури ведення бізнесу.

Передбачається участь України у таких складових Програми:

- покращення умов доступу МСП на ринки. Полягає в отриманні консультативних та аналітичних послуг, пов'язаних із супроводженням експортно-імпортою діяльності підприємств, їх інтернаціоналізацією та розширенням торговельно-економічних зв'язків.

- покращення регуляторних умов функціонування МСП. Зазначений напрям спрямований на визначення та усунення зайвих регуляторних бар'єрів на внутрішньому ринку ЄС, імплементацію Акту Малого Бізнесу для Європи (Small Business Act for Europe) в третіх країнах, забезпечення діяльності мережі Уповноважених з питань МСП (SME Envoys), а також участі третіх країн в їх роботі, створення секторальних робочих груп з метою обміну досвідом між представниками профільних органів державної влади тощо.

- формування культури ведення бізнесу. Здійснюватиметься у формі різноманітних освітніх програм (у т. ч. із залученням коштів в рамках програми "Еразмус для підприємців"), проведення секторальних тренінгів, семінарів, програм з обміну, стажувань тощо.

На нашу думку, це ще один важливий крок до становлення кластерної форми організації діяльності, а отже і кластерного підходу як інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку.

У цьому ж зв'язку, вже зараз важливо розуміти як елементи кластерного підходу сьогодні уже використовуються при формуванні регіональних стратегій соціально-економічного розвитку. Оскільки, як зазначає Васильєва Н.В., кластерна стратегія покликана надати регіону значні переваги та можливості [18], аналіз яких варто здійснювати в розрізі конкретних кластерів чи видів діяльності. Очевидною перевагою є можливість для бізнесу, влади та навчально-освітніх закладів спільно працювати над зміцненням регіональної економіки.

З метою виявлення рівня застосування кластерного підходу при застосуванні стратегічного планування на регіональному рівні, нами проаналізовані регіональні стратегії розвитку (далі - стратегії) [158], актуалізовані у відповідності до Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року.

Відповідно до даних додатку В (*див. дод. В*) проаналізовано 25¹ регіональних стратегій розвитку (24 обласні – до 2020 року та 1 – стратегія розвитку м. Київ до 2025 року). Метою проведення аналізу текстів стратегій було виявлення інформації про існуючі кластери, якою оперують регіональні органи влади, що займалися розробками та актуалізаціями стратегій, визначення запланованих сфер застосування кластерного підходу, а також, чи розроблені конкретні заходи щодо запуску процесів кластеризації та як вони відображені у планах реалізації стратегій.

Варто зазначити, що, із 25 проаналізованих стратегій, згадки про

¹ Без урахування АР Крим та м. Севастополя

функціонування кластерних утворень на території регіонів України відображені лише у 6, а саме: у Волинській, Дніпропетровській, Івано-Франківській, Миколаївській, Харківській та Херсонській областях.

Зокрема, Волинська стратегія зазначає, що у рамках Програми Прикордонного Співробітництва "Польща-Білорусь-Україна 2007-2013", яка фінансується Європейським Союзом, за участі організацій та установ Волинської області у 2013-2015 роках упроваджується 5 транскордонних проектів у галузі туризму на загальну суму 3,5 млн. євро. За ці кошти модернізується зоопарк у м. Луцьк; будується водолікувальний корпус санаторію матері й дитини "Пролісок" у с. Грем'яче Ківерцівського району; ведеться підготовка фахівців для туристичної сфери; прокладаються та маркуються піші, кінні, велосипедні та водні туристичні маршрути; укладено угоду про створення міжнародного туристичного кластера та спільної промоції бренду "Полісся". Проте, надалі, регіональні органи публічної влади Волині, в розрізі стратегічної цілі 3 "Нова промисловість", оперативної цілі 3.2. "Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу" передбачають створення IT кластеру. При цьому, мова про заходи із стимулювання, підтримки чи продовження заходів спільної промоції вищезгаданого туристичного кластеру не йдеться.

Дніпропетровська стратегія фіксує, що науковий потенціал області формувався протягом останніх 20 років як складова космічного, транспортно-логістичного, машинобудівного, металургійного кластерів (Дніпропетровський регіон об'єднує 79 вищих навчальних закладів (61 вищий навчальний заклад I – II рівнів акредитації та 18 вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації), в яких навчається майже 162 тис. студентів; основні центри наукової думки в області є міста Дніпропетровськ та Кривий Ріг).

Щороку кількість завершених наукових та науково-технічних робіт становить понад 3 тис. одиниць. З 1991 року загальна кількість створених нових видів техніки і технологій становила більше 17 тис. одиниць. Кожна третя розробка має інноваційну спрямованість, більше двох третин наукових та науково-технічних робіт упроваджено у виробництво. У загальному обсязі більше

60% – фундаментальні дослідження з найважливіших питань природничих, суспільних і гуманітарних наук, розробки щодо новітніх технологій в енергетиці, промисловості та в аграрному секторі. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт підприємств щороку становить майже 1 млрд грн, питома вага яких зросла з 75,9% у 2008 році до 92,1% у 2011 році. Це свідчить про зменшення фінансування з інших джерел.

В області діє розгалужена мережа наукових, конструкторських установ, частину яких реорганізовано в акціонерні товариства різних форм власності, а частина – продовжує розвиватися як державні установи. Стратегія звертає увагу, що діяльність переважної більшості цих організацій залежить від реалізації національних програм та фінансування з Державного бюджету України. В останні роки обсяг фінансування наукових досліджень та робіт зменшувався.

Проте, в розрізі стратегічних цілей, згадки про кластери у даній стратегії немає.

У документі, за яким розвиватиметься до 2020 року Івано-Франківська область немає прямої вказівки на те, що у регіоні присутнє кластерне формування, проте у складі робочої групи, яка працювала над розробкою Стратегії розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року, значиться голова правління Асоціації "Галицький інноваційний кластер". При цьому, область планує розвивати свій економічний потенціал (стратегічна ціль 1) за рахунок біопаливного кластеру, з метою забезпечення енергоефективності, а також розвивати сільські території та периферії навколо малих міст, шляхом стратегічних втручань, що повинні бути зосереджені на покращенні можливостей отримання доходу мешканцями сільських територій, завдяки створенню кооперативів, кластерів у межах сільської і міської переробної промисловості, туризму і виробництва традиційних товарів.

Стратегія Миколаївської області визначає, що Миколаївський національний аграрний університет є засновником єдиного на півдні України Наукового парку "Агрперспектива" та Національного інноваційного кластера "Родючість ґрунтів". При цьому документом вбачається можливим, що в розрізі стратегічної цілі 1, з

метою стійкого економічного зростання на основі інноваційного розвитку багатогалузевої економіки, Миколаївський інтермодальний транспортний вузол є потенційно потужним кластерним промислово – портовим комплексом. А тому, з подальшим розвитком портової інфраструктури, неминуче буде розвиватися експортно орієнтована промисловість. Це і переробка продукції сільського господарства (рослинні олії, м'яса, томатна паста, біодизель тощо), і виробництво будівельних матеріалів на родовищах регіону (газобетон, граніт, цегла), і продукція машинобудування, і складальне виробництво різного виду техніки. В свою чергу, це сприятиме розвитку логістичних центрів, автомобільного та залізничного транспорту, соціальної сфери.

Крім того, Планом реалізації стратегії Миколаївщини визначено, що у 2015-2017 роках пріоритетним напрямом залучення інвестицій в економіку області, серед інших, буде і розвиток промислово-аграрних кластерів.

Харківська стратегія, в частині оцінки потенціалу області демонструє нам ефект від кластеризації, зокрема увага зосереджена на тому, що в розрізі використання культурних, спортивних, рекреаційних і туристичних ресурсів розвитку, завданням є зміцнення ролі туристичного сектору в економіці регіону. Ринок суб'єктів туристичної діяльності Харківської області представлений в 2013 році переважно турагентами, кількість яких становить 333. Надходження від функціонування підприємств туристичного кластеру (2 млн 576 тис. грн) у 2013 році складали лише 3% від валового регіонального продукту Харківщини (без врахування надходжень від пасажирських авіаперевезень). Певною мірою, такі показники свідчать про низький рівень саморегульованості туристичного ринку регіону та необхідність державного та регіонального втручання і підтримки з боку органів публічної влади.

Крім того, на території регіону бачаться умови для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в якості одного з ключових інвестиційно привабливих кластерів економіки Харкова.

Досить цікава ситуація складається із ідентифікуванням кластерів у Херсонській області. У SWOT - аналізі, серед інших сильних сторін, визначено

значний агропромисловий потенціал, сільськогосподарський кластер. Це пояснюється низкою сприятливих факторів та передумов: у структурі земель сільськогосподарського призначення 49,9% становлять чорноземи (південні та звичайні); наявні 426,8 га зрошуваних земель, підприємств з виробництва та ремонту сільськогосподарської техніки та обладнання для крапельного зрошення, потужного трудового потенціалу (39% працездатного населення – мешканці сільської місцевості); рівнинність сільськогосподарських земель сприятлива для ведення крупнотоварного виробництва; наявність 69 підприємств з переробки сільськогосподарської продукції та виробництва харчових продуктів і напоїв, які мають добру славу далеко за межами України. Крім агропромислового кластеру, стратегія передбачає реалізацію проекту в'їзного та внутрішнього туризму на базі Таврійського туристичного кластеру (завдання В.3.2. Туристично-рекреаційний комплекс); сприяти трансформації до потреб сучасності через ідентифікацію економічних кластерів та їх підтримку (завдання: В.3.3. Промисловий комплекс); надавати інституційну та інформаційну підтримку розвитку кластеру Аквакультури (завдання: С.2.4. Забезпечити відтворення біологічних ресурсів)

При цьому, повернемося до Стратегії розвитку Херсонської області до 2015 року, складовою частиною якої був проект створення та діяльності транспортно-туристичного кластеру "Південні ворота України". У 2005 році кластер "Південні ворота України" був зареєстрований, як асоціація підприємств. Він складається із підприємств транспортної галузі, туризму та курортно-рекреаційного комплексу, рекламно-інформаційних, поліграфічних, будівельних підприємств, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань. Крім того, в Стратегії до 2015 року велася мова і про формування на території Херсонської області транспортно-логістичного кластера, беручи до уваги зручне географічне положення області, яка має вихід на Чорне й Азовське моря. У транспортно-логістичному комплексі області функціонує понад 100 підприємств і організацій, серед яких три морські торговельні порти, сім річкових портів, п'ять судноплавних компаній, судноремонтні верфі, підприємства залізничного й автомобільного транспорту, аеропорт, авіапідприємства.

На жаль, у Стратегії до 2020 року немає згадки про ці два напрямки, отже це може свідчити, що дані проекти не дали свого результату, або між стратегічно-плановими документами не забезпечене правонаступництво.

Є група стратегій, які стверджують про відсутність кластерів на території областей, зокрема: Київська, Донецька, Запорізька, Луганська. Проте на підставі інформації, викладеної у підрозділі 2.1, звертаємо увагу на те, що Донецька та Запорізька області все ж таки мають на своїй території групи підприємств, залучені у кластери. Припускаємо, що такі формування створювались без державного втручання, а також, що рівень обміну інформацією та взаємодії між бізнес-структурами, науковими установами та регіональними органами публічної влади досить низький.

Серед областей, які не планують у своїх стратегіях до 2020 року розвиток кластерних відносин: Рівненська, Сумська, Тернопільська, Черкаська.

Стратегії розвитку регіонів передбачають заходи щодо створення різноманітних кластерів: агрокластерів навколо малих міст, агропромислових, галузевих і територіальних кластерів з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції; інноваційних науково-виробничих кластерів у сферах мехатроніки, ІТ-технологій, машинобудуванні; транскордонних /міждержавних (туристичних, екологічних, аграрних тощо); ІТ-кластерів, створення інноваційних територіальних кластерів: нано- та біотехнологій, інформаційно-комунікаційних технологій; інноваційні; регіонального кластеру з глибокої переробки деревини на основі інноваційних технологій; біопаливні кластери; кластерів у межах сільської і міської переробної промисловості, туризму і виробництва традиційних товарів; регіонального кластеру виробників екологічної продукції; кластерного промислово – портового комплексу, логістичних кластерів; зернового, морегосподарського, туристичного, рекреаційно-оздоровчого та медичного; виробничо-збутових мереж, галузевих і територіальних кластерів; інформаційно-комунікаційних технологій; кластерів міських поселень із метою необхідної концентрації робочих місць та додаткових об'єктів для залучення інвестицій і забезпечення розвитку; субгалузевих і

територіальних кластерів (для підтримки дрібних фермерів); впровадження інноваційних технологій із сортування твердих побутових відходів на основі кластерного підходу.

У столиці України – м. Києві заплановано створення кластерів: фармацевтики та медичних технологій, інжинірингу і точного машинобудування, регіонального і міжнародного ІТ–аутсорсингу, центру культури і туризму, регіонального логістичного центру, центру комерційного трейдингу СНД і ЦСЄ (сировинні сільськогосподарські товари), а також науково-освітнього центру цивільної авіації.

Повторимося, що кластери давно вийшли із сфери суто виробничо-економічної категорії, а кластером, сьогодні, можна назвати будь-яке об'єднання заради спільної мети, що не виключає конкуренції. Так, цікавим є підхід, продемонстрований у Вінницькій стратегії щодо стимулювання співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад, зокрема шляхом об'єднання їх ресурсів, розроблення планів розвитку і реалізації спільних проектів. В такому аспекті запланований проект із створення комунального кооперативного навчально практичного дорадчого центру територіального об'єднання Северинівської та Чернятинської сільських рад Вінницької області, основною ціллю якого є розвиток кластерних відносин.

У стратегіях зустрічаються завдання, що стосуються становлення і розвитку кластерів, які орієнтуються на місцеві джерела сировини, задовольняють насамперед потреби внутрішнього ринку (Чернігівська), а також, щодо створення сприятливого інституційного середовища для розвитку кластерів, які можуть створюватись із залученням наявного потенціалу депресивних територій та міст – до мережі вертикально інтегрованих підприємств та організацій, які виробляють конкурентоспроможні товари та послуги, використовуючи, насамперед, внутрішні ресурси регіону; забезпечують зв'язок виробництва з поширенням нових технологій та інновацій, інформацією взагалі, що вимагає включення у кластерний ланцюг університетів, науково-дослідницьких центрів, технополісів (Донецька). Крім того, є стратегії, що просто фіксують необхідність застосування

інструменту кластерного підходу до соціально-економічного розвитку регіону (Луганська).

Загалом, можемо класифікувати основні пріоритетні напрямки кластеризації в стратегіях. Так, можемо сказати, що вони визначені в залежності від наявних потенціалів, історичних видів діяльності, з метою вирішення проблем розвитку територій (відповідно до вектору територіального розвитку) (див. рис. 2.1).

<i>в залежності від наявних потенціалів (ресурсна складова)</i>	<i>В залежності від історичних видів діяльності (архетипічна складова)</i>	<i>В залежності від вектору територіального розвитку (інституційна складова)</i>
<p>агрокластери навколо малих міст, агропромислові, галузеві і територіальні кластери з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції;</p> <p>інноваційні науково-виробничі кластери у сферах мехатроніки, ІТ-технологій, машинобудуванні;</p> <p>трансграничні /міждержавні кластери (туристичні, екологічні, аграрні тощо);</p> <p>ІТ-кластери, створення інноваційних територіальних кластерів: нано- та біотехнологій, інформаційно-комунікаційних технологій;</p> <p>регіональний кластер з глибокої переробки деревини на основі інноваційних технологій;</p> <p>біопаливні кластери;</p> <p>кластери у межах сільської і міської переробної промисловості, туризму і виробництва традиційних товарів;</p> <p>регіональний кластер виробників екологічної продукції;</p> <p>кластерний промислово – портовий комплекс, логістичний кластер;</p> <p>зерновий, морегосподарський, туристичний, рекреаційно-оздоровчий та медичний кластери;</p> <p>виробничо-збутові мережі, галузеві і територіальні кластери; інформаційно-комунікаційних технологій; впровадження інноваційних технологій із сортування ТПВ на основі кластерного підходу.</p> <p>фармацевтики та медичних технологій, інжинірингу і точного машинобудування, регіонального і міжнародного ІТ-аутсорсингу, центру культури і туризму, регіонального логістичного центру, центру комерційного трейдингу СНД і ЦСЄ (сировинні сільськогосподарські товари), а також науково-освітнього центру цивільної авіації.</p>	<p>агрокластери навколо малих міст, агропромислові, галузеві і територіальні кластери з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції;</p> <p>трансграничні /міждержавні (туристичні, екологічні, аграрні тощо);</p> <p>регіональний кластер з глибокої переробки деревини на основі інноваційних технологій;</p> <p>кластер туризму і виробництва традиційних товарів;</p> <p>регіональний кластер виробників екологічної продукції;</p> <p>кластерний промислово – портового комплекс, логістичні кластери;</p> <p>зерновий, морегосподарський, рекреаційно-оздоровчий та медичний кластери;</p> <p>виробничо-збутові мережі, галузеві і територіальні кластери;</p>	<p>впровадження інноваційних технологій із сортування ТПВ на основі кластерного підходу.</p> <p>кластери міських поселень із метою необхідної концентрації робочих місць та додаткових об'єктів для залучення інвестицій і забезпечення розвитку;</p> <p>субгалузеві і територіальні кластерів (для підтримки дрібних фермерів);</p> <p>комунальний кооперативний навчально практичний дорадчий центр територіального об'єднання кластерів, що орієнтуються на місцеві джерела сировини, задовольняють насамперед потреби внутрішнього ринку (Чернігівська), а також, щодо створення сприятливого інституційного середовища для розвитку кластерів, які можуть створюватись із залученням наявного потенціалу депресивних територій та міст</p>

Рис. 2.1. Класифікація пріоритетних напрямків кластеризації, згідно з регіональними стратегіями розвитку до 2020 року

При цьому, зауважимо, що різні напрямки класифікації можуть включати однакові види кластерів.

Позитивним є той факт, що у деяких стратегіях присутні описи методичних заходів щодо становлення та застосування кластерного підходу. Зокрема, Кіровоградська стратегія визначає, що механізм кластеризації передбачає розроблення концепції розвитку регіональних кластерів; розроблення системи заходів щодо фінансового стимулювання кластерних ініціатив та існуючих у регіоні кластерів; створення веб-сайту та єдиної інформаційної бази з інформацією про існуючі в регіоні кластери; організації та проведення тематичних конференцій, семінарів та "круглих столів" для зацікавлених осіб, чинних і потенційних учасників кластера, із залученням фахівців відомих вітчизняних і зарубіжних кластерних об'єднань;

Хмельницька зауважує, що у цих процесах величезну роль відіграє адміністративна підтримка на рівні координації зусиль із громадянським суспільством, організаціями приватного сектору та іншими зацікавленими сторонами. Такий координаційний орган і каталізатор процесів, як Агентство регіонального розвитку (АРР), міг би забезпечити належний зв'язок між владними повноваженнями та реаліями й потребами регіону. Співпрацюючи з іншими організаціями у сфері розвитку та підтримки підприємництва, АРР могло б стати центром розвитку регіональної економіки, забезпечуючи умови для роботи й життя.

Фізичне просування має відбуватися після реалізації основних заходів, передбачених цією стратегією, та поліпшення загальної ситуації. Такий підхід пропонується з логічних міркувань: для забезпечення можливості екстраполяції справжніх конкурентних переваг економіки регіону (на кшталт ефективної співпраці між ВНЗ, промисловістю та державним сектором через різні інституції із різними завданнями у сфері регіонального розвитку). Може розглядатися можливість створення бренду регіону. Методами та засобами реалізації цього заходу могли б стати:

- Створення комплексного інформаційного центру з відомостями про всі

підприємства та продукцію регіону.

- Привабливо надрукована та онлайн-презентація економіки регіону, його можливостей та цінностей.
- Настанови щодо ведення бізнесу в регіоні.
- Презентація інноваційних досягнень та відомості про потенціал комерційного освоєння інновацій та технічних і технологічних удосконалень.
- Зміцнення потенціалу регіональної адміністрації в тому, що стосується презентації економіки регіону та її основних учасників. У межах усіх цілей та сценаріїв реалізації цього стратегічного рішення налагодження зв'язків та шляхів сполучення між основними містами області, а також між ними та малими містами сприяє зміцненню економіки всіх учасників цього процесу (підтримує впровадження технологій та інновацій, формування кластерів і мереж, проведення консультацій та розбудову потенціалу). Таким чином, співпраця та спільна розбудова конкурентоспроможності мають стати характерною рисою ведення бізнесу в регіоні. Ця філософія підтримає досягнення й інших стратегічних цілей: розвиток туризму і територій, інфраструктури транспорту та захист довкілля.

Окрім того, на нашу думку, із найвищим рівнем використання кластерного підходу побудована стратегія розвитку м. Києва, яка зокрема зазначає, що: "передовий досвід економічного розвитку міст – створення кластерів – центрів компетенції в галузях, яким надається пріоритет. Ці галузі дадуть суттєвий ефект – внесок до ВРП, зайнятість, інноваційність міста в міжнародному масштабі, забезпечать міжнародний бренд міста "зроблено в Києві". Приклади кластерів: у Цюриху – банки, у Дубліні – ІТ-інженерія, у Чикаго – трейдинг сільськогосподарською продукцією. Місто має реальні важелі утворення таких кластерів шляхом їх визначення і створення умов для залучення інвестицій, розвитку підприємницької активності, що приведе до формування конкурентоздатної галузі."

В стратегії зауважено, що місто не може і не мусить самостійно визначати пріоритетні кластери. Але підтримка і стимулювання напрямків, які мають найбільший потенціал для міста і вже знайшли підтримку бізнес-середовища та

інвесторів, дозволять Києву реалізувати амбітні цілі із росту ВРП. Водночас побажання городян та існуюча структура ВРП міста вказують на пріоритети сервісної галузі, а також окремих високотехнологічних напрямків. Приклади високо розвинутих європейських міст також підтверджують загальну тенденцію до виносу масової промисловості за межі центральних міст. Для остаточного визначення пріоритетних для міста галузей необхідно сформувати довгострокову програму економічного розвитку міста та завершити вибір 2–3 кластерів, беручи до уваги побажання бізнесу та перспективних інвесторів, а також міжнародного досвіду визначення та розвитку таких кластерів. Також важливою передумовою реалізації ініціативи є створення сприятливих умов для розвитку бізнесу взагалі. Роботи в цьому напрямку мають сфокусуватись на поліпшенні регулятивно-правового середовища та взаємодії бізнесу та міста, підтримці розвитку підприємництва.

При цьому, стратегія визначає ключові заходи, такі як: розробка економічної програми розвитку – визначення 2–3 конкурентних кластерів, беручи до уваги побажання бізнесу, потенційних інвесторів та світовий досвід; створення бізнес-інкубаторів; розробка механізмів підтримки кластерів (наприклад: система преференцій, вільні зони і т.д.); активне залучення інвесторів до обраних кластерів.

Підсумовуючи, зауважимо, що ми бачимо, що методичні особливості сприяння розвитку регіонів із використанням кластерного підходу надзвичайно різняться. При цьому, суть зводиться до того, що у різних областях різний рівень підтримки процесів кластеризації, рівня регулювання, втручання та участі у ідентифікації та діяльності кластерів. Проявляється надзвичайно низький рівень взаємодії, зокрема і щодо обміну інформацією, із суб'єктами різного роду кластерів. Варто підкреслити, що сьогодні фіксується ефект від кластерного підходу, він вийшов за межі лише економіко-виробничої взаємодії, дає можливість досягати результату діяльності учасників через об'єднання у асоціації, навіть без закріплення законодавчо категорії "кластер", а також, досягнення синергетичного ефекту розвитку територій, на яких розміщуються кластери, проте не всі регіони,

зокрема їх органи публічної влади, використовують таку можливість.

Ще одне досить суперечливе питання стосовно ролі держави в питаннях регулювання діяльності кластерів в Україні – це питання фінансування, а точніше його форма. Державне агентство з інвестицій та управління національними проектами України² зазначає, що державне фінансування було залучене лише до двох кластерів в Україні: "Сузір'я" та "Сорочинський ярмарок". При цьому пільги для кластерів відсутні. Багато дослідників сперечаються про доцільність прямого фінансування із державного бюджету. До прикладу у Фінляндії, як тільки припинилося пряме урядове фінансування співпраця у рамках кластера закінчилася.

Загалом, в українських реаліях варто розуміти, що не зважаючи на абсолютно обґрунтовану участь держави в процесах кластеризації, ключову роль у формуванні та функціонуванні таких об'єднань все ж виконують бізнес-структури. Саме від їх готовності до інтеграції, продуктивної співпраці, наявності налагодженої кооперації, встановлених неформальних зв'язків можливе формування та функціонування кластерів на визначеній території.

Проте, є певні нюанси, які не можуть залишитися без державної уваги. Саме держава має можливість максимально спростити адміністративні процедури, відмінити надлишкове регулювання тощо.

Крім того, щодо питання фінансування, то, навіть якщо кластерні учасники не надіються на державне фінансування, але претендують на залучення коштів міжнародних фондів, то, наприклад, програми фінансування ЄС, як правило, не надаються в якості прямого фінансування. Допомога розподіляється через місцеві, регіональні чи національні органи, або через фінансових посередників, таких як банки та венчурні організації, які надають фінансування через різноманітні фінансові інструменти.

Тому застосування кластерного підходу у якості інструменту державної політики регіонального розвитку достатньо обґрунтоване. Однак, цей процес не

² ліквідоване згідно з розпорядження Кабінет Міністрів від 31 березня 2015 р. за № 290-р.

повинен набувати ознак директивності, інакше він втратить позитивний потенціал якісних структурних зрушень та призведе до знецінення ідеї, оскільки не забезпечить необхідної міжсекторної взаємодії та втратить свою властивість публічного інструменту.

Роль держави, а з огляду на пришвидшені процеси децентралізації, і регіональних / місцевих органів влади, як прямих учасників кластеризації, полягає у непрямих заходах впливу, а саме у формуванні сприятливого середовища для формування та функціонування таких територіально-інтегрованих структур як кластери.

Так, основними важелями державного регулювання діяльності кластерів повинні бути визначені законодавством інструменти фіскальної політики: інвестиційні та податкові пільги; пільгове кредитування учасників кластеру; субсидування процентних ставок по кредитах; виділення бюджетних коштів в рамках цільових програм та проектів; відшкодування частини витрат на сплату відсотків по залучених кредитах; надання бюджетного кредиту та пільг з податку на майно; спеціальних позик під конкретні науково-технічні проекти, повернення яких передбачено лише вразі комерційного успіху чи технологій. Реалізація даних інструментів політики держави в питаннях кластеризації може стати істотним стимулюючим фактором для суб'єктів підприємницької діяльності щодо їх інтеграції у територіально-виробничі комплекси.

Під кінець 2015 року, у дискусії щодо можливостей розвитку бізнес-кластерів в нашій країні, голова Комітету з питань промислової політики та підприємництва Віктор Галасюк запевнив, що у контексті нашої держави кластери – це єдина можливість вирватись із бідності та успішно провести децентралізацію. "Якщо ми кажемо, що передаємо більше повноважень на місця – маємо, передусім, подбати про те, щоб також забезпечити інструменти для залучення інвестицій, створення робочих місць та побудови добробуту громади. Тільки у цьому разі децентралізація має сенс. Адже, яка різниця - "зверху" збирається податок чи "знизу", якщо його нема з чого платити?", - зазначив парламентарій [50].

В. Галасюк заявив, що Україна має уважно і дуже швидко навчатися у країн, які продемонстрували реальні результати успішного використання такого інструменту як бізнес-кластери для свого економічного становлення. "Туреччина, Польща та Словаччина дуже швидко вийшли з бідності і суттєво підвищили рівень добробуту громадян, використовуючи кластери для створення нових робочих місць, залучення інвестицій – не спекулятивних – не просто фінансових, а у реальний сектор економіки та високі технології. Вони застосовували цей механізм, щоб підвищити технологічний експорт, рухатися догори у ланцюгу створення додаткової вартості", – поінформував голова Комітету. Аналізуючи досвід вищезгаданих країн, народний депутат зазначив, що Стамбул сьогодні – це "живе, потужне, заможне економічно та інтелектуальне місто" і завдячує цим тому факту, що у ньому концентрується 40 % промисловості Туреччини.

На підставі викладеного в підрозділі, однак, можемо сказати, що незважаючи на те, що кластерна політика не є новим явищем, як у світі, так і в Україні, а також, що саме вона є одним з найбільш поширених та ефективних інструментів на шляху до прискорення розвитку та модернізації національної економіки, накопичений світовий досвід формування кластерних структур сьогодні недостатньо використовується у вітчизняній практиці. Зокрема, досить часткова та недостатня увага політиків і органів влади всіх рівнів до проблем кластерного розвитку держави і відсутність чіткої стратегії соціально-економічного розвитку та подолання диспропорцій розвитку регіонів та окремих територій за рахунок кластерного підходу – є одними з основних стримуючих чинників застосування такого інструменту.

Наразі ж, важливо визначити напрямки становлення та основні принципи використання кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку у діяльності органів публічної влади, з метою запобігання суперечностей та колізій в законодавстві, при використанні такого інструменту у їх діяльності.

Для цього, звернемося до зарубіжного досвіду участі держави та регіональних органів публічної влади у процесах кластеризації.

2.3 Зарубіжний досвід використання кластерного підходу під час реалізації державної політики регіонального розвитку

З метою забезпечення життєдіяльності держави та забезпечення добробуту її громадян, перед державним управлінням постають все нові завдання щодо пошуку ефективних інструментів реалізації державної політики для відповідей на виклики сьогодення.

З точки зору державного управління, як управління соціального, важливим є виокремлення нагальних проблем та потреб людської складової території (наприклад освіта, охорона здоров'я тощо). Проте, варто пам'ятати, що соціальна функція управління нерозривно пов'язана з його економічною функцією. Соціальна стабільність і благополуччя населення держави багато в чому залежать від рівня розвитку економіки і самодостатності регіонів країни.

Погодження інтересів підприємств і регіонів призводить до покращення якості життя працівників і мешканців територій та зменшення соціально-економічного напруження в регіоні та країні в цілому, що є основою підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни.

Кластери як територіально-локалізовані структурні об'єднання зарекомендували себе як ефективна форма співпраці суб'єктів господарювання на визначеній території. Така співпраця допомагає підприємствам досягати очікуваних фінансових результатів, науково-дослідним організаціям успішно впроваджувати власні інноваційні розробки, фінансовим інституціям результативно інвестувати фінансовий капітал, а державі та регіонам отримати ряд конкурентних переваг [16]. Кластерний підхід як інструмент економічного розвитку регіональних та національних економік при реалізації державної політики регіонального розвитку використовують велика кількість країн світу.

Фундаментальну основу дослідження феномену кластера та процесів

кластеризації у світі складають роботи А. Маршалла, М. Портера, Ф. Перру, С. Розенфельда, Е. Бергмана та Е. Фесера, Т. Андерссона, К. Кетельса та ін.

Сьогодні вже не можна сказати, що для України це явище нове, проте неможливо і привести яскраві приклади успіху реалізації кластерних ініціатив. В першу чергу це спричинено не лише небажанням підприємницьких структур інтегруватися, але і, як показано у підрозділі 2.2 нашого дослідження, безсистемністю та "частковістю" участі у процесах кластеризації державної та регіональної політик.

Закордонний досвід свідчить, що кластерний підхід в усьому світі визнається як дієва політика просторового (територіального) розвитку та підвищення конкурентоспроможності регіональних і національних економік. Діяльність з реалізації кластерного підходу може бути позначена як кластеризація і являти собою комплекс організаційно-економічних заходів, що здійснюються державними та громадськими інститутами з метою асоціації підприємств у кластери та встановлення між ними неформальних взаємовідносин та мережевої співпраці [206].

З огляду на зовнішню євроінтеграційну політику України, доцільно зауважити, що характерною територіальною особливістю Європейського союзу є його культурне розмаїття, зосереджене в невеликі області. Це відрізняє його від інших великих економічних зона світу, таких як США, Японія і МЕРКОСУР. Ця особливість - потенційно одна з найбільш значущих чинників розвитку ЄС - повинна бути збережена в умовах європейської інтеграції. Отже, територіальний розвиток в ЄС не повинен стандартизувати місцеві та регіональні ідентичності [157]. А значить, виникає необхідність використання універсального підходу до соціально-економічного просторового розвитку.

При здійсненні політики Спільноти, значна увага приділяється територіальним чинникам на ранній стадії, зокрема щоб компенсувати регіональні відмінності, а отже і продуктивність регулювання обмінних курсів.

Розробка національних проектів регіонального / територіального розвитку у різних державах-членах проводиться на основі загальних для ЄС керівних

принципів; проекти доповнюють один одного та спрямовані до досягнення загальних цілей для просторового розвитку.

Європейська політика регіонального розвитку надає можливість розширення горизонту за межі чисто секторальних заходів політики, щоб зосередитися на загальній ситуації на європейській території, а також взяти до уваги можливості розвитку, які виникають для окремих регіонів. Так реалізується принцип субсидіарності, що йде корінням у Договір про ЄС.

Франсуа Перру, французький економіст, автор центр-периферійної парадигми в економіці, ще в 1950 р. відзначив, що територія, а не діяльність фірм, повинна бути точкою відліку для вивчення загального економічного, а отже і соціального розвитку. Територія як динамічна компанія має можливість не тільки впливати на спад і зростання промисловості в іншому місці, але і впливає на різні сектори економіки. Відповідно до розробленої Перру теорії полюсів зростання, наявність певного виду промисловості на певній території, ймовірно, змусить весь регіон процвітати і розвиватися, так як успішна галузь залежить від місцевих ресурсів [202]. Завданням держрегулювання, відповідно, є не макроекономічне стимулювання, а політика, спрямована на створення і підтримку "полюсів зростання" і розширення зони їх впливу.

Тобто, наявні потенціали можуть стати основою для регіонального розвитку, кластери ж – ефективним інструментом його досягнення. Проте, для того, щоб розвиватися і ставати робочими кластерами, зазвичай немає соціальної структури, яка б дозволила вільний потік інформації. Незважаючи на присутність фірм і допоміжних установ, взаємодія між учасниками слабка. Хоча у акторів в кластерах роботи багато, вони не знають про взаємозалежність, що існує між ними. Їм також не вистачає підтримки організацій, які б активно прагнули створити арену для налагодження контактів і взаємодії. Цю частину на себе має брати активна державна політика сприяння.

З огляду на розуміння вищевикладеного, європейська кластеризація активізувалась з 1968 року, коли в рамках ЄС було створено Генеральний Директорат з регіональної політики. У 1975 році був сформований Європейський

фонд регіонального розвитку, а в 1988 році Європарламентом була прийнята Хартія регіоналізму і почала функціонувати Рада регіональних і місцевих об'єднань [33].

Кластерний підхід в основному реалізують через політику зростання існуючих або зародження регіональних кластерів та політику формування знання того, як промисловий розвиток відбувається в кластерах, для формування регіональної політики в цілому.

Європейське співтовариство зробило свій вибір на користь кластерних формувань ще в 2000 році, коли в Лісабоні була закріплена Концепція кластерного розвитку Європейських країн. У 2006 році, у Стокгольмі (Швеція) був зареєстрований Європейський Кластерний Альянс. Перед ним було поставлено завдання – забезпечити реалізацію широкої програми міжнародної кооперації, як країн - членів Європейського Союзу, так і інших європейських держав.

Сьогодні, Зелена Книга кластерної ініціативи (2003) описує шість категорій таких ініціатив: (I) розширення кластера; (II) інновації і технології; (III) освіта та навчання; (IV) комерційного співробітництва; (V) політичних дій та (VI) та дослідження мереж. Біла книга кластерної політики (2004) виділяє п'ять видів підходів для кластерних політик [197]:

- Брокерна політика: забезпечення розширення діалогу і співпраці. Це: підтримка державними органами створення зв'язків між фірмами шляхом створення платформи для діалогу; зміцнення взаємодії з науковою галуззю; підвищення рівня організаційних зв'язків у рамках державно-приватного партнерства; підтримка спеціальних громадських ініціатив по збору відповідних статистичних даних.

- Політика попиту: підвищення відкритості для нових ідей та інноваційних рішень. Одним з інструментів цього є державні закупівлі. Хоча стратегії закупівель регулюються міжнародними торговими угодами, а також іншими національними та наднаціональними законами, як в Європейському Союзі, їх потенційний вплив залишається величезним.

- Навчання: політика, спрямована на підвищення кваліфікації та компетенції, які необхідні для ефективної кластеризації малого та середнього підприємництва. Сенс полягає в подоланні меж недосконалості інформації, кредитних обмежень МСП, за рахунок надання освітніх послуг з урахуванням конкретних потреб малих і середніх підприємств.

- Просування міжнародних зв'язків: усунення торговельних бар'єрів і зміцнення систем транспорту та зв'язку, гармонізація регулювання ринку, з метою покращення потоків ресурсів і розширення спеціалізації виробничо-збутових ланцюжків через національні кордони.

- Розширення рамок кластерної політики: відповідні рамкові умови включають макроекономічну стабільність, стабільно функціонуючі ринки продуктів (товарів і послуг), ринки факторів виробництва (праці і фінансових ринків), системи освіти, фізичної, інституційної та судової інфраструктури, в тому числі системи управління, яка в змозі підтримувати ефективні і послідовні правила гри для інновацій, наявності відповідних комунікацій і транспортної інфраструктури. Соціальний капітал і соціальні відносини, які впливають на довіру до операцій можуть бути також включені. Формування таких факторів, природно виходить за межі кластерних процесів і кластерної політики.

В цілому формування і розвиток кластерів приводить до інтегральних переваг: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізації інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти при розробці стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону і країни.

У грудні 2006 року Європейська рада з конкуренції назвала кластери серед дев'яти ключових напрямів діяльності, направленої на посилення ролі інновацій в Європі.

У лютому 2007 року Єврокомісією в Брюсселі прийнятий Маніфест кластеризації ЄС, який підготовлений і опублікований Асамблеєю Торговельно-промислових палат Франції в співпраці з Європейськими палатами. "Маніфест про кластери" закладає основи для розуміння того, як можна сприяти створенню

кластерів і сприяти їх успішній роботі, задіявши потенціал Торговельно-промислових палат. Торговельно-промислові палати всього світу, як представники інтересів підприємців, на своїй території виступають активними партнерами державних суб'єктів діяльності.

Ідея динамізації росту економічних систем за рахунок кластеризації, зафіксована в регіональній політиці ЄС з 2007 р., шляхом прийняття Європейського кластерного меморандуму [199]. Так, 6 - 7 грудня 2007 року Європейський Кластерний Альянс в Брюсселі провів першу загальноєвропейську конференцію, на якій підвели підсумки кластеризації в Європі за 2007 рік, а також провели обговорення і узгодження програмного документа – "Європейський Меморандум про кластери", який 21 січня 2008 року в Стокгольмі підписали всі країни Європи. У Меморандумі зазначається: "Інновації є тим чинником, який формуватиме європейське бачення майбутнього зростання і процвітання. Кластери можуть бути могутніми каталізаторами цього процесу і повинні функціонувати як пов'язані один з одним територіальні центри [199]".

Участь держави підкреслюється важливими положеннями, які містяться у тому ж Європейському Меморандумі про кластери [199], про те, що "політика уряду на національному і на регіональному рівні має серйозний вплив на розвиток кластерів". А також, що "ефективна кластерна політика уряду потребує мобілізації широкої коаліції партнерів, об'єднуючих і підтримуючих дії, які відповідають потребам кластерів".

Важливим елементом кластеризації економіки держави є фасилітатор (суб'єкт сприяння кластерному розвитку), первинною роллю якого є допомога кластеру у процесі формування та мотивації потенційних членів кластеру до проведення спільної діяльності. Окрім промислових асоціацій, торговельних палат, на початкових стадіях кластерного розвитку сама держава може виступати у ролі фасилітатора, шляхом прийняття кластерних стратегій, через діяльність агенцій регіонального розвитку та/ або регіональних органів влади, що ініціюють процес кластерного розвитку .

Пропонуємо детальніше розглянути приклади участі держави та

регіональних органів публічної влади у кластеризації, на підставі зарубіжного досвіду, що наведені у таблиці (див. табл. 2.1, с.119-121).

Таблиця 2.1

Зарубіжний досвід участі держави у кластеризації

<i>Країна</i>	<i>Особливості кластеризації</i>
Велика Британія та Північна Ірландія	<p>Мета: зменшення відставання за продуктивністю та суттєвих диспропорцій у рівнях продуктивності між різними регіонами держави.</p> <p>Основні заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> · створено Практичний посібник розвитку кластерів, який вміщав доцільність, механізм та особливості організації кластерів; · сформовано керівну групу з розвитку кластерів, яка діє при Кабінеті Міністрів; · видано книгу з питань конкурентоспроможності “Наше конкурентоспроможне майбутнє: розбудова економіки на основі знань” (1998 р.); · створено карту кластерів, виділено 154 кластерів, від 8 до 18 у кожному регіоні, в залежності від географічного розміщення, розвитку та спеціалізації кожного регіону.
Швеція	<p>Мета: стимулювання інноваційної діяльності та розвиток усіх регіонів.</p> <p>Заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> · програма Vinnväxt- найкращий у світі зразок з розвитку інновацій на основі кластерів; · програма: Visanu (зміцнення кластерів не залежно від їхнього розташування, яке ґрунтується на поширенні знань, створення якнайсприятливіших умов кластеризації); · Регіональна кластерна програма (стимулювання реалізації ініціатив кластеризації, експорту, розвитку маркетингу та співпраці з науково-дослідницькими установами.)
Японія	<p>Мета: активізація ділової активності, підвищення конкурентоспроможності.</p> <p>Заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> · 20 програм з формування бази розвитку кластеризації; · створено регіональні бюро з питань економіки, торгівлі та промисловості (RBETI), які безпосередньо працюють з малим та середнім бізнесом; · заохочення розширення кластерів в напрямку співпраці з університетами, створення нових венчурних підприємств
Австрія	<p>Мета: об'єднання зусиль в економіці для адаптації після набуття членства у ЄС.</p>

<i>Країна</i>	<i>Особливості кластеризації</i>
	<p>Заходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> · програма стратегічного розвитку на основі навчання, кваліфікаційної підготовки та маркетингового розміщення кластерів; · надання особливої підтримки малим і середнім підприємствам; · програми з підвищення мотивації учасників кластерів, їхньої кваліфікованості.
Норвегія	<p>Мета: реалізація програми інноваційного розвитку.</p> <p>Заходи кластеризації:</p> <ul style="list-style-type: none"> · інвестування в розвиток інноваційних центрів при навчальних закладах та дослідницьких центрів, як центрів розміщення кластерів, визначення проблем та їх розв'язання (62 кластери); · розміщення бізнес-парків закордоном, як способу розширення виробництва та впливу, дослідження нових напрямів інвестування; · виокремлення департаменту з розвитку кластерів при Кабінеті Міністрів,
Португалія	<p>Мета: підвищення конкурентоспроможності національної економіки.</p> <p>Заходи кластеризації:</p> <ul style="list-style-type: none"> · розробка Національного плану дій (аналіз існуючих кластерів та регіонів, визначення їх спеціалізації для підприємців); · створення транскордонних кластерів
Російська Федерація	<p>Мета: реалізація конкурентного потенціалу територій (регіонів) Російської Федерації шляхом створення мережі територіально-виробничих кластерів, формування низки інноваційних високотехнологічних кластерів в європейській і азіатській частині Росії.</p> <p>Заходи кластеризації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Розроблені Методичні рекомендації з реалізації кластерної політики в суб'єктах Російської Федерації; на федеральному рівні сформовано низку механізмів, що дозволяють забезпечити гнучке фінансування заходів щодо розвитку кластерів, зокрема це: нормативно-правове регулювання, адміністративні заходи, бюджетна підтримка, сприятливий інвестиційний клімат, відповідне інформаційне забезпечення. - одне з ключових місць використання кластерного підходу у стратегіях соціально-економічного розвитку ряду суб'єктів Російської Федерації і муніципальних утворень.
Польща	<p>До 2013 року</p> <p>Мета: підвищення інноваційності економіки Польщі.</p> <p>Заходи кластеризації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - розвиток інститутів, що забезпечують надання консультаційних та технічних послуг; - підтримку спільних дій підприємств, що базуються на формуванні мереж, орієнтованих на впровадження інноваційних проектів; - посилення кооперації між R&D сектором і економікою, включаючи кластери;

Країна	Особливості кластеризації
	<p>- поширення використання ІК технологій.</p> <p>2014-2020 роки</p> <p>Мета: посилення інноваційності та конкурентоспроможності польської економіки на основі інтенсифікації співпраці, взаємодії та поширення знань в рамках кластерів, а також підтримка розвитку стратегічної економічної спеціалізації (ключових національних кластерів)</p> <p>Заходи кластеризації:</p> <ul style="list-style-type: none"> - широка підтримка існуючих кластерів та тих, які створюються, шляхом дофінансування (головним чином з регіонального рівня) координаторів кластерів, у тому числі кластерних ініціатив, які ними проводяться. - інтеграція доступної публічної підтримки довкола обраних кластерів з ключовим значенням та потенціалом для економіки (центральна підтримка) та окремих регіонів (регіональна підтримка), які вписуються у розумну спеціалізацію.

**Доопрацьовано автором на підставі джерела [111]*

Аналізуючи міжнародний досвід, погоджуємося із дослідниками [111] та можемо виокремити чотири основні варіанти участі держави під час кластеризації:

1) функціональна (або каталітична) кластерна політика, за якої держава сприяє з'єднанню зацікавлених сторін між собою (виступає каталізатором процесу кластеризації) та надає певну фінансову підтримку щодо її реалізації;

2) підтримуюча кластерна політика, де функція держави полягає у спрямуванні та підтримкою інвестицій в інфраструктуру;

3) директивна кластерна політика, коли підтримуюча функція держави доповнюється проведенням спеціальних програм, що спрямовані на трансформацію спеціалізації локального регіону через розвиток кластерів;

4) інтервенціоністська кластерна політика, коли держава разом із своєю директивною функцією бере на себе відповідальність за подальший розвиток кластеру через надання трансфертів субсидування інших інструментів активного регулювання та формування його спеціалізації.

Крім того, варто відмітити, що досвід інших країн свідчить про відсутність

єдиних уніфікованих механізмів створення і розвитку кластерів.

При цьому, аналіз історії формування будь-якого кластера не дозволяє говорити про суто природні або штучні процеси. Формування кластера – це досить довгий процес, який передбачає значні зусилля з боку багатьох суб'єктів. У зв'язку з цим, важливим є не питання принципової участі або неучасті держави (і навіть не в масштабі такої участі), а вибору тих сфер, в яких державі доцільно проявити свою активність, і використати інструменти управління для отримання ефекту для всієї території. При цьому роль державних і регіональних органів влади в активізації та розвитку кластера є вирішальною. Формування кластера тоді можна визначити як поєднання еволюційної (інерції) та цілеспрямованої перетворювальної дії [206]. Враховуючи вищевикладене, підтверджуємо зазначену нами у підрозділі 1.2. тезу про те, що кластерний підхід – це комплексний підхід до розвитку територій, науково-практична розробка території у цілому, а не окремих об'єктів. А також, що в основі будь-якого кластера лежить приватно-державне партнерство, а отже, державні та місцеві органи влади мають бути прямими учасниками кластеризації.

Спільними ознаками для усіх країн, незалежно від їх рівня участі у кластеризації, є те, що *кластерний підхід є складовою частиною механізму соціально-економічного розвитку регіонів/територій, який ґрунтується на нормативно-правовому забезпеченні з продовженням його використання у стратегічних документах, а також створення кола організаційно-методично-інформаційної підтримки кластеризації на державному рівні та в регіонах. При цьому, кожна країна формує свій власний, притаманний лише її історико-територіальним (архетипічним) особливостям, "кластерний підхід", проте, на підставі загальних принципів кластеризації (див. рис. 2.2, с. 123).*

Таким чином, процес творення кластерів в Україні повинен мати два напрями:

- по-перше, це наслідування прикладів формування та функціонування кластерних систем у світі.

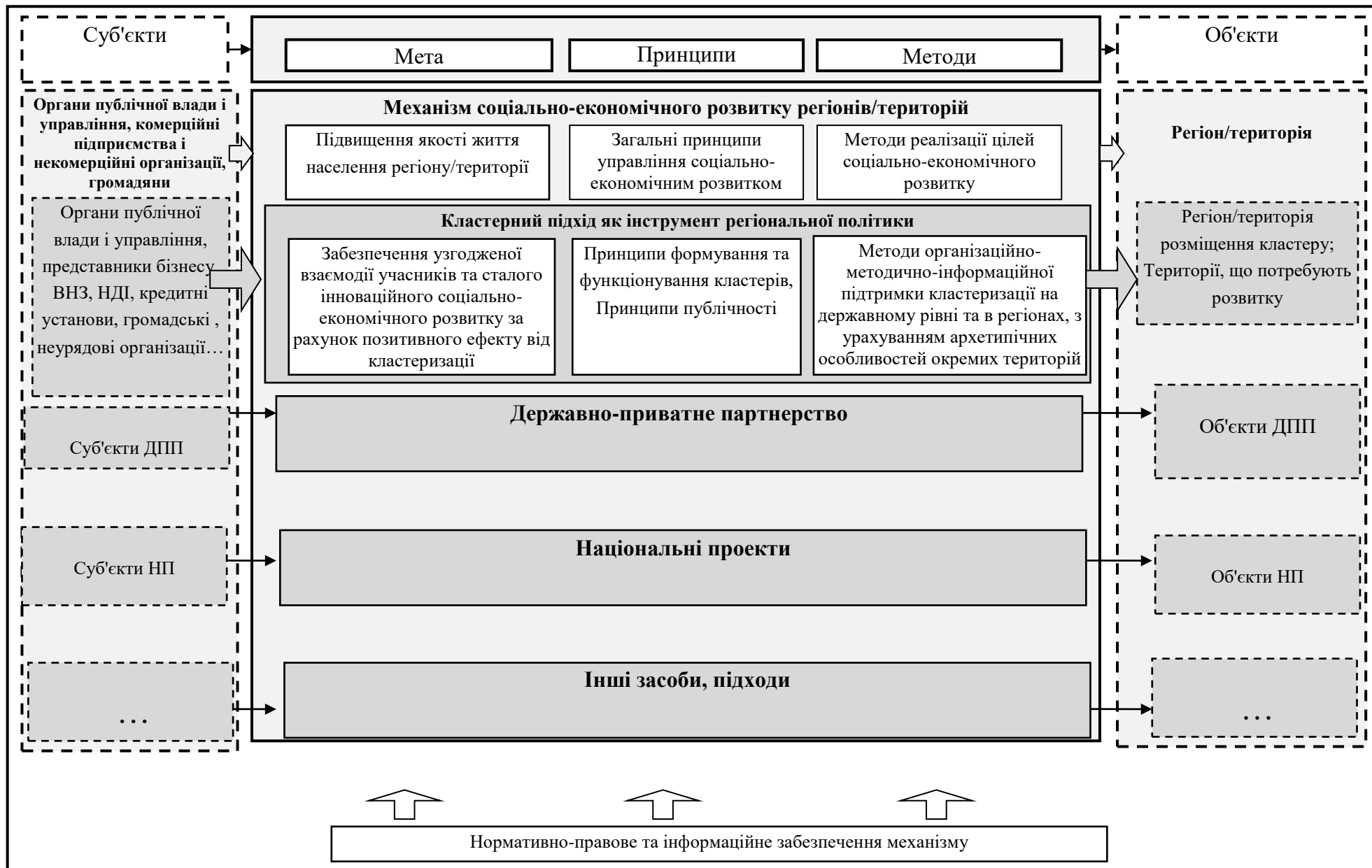

Рис. 2.2. Кластерний підхід як інструмент реалізації регіональної політики у складі механізму соціально-економічного розвитку регіонів/територій

- по-друге, пошук специфічних суто українських напрямів для розвитку таких систем, що передбачатимуть урахуванням особливостей національної економіки та історико-культурним факторам.

Світовий досвід свідчить, що визначальним у високій конкурентоспроможності кластерних формувань є:

- з одного боку - використання конкурентних переваг територій, на яких концентрується те або інше виробництво (наявність та якість ресурсів, кваліфікація і вартість робочої сили, територіальне розміщення, природно-кліматичні умови тощо), що дає змогу використати дані переваги для виробництва конкурентоспроможного продукту й підвищення доходів жителів і бюджетів цих територій. З такого погляду кластери виконують функцію своєрідних "точок зростання" регіональних економік, а подекуди й держав у цілому;

- з іншого боку – посилення конкурентних переваг через налагодження прямих зв'язків між учасниками кластера (як формальних, так і неформальних), що формуються для спільної діяльності з великотоварного виробництва конкурентоспроможного продукту – окремий учасник без співпраці з іншими та спеціалізації не може налагодити ефективне виробництво. Одночасно це й конкуренція партнерів та інтенсивний обмін інформацією і взаємними вимогами, які спонукають їх до запровадження інновацій [105, с. 6].

Сьогодні, формування та розвиток кластерів в Україні, з боку центральних органів влади, вимагає створення відповідних правових, організаційних, фінансових умов.

Регіональним органам влади, окрім визначення кластеризації перспективним напрямком розвитку територій та підвищення конкурентоспроможності регіону у своїх стратегіях, доцільно проводити заходи щодо створення сприятливих умов для розробки та реалізації кластерних ініціатив і проектів та поступової системної інтеграції кластерної моделі розвитку в існуючий механізм господарювання та управління, зокрема:

- виявлення "точок зростання" економіки на довгострокову перспективу,

які стали б основою для розвитку кластерів;

- підготовка необхідних методико-інструктивних та пояснювальних матеріалів з питань розвитку кластерних формувань для їх розповсюдження серед учасників кластерних об'єднань та кандидатів на участь в них [159];

- формування на основі замовлень учасників кластеру замовлення вищим навчальним та професійно-технічним закладам України на навчання фахівців та спеціалістів необхідного профілю з майбутнім їх працевлаштуванням у структурі кластеру;

- розробка програм короткотермінової підготовки та перепідготовки спеціалістів в галузі створення і функціонування інноваційних мережових структур (кластерів);

- здійснення організаційно-правової підтримки ініціатив підприємств та організацій кластерного об'єднання

- розробки веб-сайтів та єдиної інформаційної бази з інформацією про існуючі у регіонах кластери, інформування підприємців про переваги кластерної моделі організації виробництва під час заходів з розвитку підприємництва, створення електронних форм заявок для підприємств, що бажають стати учасниками кластерів;

- залучення засобів масової інформації до широкої пропаганди і роз'яснення серед підприємців економічної вигоди ведення бізнесу на основі кластерних об'єднань, висвітлення кращого досвіду їх роботи [159].

Таким чином, огляд зарубіжного досвіду дозволяє сформулювати уявлення про роль, можливі варіанти та ступінь участі держави у процесах кластеризації.

Переваги застосування кластерної політики для органів державної і регіональної влади полягають в тому, що вона дозволяє комплексно, системним чином розглядати ситуацію в групі взаємопов'язаних підприємств, що належать до різних галузей. Переваги кластера для його учасників носять об'єктивний характер, тобто не залежать конкретно ні від одного з них, тому потенційно вони більш стійкі, ніж об'єднання іншого типу.

Реалізація ж державними органами влади політики сприяння економічного

розвитку регіонів та окремих територій, в тому числі кластерної політики в Україні, потребує не лише формування адекватних інститутів її реалізації, а і виявлення впливу національних історико-територіальних (архетипічним) особливостей на реалізацію державної політики регіонального розвитку та, зокрема, застосування кластерний підходу. Крім того, дослідження теоретичних та практичних аспектів застосування кластерного підходу в Україні та світі, за врахування їхніх недоліків та переваг, дозволяє обґрунтувати концептуальний підхід до формування кластерної ініціативи як інституціональної форми публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку та розробити організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку. Це становитиме основу досліджень 3 розділу дисертаційної роботи.

Висновки до розділу 2

1. На підставі вивчення сучасного стану кластеризації в Україні, можна зробити висновок, що кластери в Україні не лише існують, а і, деякі з них, функціонують досить успішно, приносячи реальний позитивний ефект території, на якій розташовані. Є і такі, які залишаються нерозвиненими. Можна зафіксувати достатньо низьку участь органів влади у сприянні процесам кластеризації. Крім того, наявні загальні, типові для усіх регіонів України, де створюються або функціонують кластери, складнощі в створенні кластерів: відсутність налагодженого партнерства між органами влади й підприємницьким сектором; відсутність активної позиції щодо участі в кластерах наукових установ; слабка мотивація в підприємств регіону, які мають різні напрямки й цілі діяльності; різні форми власності в межах створених кластерів; відсутність коштів на реалізацію кластерних проектів, небажання ризикувати через нечітко визначені умови діяльності кластерів, відсутність законодавчих і нормативних документів, які стимулюють і регулюють діяльність кластерів; низька поінформованість підприємців про суть поняття "кластер", практична відсутність або недостатнє

поширення інформації про позитивні результати діяльності кластерів в інших регіонах і за кордоном; низький рівень довіри між підприємцями й органами влади; стійка налаштованість підприємців на ведення справ поодинці; роз'єднаність і слабкий рівень взаємодії між підприємствами регіону; відсутність широкомасштабної державної підтримки процесів кластеризації.

На сьогодні відсутні загальнодержавна кластерна концепція та інституціоналізація кластерної ініціативи, не визначено функції та повноваження учасників кластеру, повноваження місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо координації дій, інструментарій врахування соціально-економічної специфіки кожного регіону та економіко-фінансового стимулювання кластерних структур тощо. Наразі, з точки зору державного управління, нагальним є формування чіткої законодавчої вертикалі та організаційних умов щодо формування та функціонування кластерних форм мережевої організації.

2. Дослідження сучасного стану державної політики регіонального розвитку та практика використання кластерного підходу в діяльності органів публічної влади України показало, що законодавче забезпечення кластеризації, обмежується лише постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України та дотичними до діяльності кластерних структур нормами антимонопольного законодавства. Відсутність нормативно-правового регулювання функціонування кластерів унеможливорює також отримання інформації про точну їхню кількість, фінансову та виробничо-господарську діяльність. Відсутність інформації та знань з питань формування кластерних структур ще один із чинників слабого розвитку таких інтегрованих об'єднань на території України. Саме тому важливим є проведення інформаційної роботи стосовно питань кластеризації.

Зрушенням нормативно-правового забезпечення процесів кластеризації, на нашу думку, можна вважати прийняття Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, яка передбачає застосування інструменту кластерів з метою стимулювання місцевого економічного розвитку.

3. Проаналізовані регіональні стратегії розвитку, актуалізовані у

відповідності до пріоритетів Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, щодо виявлення рівня застосування кластерного підходу при застосуванні стратегічного планування на регіональному рівні. Так, можна розподілити їх на такі, де 1) регіональні органи влади користуються кластерним підходом при формуванні стратегій розвитку своїх регіонів; 2) необхідність кластеризації лише фіксується, проте ніяк не прописана у цілях, завданнях та заходах; 3) до кластерного підходу не звертаються. У описових частинах стратегій існують невідповідності із справжнім станом справ, зокрема документом прописано, що на території області кластерних об'єднань немає, хоча насправді такі утворення функціонують у вигляді асоціацій підприємців, тощо (на підставі порівняння із даними підрозділу 2.1.).

Класифіковано основні пріоритетні напрямки кластеризації в стратегіях. Так, кластери визначено: в залежності від наявних потенціалів, історичних видів діяльності, з метою вирішення проблем розвитку територій. При цьому, зауважено, що різні напрямки класифікації можуть включати однакові види кластерів.

Зосереджена увага, що методичні особливості сприяння розвитку регіонів із використанням кластерного підходу надзвичайно різняться. При цьому, суть зводиться до того, що у різних областях різний рівень підтримки процесів кластеризації, рівня регулювання, втручання та участі у ідентифікації та діяльності кластерів. Проявляється надзвичайно низький рівень взаємодії, зокрема і щодо обміну інформацією, із суб'єктами різного роду кластерів. Варто підкреслити, що сьогодні фіксується ефект від кластерного підходу, він вийшов за межі лише економіко-виробничої взаємодії, дає можливість досягати результату діяльності учасників через об'єднання у асоціації, навіть без закріплення законодавчо категорії "кластер", а також, досягнення синергетичного ефекту розвитку територій, на яких розміщуються кластери, проте не всі регіони, зокрема їх органи публічної влади використовують таку можливість.

4. Сформульоване бачення, що не зважаючи на абсолютно обґрунтовану участь держави в процесах кластеризації, ключову роль у формуванні та

функціонуванні таких об'єднань все ж виконують бізнес-структури. Проте, є певні нюанси, які не можуть залишитися без державної уваги. Саме держава має можливість максимально спростити адміністративні процедури, відмінити надлишкове регулювання тощо.

5. Вивчення зарубіжного досвіду дозволяє сформулювати уявлення про роль, можливі варіанти та ступінь участі держави у процесах кластеризації, а саме: функціональна (або каталітична) кластерна політика, підтримуюча кластерна політика, директивна кластерна політика, або інтервенціоністська кластерна політика. Крім того, варто відмітити, що досвід інших країн свідчить про відсутність єдиних уніфікованих механізмів створення і розвитку кластерів.

Виявлено, що переваги застосування кластерної політики для органів державної і регіональної влади полягають в тому, що вона дозволяє комплексно, системним чином розглядати ситуацію в групі взаємопов'язаних підприємств, що належать до різних галузей. Переваги кластера для його учасників носять об'єктивний характер, тобто не залежать конкретно ні від одного з них, тому потенційно вони більш стійкі, ніж об'єднання іншого типу.

Визначено, що спільними ознаками для усіх країн, незалежно від їх рівня участі у кластеризації, є те, що кластерний підхід є складовою частиною механізму соціально-економічного розвитку регіонів/територій, який ґрунтується на нормативно-правовому забезпеченні з продовженням його використання у стратегічних документах, а також створення кола організаційно-методично-інформаційної підтримки кластеризації на державному рівні та в регіонах. При цьому, кожна країна формує свій власний, притаманний лише її історико-територіальним (архетипічним) особливостям, "кластерний підхід", проте, на підставі загальних принципів кластеризації.

На цій підставі, можемо зробити висновок, що реалізація ж державними органами влади політики сприяння економічного розвитку території, в тому числі кластерної політики в Україні, потребує не лише формування адекватних інститутів її реалізації, а і виявлення впливу національних історико-територіальних (архетипічних) особливостей на реалізацію державної політики

регіонального розвитку та, зокрема, застосування кластерного підходу. Крім того, дослідження теоретичних аспектів формування кластерних систем, за врахування їхніх недоліків та переваг, дозволяє обґрунтувати концептуальний підхід до формування кластерної ініціативи як інституціональної форми публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку та розробити організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку.

Основні положення і результати другого розділу опубліковані автором у 1 [81, с. 72-79] науковому фаховому виданні, у 7 [84, с. 109-113], [87, с.42-46], [88, с. 44-48], [91, с. 190-191], [92, с. 237-241], [95, с. 198-199], [172, с. 165-167] публікаціях у матеріалах науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ ЯК ПУБЛІЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У розділі:

Обґрунтовано доцільність визначення архетипів території як складової кластерного підходу до реалізації регіональних стратегій розвитку. Запропоновано концептуальний підхід до формування кластерної ініціативи як інституціональної форми публічного інструменту реалізації державної регіональної політики, а також розроблено організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку.

3.1 Вплив архетипів території на процеси кластеризації в реалізації державної політики регіонального розвитку

Істотні розбіжності в природно-кліматичних, демографічних, культурно-історичних та соціально-економічних умовах, рівні розвитку продуктивних сил, виробничої та невиробничої інфраструктури територій вимагають диференційованого підходу до прийняття управлінських рішень, з урахування місцевих особливостей. У сьогоденних умовах реформування та трансформацій, перед публічним управлінням постає питання всебічного вивчення ідентичних особливостей і архетипів регіонів та окремих територій. Урахування ж множинності образів простору, в подальшому, допоможе уникнути помилок, дозволить вдало розробляти нові та доцільно застосування існуючі підходи розвитку територій в Україні.

Так, Законом України "Про засади державної регіональної політики" визначено, що державна регіональна політика - система цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня

якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [137].

Це, зокрема, підтверджує тезу про те, що діяльність з регіонального розвитку має враховувати вплив підсвідомого, архетипічного, емоційного сприйняття людиною об'єктів навколишнього світу. Бо чим давніша історія місцевості, тим більше архетипів акумулює в собі та чи інша територія.

Розвиток ідей щодо архетипіки здійснюється сучасними українськими вченими: Е. А. Афоніним, В. Горським, О. А. Донченко, С. Б. Кримським та ін. Архетипна складова території в розрізі ментальної географії досліджувалася Д. В. Ніколаєнком, Д. Замятіним, з позиції дослідження міських територій – В. Глебою, ін.

У зв'язку з декларованим європейським вибором України, серед науковців та практиків зростає інтерес до застосування кластерного підходу як інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку. Інтерес до кластерів в Україні обумовлений соціально-економічним ефектом, результатом якого є забезпечення високого рівня якості життя людей, що дає їх функціонування в багатьох країнах світу для прискорення розвитку територій, а також увагою, що приділяється процесам кластеризації у європейських країнах [130].

Впровадження ж у діяльність і використання державними і місцевими органами публічної влади кластерного підходу покликане сприяти максимізації конкурентних переваг регіонів та територій і, відповідно, їх комплексному розвитку. Але, що б не говорили про модну тему кластеризації, варто відмітити, що науковці знову і знову повертаються до відомої суперечки: чи дієве це явище для нашої країни і чи прийнятне для користування таким підходом для всебічного регіонального розвитку.

Тож дослідження кластерного підходу до регіонального розвитку не бачиться можливим без вивчення впливу на його використання архетипної складової територій, що, поки що, залишилося поза достатньою увагою вчених.

З точки зору філософії "архетип" (грец., від – початок і – образ) визначено

як прообраз, ідею. Цей термін походить від античної філософії. У філософії Платона вони описані як чисті метафізичні принципи, трансцендентні Ідеї або Форми. Дж. Берклі, що розвивав метафізичний підхід до проблеми архетипу, наполягав на відмінності архетипів від ідей: архетипи перебувають поза розумом і кореспондують з ідеями за допомогою Бога. В "аналітичній психології" К. Юнга архетипи – це споконвічні, вроджені психічні структури, первинні схеми образів фантазії, що містяться в так званому колективному несвідомому й апріорно формують активність уяви, перебувають в основі загальнолюдського, символіки. Указані структури проявляються в міфах і віруваннях, сновидіннях, творах літератури та творчості тощо [191] та фактично становлять "культурне ядро". Архетип, згідно з концепцією К.-Г. Юнга, володіє сильним впливом на емоції людини, має стійкість, достатню кількість власних елементів, що не належать іншим відомим архетипам, а також риси, що зв'язують його з життям як процесом або елементами такого [191].

Отже, архетипи, як структури колективного несвідомого, мають вагоме значення поряд із індивідуальним несвідомим. Ці структури є сталими і наявні у всіх людей, вони закладені в нашій психіці і сформувалися на основі життя попередніх поколінь. За допомогою архетипових образів досить легко заглянути в людське колективне несвідоме і вплинути на нього.

На думку В. Сальнікова, розглядаючи архетипи як "культурне ядро" під час формування ідентичностей, мається на увазі їх зв'язок із культурно-цивілізаційним кодом, що лежить в основі тієї або іншої ідентичності, – локальної, національної, регіональної або цивілізаційної, і з національним (локальним, регіональним тощо) характером [162]. Так, інтеракція людини з довкіллям має онтологічний та гносеологічний виміри. Онтологічний аспект взаємодії людини і простору відображає культурна географія або "географія людини", а ментальна географія (метагеографія) акцентує, як саме процеси взаємодії відбиваються в людській свідомості та уявленні індивідуума [98].

Досить яскраво такі ідентичності описав Р. Д. Льюїс у своїй праці "Ділові культури в міжнародному бізнесі: від зіткнення до взаєморозуміння" [110].

Узявши за основу приклад сприйняття "слона", він описав вплив культурно-територіального чинника проживання на абсолютно різне сприйняття та описання однієї і тієї ж проблеми різними національностями, а саме: Англієць "Охота на слонів в британській Східній Африці", Француз "Любов слонів у французькій Екваторіальній Африці", Німець "Походження і розвиток індійського слона між 1200 и 1950 рр. (600 сторінок)", Американець "Як вивести найбільшого та найсильнішого слона", Росіянин "Про те як ми запустили слона на Місяць", Швед "Слони та соціально-орієнтована держава", Данець "Сандвічі зі слоновим м'ясом", Іспанець "Техніка бою слонів", Індус "Слони як засіб пересування до епохи залізниць", Фін "Що думають слони про фінів".

Так, в залежності від національних ідентичностей та території проживання, дослідник описав образи колективного несвідомого з точки зору поєднання позиціонування себе різними національностями та їх сприйняття іншими.

Виходячи з цього твердження, будь-яка територія (сільське поселення, місто, невелика місцевість, регіон, країна, макрорегіон) може бути репрезентована як цілеспрямований, детально структурований образ.

Тобто, будь-яка територія має свій формат. Таких форматів завжди кілька, і ми можемо говорити про місто, території, поселення в багатьох ракурсах. Проте наведена нижче (*див. рис. 3.1, с. 135*) трьохрівнева смислова система присутня на будь-якій території [40].

Перший рівень - система традиційного повсякденного життєзабезпечення, яка визначає матеріальні потоки, матеріальні відносини і матеріальна спадщина території. Це будівлі, споруди, люди, які працюють, ЖКГ, потоки, пов'язані з харчуванням та іншим матеріально-технічним постачанням. Другий рівень пов'язаний з розвитком соціокультурної діяльності. На цьому рівні є певні стратегії, сценарії розвитку, що можуть бути як особистісними, так і пов'язаними з окремими спільнотами і з їх стратами. Третій рівень, від якого ми не можемо нікуди дітися, це екзистенційні смисли або ж архетипи, пов'язані з даною територією. Можна назвати це також сакральністю території або територіальної екзистенцією, яка багато в чому може бути неоднозначною. Ті чи інші люди,

спільноти пов'язують своє майбутнє, своє життя, свої сенси з певною територією і можуть в деякій мірі описати ці смисли. Якщо повернутися до заходів з розвитку окремих територій, то подібні якості архетипових образів роблять їх особливо привабливими в якості основи для позиціонування в очах цільових аудиторій, оскільки забезпечують послідовність і несуперечливість, що зазвичай, зрештою транслюється позиції бренду території.

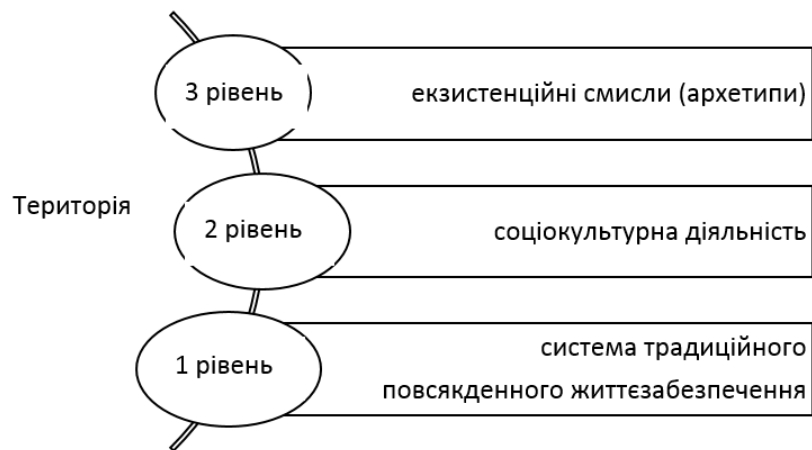

Рис. 3.1. Трьохрівнева смислова система територій

Джерело: розроблено автором за даними [40].

Дефініцію "архетипи територій" визначено В. Глебою як історичне ядро міста, що має чітко виражені функціонально-стилістичні особливості [42]. Погоджуємося з підходом дослідника до визначення дефініції та її суті, але разом з тим вважаємо, що вказаний термін є більше придатним до визначення архетипу міських територій і не враховує сільські та селищні території, а також території, населення яких об'єднане спільною діяльністю тощо, тоді як доцільно було б його розуміти як історичне ядро території, що має чітко виражені функціонально-стилістичні особливості. Разом з тим підтримуємо думку вказаного дослідника стосовно необхідності урахування історично-обумовлених критеріїв розподілу території за функціональним призначенням, що має свій архетип за наявними потенціалами та проблемами.

Для того, щоб зрозуміти, що містять в собі архетипи територій нашої держави, варто прояснити значення власне українських архетипів. Так, українські архетипи проявляють себе як символи у міфах, казках, фольклорі, обрядах, традиціях, і є узагальненням досвіду наших предків. На розвиток впливали природні умови географічного положення території, міграційні процеси, елементи інших культур. Протягом століть одні племена та етноси змінювались іншими, брали участь в етногенезі українців. Основою культурного процесу, що передавав здобутки предків нащадкам, було місцеве населення, яке вбирало в собі усі впливи, і будувало з них свою культуру.

За С. Б. Кримським, "екзистенціал національного буття розкривається через життєве наповнення концептів: Дім – Поле – Храм (згадана символіка була запропонована М. Хайдеггером). Символ "Дому" позначає антропоцентричне буття від сім'ї до національної солідарності, це своєрідна ніша людини в Універсумі. "Поле" - це, насамперед, поле життя, освоєний простір, джерело багатства. Ідея "Храму" - вираз благословення вищих сил, небесного заступництва щодо певної етнічної спільноти. Важливий архетип, архетип Землі в українському менталітеті інтегрував аграрно-виробничий, соціально-історичний та духовно-культурний атрибути національного життя. У цьому відношенні він втілював ноосферне передчуття українців. Цей архетип проходить через весь масив української історії: від язичницьких обрядів землеробства через християнські цінності та козацькі ідеали вільного хутору до наукових розробок С. Подолинського та В. Вернадського [104, с. 295]. Відтак, виділені вченими архетипи Поля та Землі можуть вважатися територіальними, підкреслюють той факт, що територія де проходить життєдіяльність людей носить доленосний характер у формуванні стійких архетипів.

Філософське буття українців характеризується кордоцентризмом в структурі української психіки - спільною ознакою українців: перевагою емоцій та почуттів над мисленням і волею, що робить їх подібними один до одного та особливостями, своєрідністю індивідуальністю східних і західних, південних і північних українців [185]. Проте, враховуючи те, що Україна лежить на перетині

шляхів до Центральної та Західної Європи, з Північної Європи на Близький Схід та Кавказ та з огляду на рубіжність (вплив сходу і заходу) існують різні національні регіональні особливості українців сходу (більш чуттєві - екстравертні) і заходу (більш спокійні – інтровертні) [185]. Це дає можливість вважати, що ці особливості породжують індивідуалістський та колективний територіальний архетипи.

Поряд з територією часто ототожнюють поняття простір (простір (латинське: *spatium*) – протяжність, вмістилище, в якому розташовані предмети і відбуваються події.) Так, філософ Фуко каже, що сучасність – це епоха простору, в якому домінує синхронність, коли близьке і далеке існують одночасно. Ми живемо в той самий момент, вважає Фуко, коли світ відчуває себе мережею, що пов'язує окремі точки системи в конфігурації "утопій" – функцій простору без конкретного географічного місця, або "гетеротопій" – місць розташування на одній географічній території, що має кілька синхронних функціональних просторів фізичного світу і тимчасового відліку співіснування місць розташування речей [181].

З точки зору дослідження території як об'єкта управління, дотримуємося думки В. Мамонової, яка, користуючись системним підходом, розкриває поняття території як "багатофункціональна соціально-економічна система, що має просторове розташування та відносну відокремленість від зовнішнього середовища, складається з елементів, зв'язків та відносин між ними, а також процесів, що відбуваються через реалізацію різних комбінацій взаємодії елементів системи [112, с. 9]". Відтак, категорії "територія" та "простір" дійсно взаємозалежні. А описане вище дає можливість звернути увагу на вагомість гетеротопно-просторової складової території.

Крім того, простір для Фуко - це привілейоване місце для розуміння того, яким чином діє влада [182]. Від діяльності влади на будь-якій території, від прийнятих владно-управлінських рішень та, перш за все, стилю їх прийняття, залежить вибір напрямку, шляхів розвитку територій, а також інструментів, що застосовуватимуться для досягнення бажаного рівня розвитку. Таким чином,

можна було б виокремити особливість влади на території чи владний архетип, як прояв колективного несвідомого через вибори та підтримку існуючого на території владного прошарку. Проте, до прийняття рішень щодо розвитку території сьогодні залучається не лише влада, а і громадськість, підприємці, недержавні організації. Тому доцільно цей вид територіального архетипу назвати архетипом особистості, яка приймає рішення. Він включає в себе свідоме та цілеспрямоване використання наданих повноважень щодо прийняття рішення шляхом узагальнення чи кардинальної зміни смислів і змістів інформаційних потоків у сторону посилення наявних потенціалів території з метою досягнення вищого ступеню розвитку, або ж, навпаки, його гальмування (в залежності від особистісних мотивів чи корпоративних мотивів організації, що її представляє особа, залучена до прийняття рішення).

Згадаємо класичне визначення кластера М. Портера, запропонованого ним у фундаментальній праці "Конкуренція" [132]: де сформульовано, що кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємопов'язаних компаній та пов'язані із їхньою діяльністю організації, в тому числі науково-дослідні, фінансові, освітні та державні інститути, що конкурують, але при цьому ведуть спільну роботу. З цього розуміємо, що в кластер залучені навчальні заклади та наукові установи. Тобто кластери формуються на основі галузей та тих сфер наукової діяльності, що мають прикладне значення, можуть широко використовуватися у виробництві новітніх, наукомістких продуктів, мають спільну науково-дослідну базу. У кластерах утворюється унікальне середовище, в якому акумулюються передові для певного регіону, можливо окремої країни, наукові розробки, проводиться постійна пошукова діяльність у галузі виробництва новітніх форм продуктів та послуг, розробки та застосування новітніх технологій, новітніх форм енергетичного забезпечення виробництва тощо [120]. Таким чином, науково-дослідні установи та організації покликані сприяти постійній модернізації та втіленню інновацій.

В контексті попереднього необхідно розглянути базовий архетип інноваційного розвитку – амортизацію, тобто подолання вимирання старих

штучних об'єктів (матеріальних або ідеальних), в якості архетипу території. Оскільки без цього процесу життєдіяльність людства у його взаємозв'язку зі штучними системами стало повністю неможливим, його можна вважати природним. Процес комплексної прискореної загальної амортизації звичайно пов'язується з модернізацією як системним процесом. Для боротьби з руйнуванням об'єктів штучного середовища люди використали спосіб, аналогічний природному: зміна застарілих штучних об'єктів новими [126]. Так, саме науково-дослідні установи та організації певної території є носіями архетипу амортизації.

У цьому ж зв'язку, в залежності від існуючих історій втілення інновацій на території, від рівня консервативності населення та його готовності до прийняття нових форм управлінської та виробничо-господарської діяльності, можемо говорити про рівень сприйняття нових або нетипових для колективної свідомості ідей населенням цієї території чи територіальний архетип адаптивності.

Враховуючи різне географічне положення окремих територій, їх близькість до міждержавних кордонів, уміння співпрацювати населення із зарубіжними сусідами з прикордонних поселень, наявності спільних рис щодо виробничої діяльності тощо, варто виокремлювати архетип транскордонності територій, особливо при формуванні чи виокремленні транскордонного кластера.

На сьогодні існує досить велика кількість наукових розробок та нормативних документів у вигляді стратегій соціально-економічного розвитку, що ґрунтуються на територіальних ресурсах. Зводиться до того, що кожна територія має свій потенціал (рос. потенциал, англ. potential) – ресурси (можливості, наявні сили, запаси, засоби), що можуть бути використані.

В сучасній науковій думці домінує погляд на ресурсний потенціал територій як "сукупність нематеріальних та матеріальних ресурсів, які беруть участь у процесах відтворення просторового та економічного середовища" [164].

Зрештою, ресурсний потенціал поєднує всі компоненти території – природно-ресурсний, історико-культурний, економічний, демографічний, фінансовий, науково-технічний, інтелектуальний, інформаційний потенціал, а

також безпосередньо територію з особливостями економіко-географічного положення регіону. А досвід діяльності кластерних структур у світі свідчить, що досить часто саме архетип потенціалу території є основою для виокремлення уже сформованого кластера (коли зв'язки та спільна діяльність між учасниками кластера налагоджені) чи прийняття рішення про створення нового кластера (учасники мають багато спільного, проте не володіють достатньою інформацією один про одного). Прикладами такого можуть бути аграрний кластер, туристичний тощо.

Таким чином, архетипічність у використанні кластерного підходу дає стійке відчуття "правильності" діяльності в цілому, його відповідність деякій внутрішній реальності. Це підтверджує доцільність запропонованого нами у підрозділі 1.3 даного дослідження одного з принципів кластерного підходу до вирішення завдань регіонального розвитку – всебічного вивчення ідентичних особливостей і архетипів регіонів та окремих територій. Архетипічність, як територіальна екзистенція кластерного підходу, забезпечує врахування ресурсного потенціалу території та культурно-історичної ментальності територіальної громади при розробленні моделі взаємодії зацікавлених сторін регіонального розвитку і механізмів узгодження інтересів. Більш того, кластери, в основі ідеї яких лежать притаманні території архетипи, асоціюється з особливим пізнаваним станом, що притаманний людині. Створений образ (місія діяльності, сегмент ринку) легко запам'ятовується та на тривалий час залишається у пам'яті. Для того, щоб обрати потрібний архетип для конкретного проекту, автор повинен вирішити, не лише, на який сегмент ринку він орієнтуватиметься, а і яких акторів об'єднуватиме така діяльність, який настрій, стиль, асоціації повинна викликати майбутня діяльність у споживачів. Далі слід домогтися емоційної єдності та несуперечливості місії діяльності кластеру, розумної відповідності його архетипам. Тому, при визначенні архетипу кластеру важливо не тільки конкретизувати сегмент його діяльності, а й коло численних груп інтересів, що консолідується для вироблення "суспільного блага". Архетип, як "символічна цінність" / іміджева реальність кластеру, є чинником його конкурентних переваг і володіє цілком реальною оціночною

вартістю бренду. Архетип території – це "ядро" публічного інтересу, навколо якого і формується мережева модель взаємодії суб'єктів регіонального розвитку з метою консолідації дій та ресурсів для вироблення "суспільного блага" і задоволення власних потреб.

Так, якщо ми говоримо про архетип потенціалу території, найбільш ефективним є використання одного архетипу у виборі напрямку діяльності кластеру (аграрний, туристичний, промисловий, інші). Це зможе призвести до становлення архетипу кластера, що включатиме в себе оформлення системи зв'язків підприємств кластеру, постачальників та споживачів, а також власного сегмента послуг кластеру (його інфраструктури). Так територіальний архетип "землеробства" може стати основою для архетипу аграрного кластера, архетип знання – інноваційного кластера, архетип "на перетині шляхів" – транспортно-логістичного кластера, тощо.

Отже, архетип території є об'єктивним підґрунтям процесів кластеризації, виходячи з наявного ресурсного потенціалу та традиційних видів діяльності (наприклад, аграрно-туристичний кластер, інноваційно-технологічний, транспортно-логістичний тощо).

В якості узагальнення можемо сказати, що пошук адекватних, швидкозмінних та адаптивних до внутрішніх і зовнішніх умов, способів розвитку територій є однією із умов ефективності управління на будь-якому рівні. Використання кластерного підходу у реалізації державної політики регіонального розвитку на сьогодні бачиться можливим в Україні, з огляду на позитивний світовий досвід такої організації виробництва, проте із врахуванням архетипів території (чітко виражених функціонально-стилістичних особливостей), де здійснюватиметься їх діяльність. Такий підхід до кластеризації, зрештою, повинен призвести до формування архетипів кластерів та утвердження цієї форми конкурентної взаємодії в процесі виробництва/надання послуг у свідомості українців.

Враховуючи цю тезу, можемо сказати, що в Україні не потрібно вигадувати кластери. Вже існують цілі регіональні об'єднання, створені силами ринку. Є

регіони, в яких конкретні галузі створюють додану вартість і робочі місця. Як рухатися далі? Що стримує розвиток? Може бути, не вистачає транспортної логістики, або, може бути, можливостей для доступу на більш віддалені ринки. Потрібно визначити, де знаходяться загальні проблеми і які існують можливості для розвитку ринку нерухомості та будівництва індустріальних парків, які зосередяться на харчовій промисловості, IT або навчанні.

Державі, а в особливості регіональним органам публічної влади, найчастіше не потрібно винаходити кластери. Але державні інститути в стані прислухатися до потреб бізнесу і реагувати. Ідентифікація кластерів потребує врахування таких архетипів території: архетип особистості, архетип амортизації, архетип транскордонності території, архетип адаптивності, архетип ресурсного потенціалу території тощо. Визначення територіальних архетипів сприятиме формуванню архетипу кластеру – оптимальне оформлення системи зв'язків між елементами та учасниками кластеру, спеціалізація сегменту послуг.

У всьому світі саме місцева влада є двигуном розвитку кластерів. Приймати рішення зручніше на рівні регіону, а не в столиці. Наприклад, морегосподарський кластер Півдня України, харківський авіакластер. У Чернівцях є сформований кластер виробництва весільних суконь, який об'єднує близько 300 компаній. Важливий елемент розвитку кластера якраз і полягає в тому, щоб на кожному кроці говорити про переваги місцевої промисловості і привертати до неї увагу.

У цьому повинні брати участь всі сторони, включаючи державні установи, уряд, навчальні заклади, університети. А врахування органами влади територіальних архетипів при ініціюванні кластерної стратегії розвитку території дозволить розробити дієві заходи державної підтримки бізнес-середовищу за рахунок раціонального використання ресурсного потенціалу.

3.2 Кластерна ініціатива як інституціональна форма публічного інструменту реалізації державної регіональної політики

Виявлення інституціональних форм існування кластерного підходу як публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку, її атрибутів, структурних складових, ресурсів і факторів, на наш погляд, є важливою частиною раніше невирішеної проблеми теорії публічного управління. Поняття "інституціональна форма" ввів в науковий обіг К. Поланьї. Під інституціональною формою, наслідуючи визначені відомим ученим її характеристики, ми розуміємо форму прояву та певний соціально-економічний зміст інституцій деякої моделі регіонального розвитку, що визначає стан суб'єктів соціально-економічних відносин в середині такої моделі. Крім того, опираючись на дослідження Бризгалова М. А. [14] під змістом інституціональної форми можемо розуміти дії кластерних суб'єктів стосовно виникнення, розвитку, збереження, ліквідації, наслідування, запозичення інститутів, призначенням яких є створення інституціональних правил, що регламентують поведінку учасників кластера.

З позиції даного та інших, існуючих у царині державно-управлінської, економічної та технічної наук, досліджень, говорячи про кластери як про вже сформованому явище, їх варто розглядати за межами звичної виробничої діяльності. З одного боку, це об'єднання підприємств, які розташовуються на відносно компактній території, що само по собі забезпечує виникнення синергетичного ефекту. Між ними є функціональна залежність у сфері виробництва та реалізації товарів і послуг, конкуренція і кооперація. Вони орієнтовані на виробництво конкретної групи товарів і при цьому націлені на розробку і випуск інноваційного продукту. З іншого боку, кластер є утворенням неформальним, що об'єднує на добровільній основі великі лідируючі компанії, середні і малі підприємства, науково-дослідні та навчальні організації тощо. Складність реалізації кластерної політики полягає в тому, що вона знаходиться на стику політики промислової, економічної та регіональної, за які відповідають різні міністерства і відомства, оскільки ринкова економіка не передбачає прямого

управління секторами промисловості і галузями, як це було при плановій економіці. У зв'язку з цим сьогодні необхідно вміти поєднувати сучасні вітчизняні розробки і дослідницький досвід, і, надавши їм державний статус, чітко виділяти в окремі напрямки в розвитку. Держава може використовувати різні заходи підтримки малого і середнього бізнесу для стимулювання кластерних ініціатив в регіонах. Кластерний підхід надає регіональним органам публічної влади інструментарій ефективної взаємодії з бізнесом, більш глибокого розуміння його характерних показників і тактичних завдань, що закладає основу для цілеспрямованого і мотивованого стратегічного планування. При цьому, кластерний підхід, у залежності від стратегічних пріоритетів регіонального розвитку може запроваджуватися за трьома функціонально-структурними підходами як особливий тип: виробничих агломерацій, мережевих структур, кластерних ініціатив. А кластерна політика повинна відповідати двом цільовим процесам розвитку економічних систем регіону. Перше – це стимулювання появи кластерів, формування передумов їх активізації, розвиток та підтримка діяльності вже наявних кластерних утворень. Це специфічна кластерна політика. Друге – стимулювання появи та реалізації саме кластерних ініціатив, як передумови появи кластерів та кластерних утворень [64].

Поняття "кластерна ініціатива" вперше з'явилося в 2003 році. Його ввели в ужиток шведські вчені К. Кетельс, Г. Ліндквіст і О. Солвелл [206], маючи на увазі роботу над підвищенням конкурентоспроможності та темпів зростання кластера. Такі ініціативи проводяться в різних регіонах і втягують в процес дослідні інститути, державні організації та кластерні фірми. Цими ж ученими було визначено, що найчастіше кластерні ініціативи включають в себе:

- кластерну компанію, у якої є офіс, веб-сайт, персонал і т.д.;
- різні організації та фірми (наукові, приватні, державні);
- управління ініціативами (загальне керівництво процесом);
- фінансування ініціатив на основі затвердженого бюджету.

Науково-дослідницька рада Канади розглядає кластерні ініціативи як механізм, що забезпечує зростання нових кластерів [3]. Канадські фахівці вважають,

що кластерні ініціативи дозволяють досягти наступних цілей:

- заручитися підтримкою місцевої влади і розробити довгострокові стратегії, засновані на актуальній інформації;
- організувати проведення наукових досліджень, створити технологічну базу для зростання кластерів в регіонах;
- проводити роботу по залученню нових джерел інвестицій до діяльності місцевих кластерів;
- стимулювання створення нових робочих місць, підвищення відсотка експортної продукції, створення нових компаній і отримання інвестицій.

В основному кластерні ініціативи мають на увазі здійснення проектно-орієнтованих заходів, мета яких – розвиток кластерів. Можуть бути визначені й інші цілі, що досягатимуться у зв'язку з розвитком кластера (синергетичний ефект). Дані заходи є ефективним інструментом кластерної політики, як на регіональному, так і на державному рівні.

Отже, якщо узагальнити все вищесказане, то кластерні ініціативи - це система заходів, які спрямовані на появу і подальший розвиток кластера в будь-якому регіоні. Весь комплекс заходів реалізується через прописання у стратегіях регіонального розвитку, спільними зусиллями учасників кластера: органами державної влади та компаніями, що входять в кластер.

Відтак, з позиції державно-управлінської категорії, кластерна ініціатива використовується як інструмент узгодження цілей та інтересів суб'єктів регіонального розвитку на всіх етапах реалізації публічної політики: розробка і реалізація стратегій розвитку, визначення основних завдань і цілей, створення спільної інфраструктурної бази, контроль за проведенням науково-дослідних робіт, координація участі в можливих програмах фінансування тощо. Саме тому доцільним є визначення основних засад формування кластерної ініціативи як інституціональної форми публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку.

Враховуючи український курс на інтеграцію у європейський простір, варто враховувати, що згідно зі статистичними даними Європейської кластерної

обсерваторії уряди країн ЄС із 2001 року реалізують власні національні кластерні програми на національному, регіональному та місцевому рівнях [160]. За формування та реалізацію кластерної політики на національному рівні відповідає уряд країни. Однак ініціаторами реалізації кластерної політики можуть виступати не лише центральні органи управління (кластерна політика "згори-вниз" (top-down), а й регіональна влада та місцеві об'єднання підприємців, які пропонують реалізацію програм стимулювання розвитку кластерів "знизу-вгору" (bottom-up). При формуванні складу кластерного менеджменту, який координує діяльність кластерів, а також створення кластерних ініціатив застосовують підхід "знизу-вгору", за допомогою якого учасники кластера самостійно формують кластерний менеджмент, який має забезпечити координацію діяльності всіх учасників кластера, включаючи розробку й реалізацію стратегій розвитку, визначення основних завдань та цілей, створення спільної інфраструктурної бази, контроль за проведенням науково-дослідних робіт, координацію участі в можливих програмах фінансування, ініціативах тощо.

Таким чином, кластерні ініціативи - це проекти, в яких об'єднуються зусилля цілого ряду учасників. Розвиток ініційованого кластера забезпечують державні органи, використовуючи заходи сприяння (розробка стратегій, налагодження зв'язків та в усунення бар'єрів між компаніями та університетами), а залучення інвестицій залежить від того, наскільки успішною буде економічна діяльність компаній-учасниць кластера, інноваційність – від наукового супроводу діяльності (наука може зібрати цінну інформацію, технології з різних країн світу і передати їх бізнесу, супроводжувати процес розробки регіональних стратегій розвитку, що ґрунтуються на кластерному підході), а соціальна ефективність – від активності долучення громадських організацій, як зацікавлених сторін регіонального розвитку до ефектів від діяльності кластеру. Це дає нам можливість стверджувати, що така спільна діяльність з реалізації кластерного проекту спрямована не лише на створення кластеру, а і на узгодження інтересів, консолідацію дій та регламентацію взаємодії зацікавлених сторін регіонального розвитку. Саме тому, варто говорити про формування кластерної ініціативи як публічного проекту,

організованого спільними зусиллями влади, бізнесу, науки, громадських організацій з метою створення, розвитку і посилення конкурентних переваг території локалізації кластеру.

Таким чином, кластерна ініціатива є своєрідною інформаційно-комунікативною платформою координації взаємодії та консолідації ресурсів влади, бізнесу, науки, освіти, громадських організацій для вироблення "суспільного блага" і реалізації місцевих публічних інтересів. Важливою умовою ефективності кластерної ініціативи є інституціоналізація складної системи взаємодій та партнерських (договірних) відносин між її учасниками.

Якщо ж повернутися знову до європейського досвіду, з 2001 року в країнах – членах ЄС були впроваджені національні або регіональні програми, спрямовані на загальний регіональний розвиток чи підвищення конкурентоспроможності окремих територій та регіонів, засновані на кластерній моделі. Успішні приклади кластерів світового рівня США (Silicon Valley), Швеції (Stockholm Uppsala Life Science), Фінляндії (Cleantech Finland), Данії (Medicon Valley), Індії (Bangalore) було покладено в основу створення кластерних моделей, які мають найбільш розвинуті детермінанти конкурентоспроможності території свого розташування. Аналіз процесів кластеризації у європейських країнах, наведений у підрозділі 2.3 даного дослідження продемонстрував наявність тенденції щодо формування інструментів реалізації кластерних програм відповідно до визначених пріоритетів регіонального розвитку, які можуть включати: залучення нових суб'єктів до складу кластерів; розвиток сфери колективних послуг (проведення тренінгів; розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури; комерціалізація науково-технічних розробок та технологій та інформаційне забезпечення трансферу технологій); покращення умов бізнес-середовища та поліпшення інвестиційного клімату; стимулювання спільних приватно-державних науково-дослідних розробок; масштабну підтримку кластерних ініціатив як з боку держави, так і бізнес-структурами. На сьогодні кластерна політика в Європі формує загальне європейське бізнес-середовище та перспективне поле для досягнення завдань регіонального розвитку і реалізується на 3 рівнях:

- перший – через європейські програми підтримки, які фінансуються

Європейською комісією та фондами ЄС;

- другий – за допомогою реалізації кластерних стратегій та програм на національному та регіональному або місцевому рівнях;

- третій – передбачає підтримку бізнесом кластерів за допомогою власних ініціатив.

До основних етапів реалізації кластерної політики віднесемо: визначення функціонуючих кластерів та оцінку їх конкурентних переваг ("кластерне мапування"); розробку програм кластерного розвитку й визначення комплексу інструментів і механізмів їх реалізації; вибір джерел фінансування та встановлення термінів виконання програм; забезпечення взаємоузгодженості та системної реалізації кластерних програм.

Відтак, домінантною особливістю кластерної ініціативи є специфіка інституціональної взаємодії суб'єктів регіонального розвитку, обумовлена, як ієрархічністю владних відносин, так і виконанням інституціональних функцій (консолідація дій, узгодження інтересів, мобілізація ресурсів, інтеграція інформації тощо).

Отже, якщо говорити про кластерну ініціативу як інституціональну форму публічного інструменту державної політики регіонального розвитку, можемо визначити, що це формалізація (створення системи норм і правил, що регламентують формат, процеси, процедури) взаємовідносин між ініціаторами кластеру і зацікавленими сторонами регіонального розвитку на основі договорів (угод, контрактів) стосовно здійснення спільної діяльності, направленої на досягнення конкретної цілі.

Таким чином, кластерна ініціатива є своєрідною інформаційно-комунікативною платформою координації взаємодії та консолідації ресурсів влади, бізнесу, науки, освіти, громадських організацій для вироблення "суспільного блага" і реалізації місцевих публічних інтересів. Важливою умовою ефективності кластерної ініціативи є інституціоналізація складної системи взаємодій та партнерських (договірних) відносин між її учасниками.

Зрештою, домінантною особливістю кластерної ініціативи є специфіка

інституціональної взаємодії суб'єктів регіонального розвитку, обумовлена, як ієрархічністю владних відносин, так і виконанням інституціональних функцій (консолідація дій, узгодження інтересів, мобілізація ресурсів, інтеграція інформації тощо).

Тут варто зазначити, що інституційний підхід детально вивчає за допомогою порівняльного та історичного аналізу характер взаємодій між трьома секторами на різних стадіях розвитку економічних систем і на різних рівнях зв'язків (регіональному, національному, наднаціональному). Він виявляє рушійні сили інноваційного розвитку економічної системи з точки зору її організаційного устрою. У адміністративній та напівринковій економіці партнерські спіралі не формуються, а інноваційні процеси не розвиваються, так як домінування держави над бізнесом і наукою перешкоджає висуненню проектних ініціатив методом "знизу-вверх". Для розвиненої ринкової системи, де вже з'явилися лінійні інновації, характерне утворення подвійних спіралей: три сектори взаємодіють тут в попарному форматі, але при цьому - спонтанно і нерегулярно, так що їх функціональні сфери залишаються автономні одна від одної (наука займається виробництвом знань, бізнес – виробництвом благ, а держава – сприянням і регулюванням). Перехід же систем до конфігурації потрійної спіралі, яка передбачає безперервну попарну взаємодію і функціональне зближення всіх трьох гравців одночасно, відбувається лише в інноваційній мережевій економіці, де інновації створюються інтерактивно – завдяки колаборації (процесу спільної діяльності, спрямованої на досягнення спільних цілей) учасників кластерних мереж.

Як зазначає Катуків Д. Д. [77], кластерна ініціатива є найбільш оптимальною формою інституту підтримки колаборації, оскільки її цілі поставлені набагато чіткіше цілей інших бізнес-мереж, а завдання кластерної організації – ширше, ніж завдання, що стоять перед більш спеціалізованими організаціями-посередниками, такими як, наприклад, бізнес інкубатори. Успішні кластерні ініціативи зароджуються тільки в сприятливому інституційному середовищі.

Щоб проілюструвати цю тезу, необхідно розглянути кластер як єдиний

інститут, згідно зі схемою, запропонованою Вільямсоном, виділивши інституціональне середовище (institutional environment) (публічно-управлінський вимір "адміністрування") та інституціональні угоди (institutional arrangements) (публічно-управлінський вимір "врядування") [77]. Інституціональне середовище є сукупністю основоположних соціальних, політичних і юридичних норм в економічній системі. Воно визначає рамки для встановлення інституціональних угод – добровільних домовленостей між акторами, що визначають способи їх кооперації і конкуренції. Інституціональне середовище та інституціональні угоди взаємно впливають один на одного: середовище обумовлює загальний вектор угод, що укладаються, проте останні можуть відхилятися від заданих норм в разі досягнення корисних ефектів, що можна надалі закріпити шляхом зміни інституційного середовища. У схожій залежності знаходиться кластер, як сукупність акторів і відносин між ними, які уособлюють інституціональне середовище кластеру і кластерну ініціативу, як тип інституціональної угоди (часто неспівпадаючі з усталеними нормами), покликані організувати взаємодії учасників кластера оптимальним чином для добування корисних ефектів. У разі якщо учасники кластеру матимуть бажання закріпити отримування вигоди, вони можуть стати агентами інституційних змін і трансформувати середовище під себе. Однак в середовищі, що не сприяє розвитку горизонтальних мережевих взаємодій між учасниками кластера (потрійних спіралей), актори будуть неминуче нести витрати. Відтак, діяльність кластерної ініціативи орієнтована на: формування сприятливого інституціонального середовища в кластері шляхом вибудовування мережевих зв'язків між учасниками кластеру; сприяння розвитку бізнес-середовища через допомогу в інтернаціоналізації, виході на зовнішні ринки, здійсненні закупівель тощо; допомога учасникам кластеру в подоланні розривів у комунікаціях шляхом формування інформаційно-комунікативної платформи координації взаємодії.

Найефективнішою формою кластерної ініціативи є інтерактивна мережева кооперація представників трьох провідних інституціональних секторів (влада, бізнес, наука), що й обумовлює формат кластерної ініціативи як інституціональної форми публічного інструменту реалізації державної політики регіонального

розвитку. При цьому, кластерні ініціативи наділені особливою специфікою і надзвичайно відрізняються від традиційних виробничих або інфраструктурних проєктів. Ефективна система реалізації кластерної ініціативи складається з оптимального поєднання менеджера кластера (cluster management) з групою стратегічного управління кластером (cluster governance) [204]. Як правило, функцію менеджера виконує кластерна організація, персонал, який призначає група стратегічного управління, що діє на засадах колегіальності та сформована з представників держави, науки і бізнесу. Група стратегічного управління представляє інтереси учасників кластера, в той час як менеджмент служить інтересам учасників. В середньому по світу, групи стратегічного управління складаються на 61% з представників приватного сектора, на 16% - з представників наукових організацій та на 14% - з представників державних органів. При цьому в 73% випадків представники проходять процедуру призначення, в якій беруть участь всі учасники кластера [197].

Враховуючи те, що ми розглядаємо кластерні ініціативи з позиції інституціональної форми кластерного підходу до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку, фасилітатором кластерної ініціативи є орган публічної влади, що ініціює процес кластерного розвитку й здійснює організаційну та інформаційну підтримку. Роль влади полягає не в створенні кластерів, а в постановці завдання й ініціюванні появи кластерів, формуванні спонукальних мотивів і механізмів, законодавчому забезпеченні процесу. Кластерна політика передбачає систему державних заходів і механізмів підтримки кластерів бізнесовими структурами, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності економіки країни в цілому, а також підприємств, що входять до кластерів (у вигляді надання фінансової та технічної допомоги, преференцій та пілг, консалтингових послуг). Перетворення кластерної ініціативи в дієвий публічний інструмент державної політики регіонального розвитку відбувається через розроблення його учасниками стратегії кластерного розвитку та програми її реалізації, з визначенням органу координації взаємодії між суб'єктами. Розроблена стратегія у вигляді документа є інституціональним

підґрунтям для вироблення заходів державної (регіональної) підтримки кластерної ініціативи.

Кластерні стратегії використовуються в якості ефективних програм, які орієнтовані на прискорення розвитку малого й середнього бізнесу, технологічну модернізацію, зростання зайнятості, стимулювання високотехнологічного виробництва, стимулювання інноваційного розвитку, підвищення інвестиційної активності та привабливості, а отже досягнення основної спільної мети – вироблення "суспільного блага" і загального розвитку регіону через стимулювання "точки зростання" – мережі кластеру. Обов'язковою умовою реалізації даних стратегій є застосування моделі державно-приватного партнерства (ДПП), що на сьогодні визнана найбільш ефективним напрямом інвестування, в якій застосовується механізм співпраці між державним і приватним секторами, а ресурси обох партнерів (держави і приватного сектору) об'єднуються з відповідним розподілом ризиків та відповідальності. Тут варто зазначити, що кластерна ініціатива у форматі публічно-приватного партнерства може реалізовуватися, як у межах державної цільової програми/ регіональної стратегії розвитку, так і поза її межами. Таким чином, кластерні ініціативи – це проекти, в яких об'єднуються зусилля цілого ряду учасників. Розвиток ініційованого кластера забезпечують державні органи, використовуючи заходи сприяння (розробка стратегій, налагодження зв'язків та в усунення бар'єрів між компаніями та університетами), а залучення інвестицій залежить від того, наскільки успішною буде економічна діяльність компаній-учасниць кластера, інноваційність – від наукового супроводу діяльності (наука може зібрати цінну інформацію, технології з різних країн світу і передати їх бізнесу, супроводжувати процес розробки регіональних стратегій розвитку, що ґрунтуються на кластерному підході), а соціальна ефективність – від активності долучення громадських організацій, як зацікавлених сторін регіонального розвитку до ефектів від діяльності кластеру. Це дає нам можливість стверджувати, що така спільна діяльність з реалізації кластерного проекту спрямована не лише на створення кластеру, а і на узгодження інтересів, консолідацію дій та регламентацію взаємодії зацікавлених сторін регіонального розвитку. Саме тому, варто говорити

про формування кластерної ініціативи як публічного проекту, організованого спільними зусиллями влади, бізнесу, науки, громадських організацій з метою створення, розвитку і посилення конкурентних переваг території локалізації кластеру. Крім того, саме така сітьова (мережева) модель взаємодії суб'єктів кластерної стратегії передбачає певну відмову від структурно-функціонального підходу (ієрархічних асиметричних структур, для яких характерна деяка нерівність – розвиток одних відбувається за рахунок інших), та орієнтована на використання інших базових ресурсів – інформації та технології (знань).

Отже, державна підтримка кластерної ініціативи має бути спрямована на створення інституціональних умов для розвитку взаємовідносин усіх зацікавлених сторін регіонального розвитку на засадах партнерства та узгодження інтересів. Зазначене вимагає створення відповідного поставленим завданням організаційного механізму формування мережі стійких зв'язків між усіма суб'єктами стратегії кластерного розвитку. Такий механізм пропонуємо розглянути у наступному підрозділі даної дисертації.

3.3 Організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку

Як вже зазначалося у попередньому підрозділі, перетворення кластерної ініціативи в дієвий публічний інструмент державної політики регіонального розвитку відбувається через розроблення його учасниками стратегії кластерного розвитку та програми її реалізації, з визначенням органу координації взаємодії між суб'єктами. Саме така розроблена стратегія у вигляді документа є інституціональним підґрунтям для вироблення заходів державної (регіональної) підтримки кластерної ініціативи. На нашу думку, в контексті дослідження публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку, ваги набирає визначення кола суб'єктів кластерної стратегії розвитку, типу зв'язків між ними, що сприятимуть узгодженню цілей та взаємодії і, зрештою, оформлення організаційного механізму мережевої взаємодії суб'єктів кластерної

стратегії розвитку.

Енциклопедія державного управління визначає, що "організаційний механізм представляє собою послідовність етапів проектування структур, детального аналізу й визначення системи цілей, продуманого виділення організаційних підрозділів і форм їх координації для забезпечення функціонування організаційної системи [116]". Результатом функціонування організаційного механізму є побудова організаційної системи, коли визначається: внутрішня впорядкованість, узгодженість взаємодії диференційованих і автономних частин цілого, обумовлена його будовою; сукупність процесів або дій, які сприяють утворенню і вдосконаленню зв'язків між частинами цілого. Для організаційної системи обов'язковими є два уточнюючі поняття: механізм функціонування – сукупність правил, законів і процедур, які регламентують взаємодію учасників організаційної системи; механізм управління – сукупність процедур ухвалення управлінських рішень [116].

Враховуючи результати проведеного дослідження, а також методологічний підхід до формування організаційного механізму, представлений в Енциклопедії державного управління, пропонуємо розроблений нами організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку (*див. рис. 3.2, с. 155*).

Представлений механізм функціонує у всіх трьох публічно управлінських вимірах (урядування, адміністрування і менеджмент) та характеризується присутністю елементів мережевої, процесної (ланцюгової) та ієрархічної моделей механізмів публічного управління.

Таким чином, між елементами механізму, в залежності від етапу та типу взаємодії, можуть виникати субординаційні, координаційні та реординаційні зв'язки, проте із значним переважанням між учасниками координаційних мережевих взаємодій кластера.

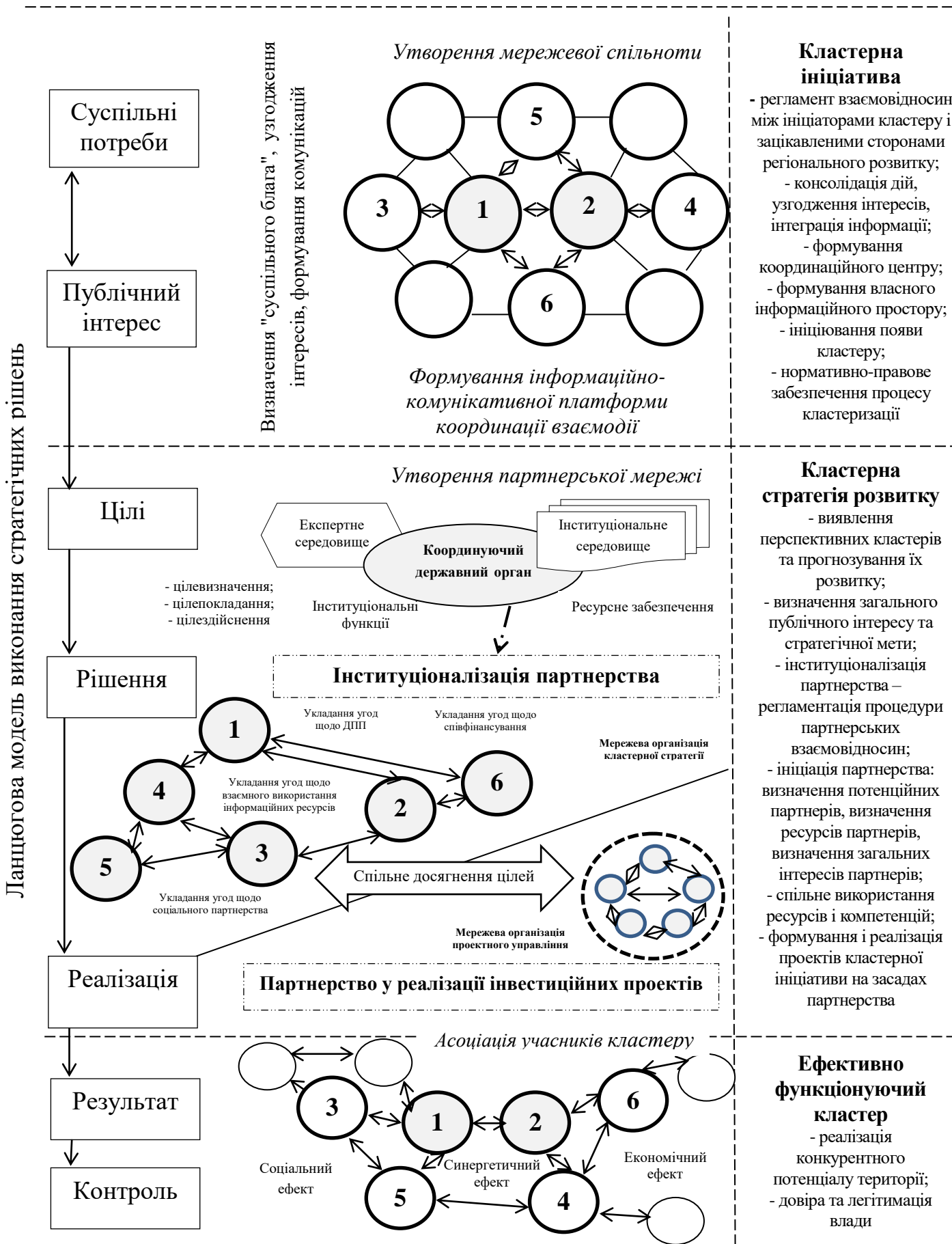

Рис. 3.2. Організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної

Організаційний механізм побудований з позицій інституціонально-організаційного сценарію, що припускає відповідь на запитання, як повинна бути побудована мережева взаємодія суб'єктів кластерної стратегії для виникнення кластерної ініціативи, втілення її у відповідні заходи в межах кластерної стратегії розвитку та перетворення цих заходів у ефективно функціонуючий кластер. Так, сценарій можемо умовно розділити на три, впливаючих один з одного етапи:

- "кластерна ініціатива";
- "кластерна стратегія розвитку";
- "ефективно функціонуючий кластер".

В свою чергу, кожен із цих етапів втілюється в життя у межах відповідних процесів виконання стратегічних рішень (цілей державної регіональної політики).

Як специфічний публічний інструмент державної політики регіонального розвитку, даний механізм складається з таких елементів:

- *ланцюгова модель виконання стратегічних рішень (цілей державної регіональної політики)* демонструє ланцюг взаємодіючих та взаємопов'язаних процесів, кожен з яких впливає на функціонування інших процесів і системи в цілому, зокрема: узгодження суспільних потреб та перетворення їх в публічний інтерес (відповідає етапу "кластерна ініціатива"); визначення цілей щодо реалізації публічного інтересу, формування рішень для досягнення цілей та перехід до безпосередньої реалізації стратегічних рішень (відповідає етапу "кластерна стратегія розвитку"); отримання результатів державної регіональної політики (реалізація публічного інтересу) та постійний контроль за їх досягненням (відповідає етапу "ефективно функціонуючий кластер");

- *основні групи інтересів, учасники яких взаємодіють між собою у межах життєвого циклу кластеру.* Такими групами інтересів визначено:

- 1 – суб'єкти державного регулювання регіонального розвитку;
- 2 – суб'єкти регіональної економіки – підприємства, бізнес-суб'єкти;
- 3 – публічні структури – громадські організації, асоціації;
- 4 – установи освіти, науки, консалтингу;

5 – населення території, громада;

6 – грантові та донорські організації;

- *сукупність норм і правил, що регламентують мережевий формат інституціональної взаємодії* (окреслюється інституціональним середовищем), *процеси і процедури партнерських взаємовідносин між учасниками кластеру* (реалізуються через інституціональні угоди);

- *структура партнерської мережі з визначенням координаційного органу реалізації кластерної стратегії розвитку*. Структура партнерської мережі безпосередньо залежить від структури зацікавлених сторін партнерства і виду інституціональної взаємодії між ними. Зацікавлені сторони у формі певних груп інтересів формують вузли мережі – частково автономні субсистеми. У середині кожного вузла і між ними існують горизонтальні та вертикальні взаємозв'язки різного типу відповідно до функціональних цілей. Характерними є два типи взаємозв'язків: двосторонні, що виникають між рівнозначними, рівноправними суб'єктами; односторонні – взаємозв'язки підпорядкування. Зворотний зв'язок дозволяє оцінити реалізованість та ефективність взаємозв'язку. При формуванні партнерської мережі горизонтальні взаємозв'язки можуть існувати тільки всередині вузлів.

Розглядаючи організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку, зазначимо, що кожний етап його реалізації відзначається своїми функціональними особливостями.

1) "Кластерна ініціатива": *утворення мережевої спільноти та формування інформаційно-комунікативної платформи взаємодії між групами інтересів у межах кластерної ініціативи з розробленням регламенту взаємодії між ініціаторами кластеру і зацікавленими сторонами регіонального розвитку*.

Так, регіональна влада (1) та місцеві об'єднання підприємців (2) виступають з кластерною ініціативою та, на підставі визначення "суспільного блага", залучає до утворення мережевої спільноти інших учасників за групами інтересів ((3), (4), (5), (6), (...)), з метою узгодження інтересів. Таким чином формується простір мережевої взаємодії з питань територіального розвитку, що визначає необхідність

регламентації взаємовідносин між ініціаторами кластеру і зацікавленими сторонами регіонального розвитку. На цій підставі відбувається консолідація дій, узгодження інтересів та інтеграція інформації, якою володіють групи інтересів; відбувається формування координаційного центру (кластерний менеджмент) (який має забезпечити координацію діяльності всіх учасників кластера, включаючи розробку й реалізацію стратегій розвитку, визначення основних завдань та цілей, створення спільної інфраструктурної бази, контроль за проведенням науково-дослідних робіт, координацію участі в можливих програмах фінансування, ініціативах тощо) та власного інформаційного простору кластерних суб'єктів, що є необхідною передумовою ініціювання появи кластеру.

2) "Кластерна стратегія розвитку": *утворення партнерської мережі з процедурним урегулюванням інституціоналізації партнерства та регламентом партнерства при реалізації інвестиційних проектів у межах кластерної стратегії розвитку.*

Як вже зазначалося нами раніше, державна підтримка кластерної ініціативи має бути спрямована на створення інституціональних умов для розвитку взаємовідносин усіх зацікавлених сторін регіонального розвитку на засадах партнерства та узгодження інтересів. Утворенню партнерської мережі передують визначення координуючого державного органу. В залежності від рівня розміщення кластеру таким органом буде центральний орган виконавчої влади або місцева державна адміністрація. Наприклад, для кластеру туризму, що ініціюється на рівні регіону, координуючим органом буде Департамент туризму та курортів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України; для кластеру туризму локального рівня – відповідний структурний підрозділ облдержадміністрації. Задача координуючого органу полягає у формуванні сприятливого інституційного середовища та виокремлення експертного середовища для виявлення перспективних кластерів та прогнозування їх розвитку, а також визначення загального публічного інтересу та визначення стратегічної мети в межах цілей державної політики регіонального розвитку. Крім того, координуючий орган передбачає склад інституціональних функцій та ресурсного забезпечення

партнерської мережі.

Під впливом координуючого державного органу, етап характеризується тим, що відбувається інституціоналізація партнерства – регламентація процедури взаємовідносин між ініціаторами кластеру і зацікавленими сторонами регіонального розвитку на основі угод (договорів, контрактів) стосовно здійснення спільної діяльності, направленої на спільне досягнення цілей. Угоди конкретного типу укладаються на підставі ініціації партнерства (визначення потенційних партнерів, визначення ресурсів партнерів, визначення загальних інтересів) та є основою для функціонування мережевої організації кластерної стратегії і спільного використання ресурсів і компетенцій. Так, як видно з рисунку організаційного механізму (див. рис. 3.2, с. 155), у трикутнику взаємодії між установи освіти, науки, консалтингу (4), публічними структурами – громадськими організаціями, асоціаціями (3) та населенням території, відповідною громадою (5) здійснюється укладання угод щодо соціального партнерства; у трикутнику "суб'єкти державного регулювання (1) - суб'єкти регіональної економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2) - грантові та донорські організації (6) – укладання угод щодо ДПП та співфінансування, взаємодія ж між суб'єктами державного регулювання (1), суб'єктами регіональної економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2), а також публічними структурами – громадськими організаціями, асоціаціями (3) і установами освіти, науки, консалтингу (4) характеризується укладанням угод щодо взаємного використання інформаційних ресурсів. Укладання таких угод здійснюється в площині прийняття рішень щодо реалізації завдань регіонального розвитку, а їх дія спрямована безпосередньо на таку реалізацію.

Крім того, спільне досягнення цілей кластерної стратегії розвитку може здійснюватися через тимчасові мережеві організації проектного типу, що створюються з метою формування і реалізації окремих інвестиційних проектів кластерної ініціативи на засадах партнерства.

3) "Ефективно функціонуючий кластер": *формування спеціалізованої асоціації учасників кластеру та процедури оцінювання ефективності кластерної ініціативи.*

Етап "Ефективно функціонуючий кластер" характеризується перш за все формуванням асоціації учасників кластеру³. Така асоціація реалізується, в першу чергу, між ініціаторами кластеру ((1), (2)), зрештою, до неї можуть приєднатися й інші зацікавлені сторони регіонального розвитку ((3), (4), (5), (6), (...)). Така асоціація має стати "вузловим центром динамічного поля сітьової взаємодії інституціональних груп інтересів, діяльність яких має бути забезпечена розгалуженими горизонтальними інформаційними зв'язками у єдиному інформаційно-когнітивному просторі територіального розвитку [124]".

До того ж, як продемонстровано на рисунку (*див. рис. 3.2, с. 155*), на даному етапі, в результаті функціонування кластеру, можемо отримати наступні ефекти: синергетичний (взаємодія між суб'єктами державного регулювання (1), суб'єктами регіональної економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2), а також установами освіти, науки, консалтингу (4) і населенням території, відповідною громадою (5); емерджентні ефекти: економічний (в результаті взаємодії між суб'єктами регіональної економіки (підприємства, бізнес-суб'єкти) (2), установами освіти, науки, консалтингу (4) і грантовими та донорськими організаціями (6) та соціальний (за рахунок взаємодії між суб'єктами державного регулювання (1), публічними структурами – громадськими організаціями, асоціаціями (3) та населенням території, відповідною громадою (5));. В свою чергу, це є свідченням досягнення результату завдань державної політики регіонального розвитку, втілених в стратегічних рішеннях – реалізації конкурентного потенціалу території, а також встановлення довіри та легітимізації влади.

Крім того, на підставі запропонованих нами у підрозділі 1.3 принципів функціонування кластерів та світового досвіду вирішення завдань щодо оцінювання кластерних ініціатив, можемо запропонувати таку авторську

³ Організаційно-правова форма об'єднання учасників кластеру.

методику виділення критеріїв оцінювання ефективності кластерної ініціативи (див. рис. 3.2, с. 161), що заснована на експертній оцінці кластерних ініціатив з урахуванням непрямих, якісних параметрів та інтересів споживачів, держави, регіональних органів влади та бізнесу.

На підставі вищезгаданих принципів, регіональні органи публічної влади повинні постійно аналізувати діяльність кластерних структур, використовуючи їх як критерії оцінки щодо рівня корисності та доцільності, а також державного сприяння їх функціонування в регіоні.

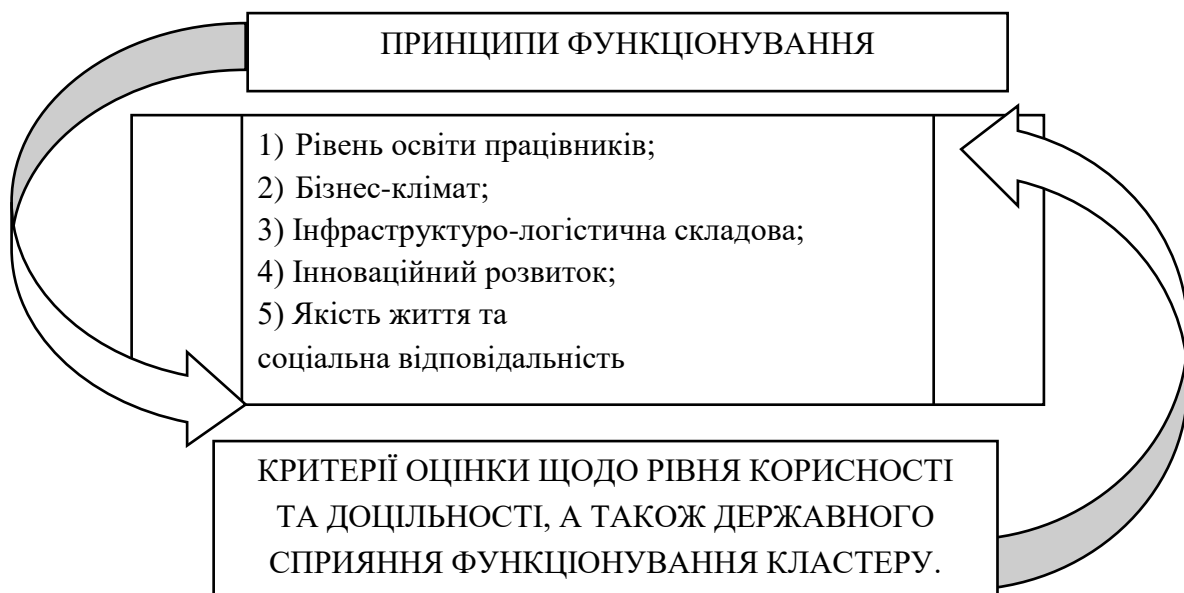

Рис. 3.2. Функціональний взаємозв'язок принципів та критеріїв оцінювання діяльності кластеру

Такий набір критеріїв надає можливість виміряти основний показник ефективності діяльності кластеру – рівень конкурентоспроможності території, що проявляється у посиленні її соціально-економічних позицій за рахунок функціонування кластеру.

Кожен з цих критеріїв відбиває один з аспектів конкурентоспроможності території та їх сукупність є основою для вимірювання загальної ефективності

кластерної ініціативи та від функціонування кластерного утворення.

Рівень освіти працівників. Цю групу характеризують такі показники, як рівень продуктивності праці, кількість осіб, залучених у діяльність кластера через участь у програмах професійної підготовки, кількість дипломованих фахівців, залучених у кластер, кількість програм співпраці бізнесу та університетів у галузі підготовки фахівців для потреб кластера, кількість практикантів та учнів, залучених до кластера.

Бізнес-клімат. Цю групу можуть характеризувати показники обсягів залучених інвестицій, обсягів залучених венчурних коштів, оцінки участі банків у діяльності кластера, обсягів державних і приватних інвестицій у розвиток інфраструктури, кількості виділених грантів.

Інфраструктурно-логістична складова вимірюється показниками рівня мінімізації витрат, пов'язаних з транспортуванням, зберіганням, переупакуванням, митним документооборотом, підвищенням попиту на логістичні послуги та складську нерухомість, рівень використання інформаційних технологій в управлінні логістичними ланцюгами, підвищення вимог до систем обліку і управління, а також рівень зниження витрат виробників за рахунок логістики та строків між етапами виробництва та споживання.

Інноваційний розвиток у кластері характеризують показники обсягів коштів, залучених з державних і приватних джерел у науково-дослідні розробки у межах кластера, кількості патентів, зареєстрованих компаніями-учасниками кластеру, обсягів інвестицій в нові технології, кількості нових продуктів, випущених підприємствами кластера.

Якість життя та соціальна відповідальність характеризують показники, що впливають на рівень життя в регіоні та можливість розвитку екосистеми (мережа, що розвивається навколо: освіта, підвищення рівня життя, ін.). Основними показниками кластерної соціальної відповідальності є: рівень беззастережного виконання чинного законодавства України, повага, довіра, добропорядність, чесність, взаємовигідне співробітництво, недопущення брехні та крадіжок, захист навколишнього середовища та життя людини.

Відтак, функціонування організаційного механізму мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку забезпечує ефективність участі і правильний розподіл повноважень між усіма дійовими особами у рамках партнерства. При цьому, публічний формат кластерного підходу до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку обумовлюється не тільки раціональністю організаційно-оформленої мережі взаємодій між інституціями, а й врахуванням їх потреб та інтересів, забезпеченням їх узгодженості на основі пошуку компромісу. Характерною ознакою кластерного підходу як публічного інструменту є забезпечення ефективної взаємодії між усіма дійовими особами та залучення зацікавлених сторін до реалізації кластерної стратегії.

Зрештою, налагодження ефективного функціонування запропонованого нами організаційного механізму можливе за умови розроблення механізму законодавчого забезпечення функціонування партнерської мережі – договірних відносин у системі багатопартнерської взаємодії учасників кластерної ініціативи та заінтересованих сторін регіонального розвитку.

Висновки до розділу 3

1. В результаті дослідження архетипів території як складової кластерного підходу до реалізації регіональних стратегій розвитку доведено, що будь-яка територія може бути репрезентована як цілеспрямований, детально структурований образ – архетип – історичне ядро, що має чітко виражені функціонально-стилістичні особливості. Архетип території є об'єктивним підґрунтям процесів кластеризації, виходячи з наявного ресурсного потенціалу та традиційних видів діяльності (наприклад, аграрно-туристичний кластер, інноваційно-технологічний, транспортно-логістичний тощо). Ідентифікація кластерів потребує врахування таких архетипів території: архетип особистості, архетип амортизації, архетип транскордонності території, архетип адаптивності, архетип ресурсного потенціалу території тощо. Визначення територіальних архетипів сприятиме формуванню архетипу кластеру – оптимальне оформлення системи зв'язків між елементами та

учасниками кластеру, спеціалізація сегменту послуг. Урахування органами влади територіальних архетипів при ініціюванні кластерної стратегії розвитку території дозволить розробити дієві заходи державної підтримки бізнес-середовищу за рахунок раціонального використання ресурсного потенціалу.

2. Встановлено, що ініціаторами реалізації кластерного підходу до стимулювання регіонального розвитку можуть виступати не лише центральні органи влади ("згори-вниз"), а й регіональна публічна влада та місцеві об'єднання підприємців, які пропонують реалізацію кластерних програм ("знизу-вгору") шляхом створення кластерних ініціатив. Важливою умовою ефективності кластерної ініціативи є інституціоналізація складної системи взаємодій та партнерських (договірних) відносин між її учасниками.

Кластерна ініціатива як інституціональна форма публічного інструменту державної політики регіонального розвитку – це формалізація (створення системи норм і правил, що регламентують формат, процеси, процедури) взаємовідносин між ініціаторами кластеру і зацікавленими сторонами регіонального розвитку на основі договорів (угод, контрактів) стосовно здійснення спільної діяльності, направленої на досягнення конкретної цілі. Обґрунтовано, що домінантною особливістю кластерної ініціативи є специфіка інституціональної взаємодії суб'єктів регіонального розвитку, обумовлена, як ієрархічністю владних відносин, так і виконанням інституціональних функцій (консолідація дій, узгодження інтересів, мобілізація ресурсів, інтеграція інформації тощо).

3. Визначено, що фасилітатором кластерної ініціативи є орган публічної влади, що ініціює процес кластерного розвитку й здійснює організаційну та інформаційну підтримку. Роль влади полягає не в створенні кластерів, а в постановці завдання й ініціюванні появи кластерів, формуванні спонукальних мотивів і механізмів, законодавчому забезпеченні процесу. Перетворення кластерної ініціативи в дієвий публічний інструмент державної політики регіонального розвитку відбувається через розроблення його учасниками стратегії кластерного розвитку та програми її реалізації, з визначенням органу координації взаємодії між суб'єктами. Розроблена стратегія у вигляді документа є

інституціональним підґрунтям для вироблення заходів державної (регіональної) підтримки кластерної ініціативи.

Державна підтримка кластерної ініціативи має бути спрямована на створення інституціональних умов для розвитку взаємовідносин усіх зацікавлених сторін регіонального розвитку на засадах партнерства та узгодження інтересів. Зазначене вимагає створення відповідного поставленим завданням організаційного механізму формування мережі стійких зв'язків між усіма суб'єктами стратегії кластерного розвитку.

4. Розроблено організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку, що можна розглядати як специфічний публічний інструмент державної політики регіонального розвитку, що складається з таких елементів: ланцюгова модель виконання стратегічних рішень (цілей державної регіональної політики); основні групи інтересів, учасники яких взаємодіють між собою у межах життєвого циклу кластеру; сукупність норм і правил, що регламентують мережевий формат інституціональної взаємодії, процеси і процедури партнерських взаємовідносин між учасниками кластеру; структура партнерської мережі з визначенням координаційного органу реалізації кластерної стратегії розвитку.

Зосереджено увагу на тому, що структура партнерської мережі безпосередньо залежить від структури зацікавлених сторін партнерства і виду інституціональної взаємодії між ними.

Відзначено, що організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку забезпечує ефективність участі і правильний розподіл повноважень у рамках партнерства. Функціонування організаційного механізму обумовлюється не тільки раціональністю організаційно-оформленої мережі взаємодій між інституціями, а й врахуванням їх потреб та інтересів, забезпеченням їх узгодженості на основі пошуку компромісу, що й визначає публічний формат кластерного підходу до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку. Характерною ознакою кластерного підходу як публічного інструменту є забезпечення ефективної взаємодії між усіма дійовими

особами та залучення зацікавлених сторін до реалізації кластерної стратегії.

Основні положення і результати третього розділу опубліковані автором у 2 [90, с. 644-648], [96, с. 116-122] наукових фахових виданнях, у 3 [85, с. 17-24] [86, с. 26-30], [89, с. 134-135] публікаціях у матеріалах науково-практичних конференцій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено нове вирішення наукового завдання державного управління, що полягає в обґрунтуванні концептуальних положень використання кластерного підходу як публічного інструменту забезпечення взаємодії і консолідації суб'єктів регіонального розвитку та розробленні конкретних напрямів його інституціоналізації через реалізацію кластерної стратегії розвитку території, сукупність яких сприятиме забезпеченню високого рівня довіри і згоди учасників кластерної ініціативи зі створення нової ефективної економіки регіону.

Узагальнення результатів дослідження дало підстави сформулювати низку висновків і рекомендацій, що мають теоретичне і практичне значення.

1. Дослідження домінуючих концепцій сучасної парадигми державної політики регіонального розвитку дозволило зробити висновок, що в умовах становлення децентралізованої системи публічно-владних відносин, формування горизонтальної політики (*horizontal policy*) та ринкових механізмів самоорганізації суб'єктів регіонального розвитку, актуалізується практична нагальність запровадження в діяльність публічно-управлінських структур концептуально та законодавчо оформлених публічних інструментів багаторівневого та інтегрованого управління розвитком регіонів. Доведено, що парадигмальна трансформація державної політики регіонального розвитку на багаторівневу публічну політику безпосередньо пов'язана зі зміною пріоритетів ресурсного та соціально-ціннісного забезпечення розвитку територій: інституціональна довіра, публічний (корпоративний інтерес) та багаторівневе інтегроване врядування на партнерських засадах з узгодженими правилами співробітництва та відповідною інформаційно-комунікативною платформою взаємодії.

2. Ефективна реалізація в публічному просторі політики регіонального розвитку потребує організації відповідної структури управління з певною конфігурацією формальних та неформальних інформаційно-комунікативних взаємодій суб'єктів публічної влади, приватного та неурядового секторів, які

мають спільний інтерес у розробленні та прийнятті рішень щодо розв'язання конкретних проблем місцевого і регіонального розвитку на партнерських засадах. Визначено, що трансформація ієрархічних систем, у яких домінує один або кілька елементів, у мережеві, коли розширюється самостійність учасників у процесі прийняття та реалізації публічних рішень є інституціональною передумовою запровадження кластерного підходу до реалізації завдань регіональної політики. Поглиблення світових інтеграційних процесів та загострення територіальної конкуренції зумовлюють необхідність оновлення механізмів стимулювання розвитку регіонів, що є об'єктивною передумовою використання кластерного підходу для реалізації конкурентного потенціалу території за рахунок поєднання і взаємного доповнення ресурсних потенціалів суб'єктів кластерних об'єднань.

3. Органи публічної влади регіонального рівня відіграють ключову роль в активізації процесів кластеризації регіонального розвитку через створення відповідного інституційного середовища, основними елементами якого визначено: діагностика та залучення ключових груп інтересів до ініціювання й підтримки процесу активації кластеру; участь у кластерних нарадах і прийняття рішень, що стосуються розвитку кластерів; орієнтація регіональних цільових програм на реалізацію за кластерним підходом; постійний діалог з лідерами ключових груп інтересів; врегулювання спірних питань; регламентація процедури партнерських взаємовідносин; формування та підтримка інформаційно-комунікативної платформи координації взаємодій; ініціація і формування кластерних ініціатив та організаційне забезпечення їх діяльності. Обґрунтовано, що кластерний підхід як сукупність організаційно-економічних заходів, має знайти формалізоване відображення в існуючих на сьогодні стратегіях і програмах розвитку регіонів, без розроблення окремих програм розвитку кластерів.

4. Узагальнення світових наукових здобутків у сфері кластерної політики засвідчило чітку тенденцію до формування нової функціональної сфери кластерного підходу – інструменталізація публічної політики, що передбачає адаптацію та імплементацію сучасних методів і підходів кластерного управління,

застосування яких забезпечувало б раціональність організаційно-оформленої мережі взаємодій між політичними та неполітичними акторами, врахування їх потреб та інтересів пошуку компромісу. Об'єктивність функціональної сфери застосування кластерного підходу як публічного інструменту реалізації регіональної підтверджується тим, що в умовах децентралізації публічно-владних відносин численні групи інтересів отримали реальну можливість брати участь у формуванні політичного порядку денного та впливати на реалізацію політичних рішень, що співвідноситься з функціональним інструментарієм кластерного підходу: інтеракція, обмін, кооперація, інтеграція, мережеве співробітництво, партнерство, консолідація інтересів тощо.

5. Визначено, що одним із принципів кластерного підходу до вирішення завдань регіонального розвитку є всебічне вивчення ідентичних особливостей й архетипів регіонів та окремих територій. Архетипічність, як територіальна екзистенція кластерного підходу, забезпечує врахування ресурсного потенціалу території та культурно-історичної ментальності територіальної громади при розробленні моделі взаємодії заінтересованих сторін регіонального розвитку та механізмів узгодження інтересів. При визначенні архетипу кластеру важливо не тільки конкретизувати сегмент його діяльності, а й "коло" численних груп інтересів, які консолідується для вироблення "суспільного блага". Архетип, як "символічна цінність" / іміджева реальність кластеру, є чинником його конкурентних переваг і володіє цілком реальною оціночною вартістю бренду. Архетип території – це "ядро" публічного інтересу, навколо якого і формується мережева модель взаємодії суб'єктів регіонального розвитку з метою консолідації дій та ресурсів для вироблення "суспільного блага" і задоволення власних потреб.

6. Кластерний підхід, в залежності від стратегічних пріоритетів регіонального розвитку, може запроваджуватися за трьома функціонально-структурними підходами, як особливий тип: виробничих агломерацій; мережевих структур; кластерних ініціатив. Обґрунтовано концептуальний підхід до формування кластерної ініціативи як публічного проекту, організованого спільними зусиллями влади, бізнесу, науки, громадських організацій з метою

створення, розвитку і посилення конкурентних переваг території локалізації кластеру. Кластерна ініціатива може реалізовуватися як в межах державної / регіональної цільової програми так і поза її межами у форматі публічно-приватного партнерства. Діяльність кластерної ініціативи орієнтована на: формування сприятливого інституціонального середовища в кластері шляхом вибудовування мережевих зв'язків між учасниками кластеру; сприяння розвитку бізнес-середовища; допомога учасникам кластеру в подоланні розривів у комунікаціях шляхом формування інформаційно-комунікативної платформи координації взаємодії. Найефективнішою формою кластерної ініціативи є інтерактивна мережева кооперація представників трьох провідних інституціональних секторів (влада, бізнес, наука), що й обумовлює формат кластерної ініціативи як інституціональної форми публічного інструменту реалізації державної політики регіонального розвитку.

7. Організаційний механізм мережевої взаємодії суб'єктів кластерної стратегії розвитку забезпечує ефективність участі і правильний розподіл повноважень у рамках партнерства. Функціонування організаційного механізму обумовлюється не тільки раціональністю організаційно-оформленої мережі взаємодій між інституціями, але й врахуванням їх потреб та інтересів, забезпеченням їх узгодженості на основі пошуку компромісу, що й визначає публічний формат кластерного підходу до реалізації завдань державної політики регіонального розвитку. Характерною ознакою кластерного підходу як публічного інструменту є забезпечення ефективної взаємодії між усіма дійовими особами та залучення заінтересованих сторін до реалізації кластерної стратегії.

8. Пріоритетними напрямками подальших наукових досліджень має стати розроблення механізму законодавчого забезпечення функціонування партнерської мережі – договірних відносин у системі багатопартнерської взаємодії учасників кластерної ініціативи та заінтересованих сторін регіонального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления : Учебник / Г. В. Атаманчук. – М. : Омега-Л, 2010. – 525 с.
2. Афанасьев М. В. Мировая конкуренция и кластеризация экономики / М. В. Афанасьев, Л. Мясникова // Вопросы экономики. - 2005. - № 4. - С. 75-86.
3. Афонина А. Г. Кластерные инициативы и проекты / А. Г. Афонина // Вестник Алтайской академии экономики и права. – 2012. – № 4. – С. 35-39.
4. Бавико О. Є. Інтегрована модель політики кластерного розвитку регіонального економічного простору / О. Є. Бавико // [Електронний ресурс] Економіка, планування та управління в галузях : Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.3. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/chem_biol/nvnltsu/23_3/199_Baw.pdf - назва з екрану.
5. Бака О. Ю. Історія виникнення і розвитку поняття "публічний інтерес" у законодавстві і юридичній практиці / О. Ю. Бака // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2015. – Вип. 213. – Ч. 1. – С. 148-155.
6. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління: Навч. посібник. -К.: НАДУ. - 2003. -254 с.
7. Бегей І. Основні теоретичні складові сучасних моделей державного управління / І. Бегей // Державне управління та місцеве самоврядування, 2015, вип. 2 (15) – С. 17-26.
8. Безверхнюк Т. М. Європейські стандарти врядування на регіональному рівні : монографія / Т. М. Безверхнюк, С. Є. Саханенко, Е. Х. Топалова / за заг. ред. Т. М. Безверхнюк. – О. : ОРІДУ НАДУ, 2008. – 328 с.
9. Безверхнюк Т. Розвиток системи екологічної безпеки на регіональному рівні у форматі публічної політики / Т. Безверхнюк, Т. Сивак // Актуальні проблеми державного управління. - 2014. - Вип. 2. - С. 78-83.

10. Белов Г. А. Политология. Курс лекций. М., 1996.
11. Бест М. Х. Новая Конкуренция. Институты промышленного развития = The new competition. Institutions of industrial restructuring / М. Х. Бест ; [пер. с англ. : Е. Н. Калмычкова и др.]. - М. : ТЕИС, 2002. - 356 с.
12. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики: підруч. / З. М. Борисенко. – К. : Таксон, 2004. – 704 с.
13. Брувер А. Стратегічне планування місцевого розвитку: розробка та впровадження проектів : Навч. посіб. / А. Брувер, Н. Руденко, К. Грищенко - К. : Європ. комісія, 2006. - 168 с.
14. Брызгалов М. А. Развитие институциональной формы экономических отношений : диссертация ... кандидата экономических наук : 08.00.01 / Брызгалов Михаил Аркадьевич; [Место защиты: Сарат. гос. соц.-эконом. ун-т].- Саратов, 2008.- 194 с.: ил. РГБ ОД, 61 08- 8/828.
15. Булатов А. Н. К вопросу о соотношении промышленной кооперации, концентрации, специализации и кластеризации [Электронный ресурс]. / А. Н. Булатов – Режим доступа : <http://www.e-rej.ru/Articles/2010/Bulatov8.pdf>.
16. Буснюк С. В. Державне регулювання процесу формування та функціонування кластерів в Україні [Електронний ресурс] / С. В. Буснюк // Економічний форум 1/2014 – Режим доступу: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&cad=rja&uact=8&ved=0CD8QFjAE&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbu.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbu%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Fecfor_2014_1_7.pdf&ei=EwYaVOS-KsSgyAO4oYLIBg&usg=AFQjCNHrl2_hHc3m5X3B5sTh63BmN6ojlg&sig2=W6Qin_JWQ3l-cNCQ40ptmA
17. Бутко М. П. Самійленко Г. М. Методологічні аспекти кластеризації промислового комплексу регіону [Електрон.ресурс] / М. П. Бутко, Г. М. Самійленко. – Режим доступу : http://www.economy.in.ua/pdf/2_2010/12.pdf - назва з екрану.

18. Васильєва Н. В. Кластерний підхід розвитку національної економіки: фінський досвід / Н. В. Васильєва // Кластери як інструмент регіонального розвитку : матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16–20 липня 2012 р.) / За ред. проф. В. В. Мамонової. – Х. : ХарРІ НАДУ, 2012. – 115 с. – С. 19-22.
19. Васильєва О. І. Визначення проблем у ході обговорення проекту концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні / О. І. Васильєва // Науковий вісник Академії муніципального управління : Зб. наук. пр. – Серія "Управління". - Випуск 3/2014. – К. : АМУ, 2014. – С. 267-275.
20. Васильєва О. І. Застосування кластерного підходу в антикризовому управлінні територіями / О. І. Васильєва // Науковий вісник Академії муніципального управління : Зб. наук. пр. – Серія "Управління". - Випуск 3-4/2015. – К. : АМУ, 2015. - С. 7-17.
21. Васильєва О. І. Напрями застосування державно-приватного партнерства в соціальній сфері / О. І. Васильєва // [Електронний ресурс] Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2014. - № 10. - Режим доступу до журналу: <http://www.dy.nauka.com.ua/> - Назва з екрану.
22. Васильєва О. І. Процес інституціоналізації регіонального розвитку в Україні / О. І. Васильєва // Науковий вісник Академії муніципального управління : Зб. наук. пр. – Серія "Управління". - Випуск 1/2015. – К. : АМУ, 2015. – С. 193-202.
23. Веб-сайт Громадської спілки "Програма сприяння відродження та інтеграції сходу України "ДОНБАС" [Електрон.ресурс] – Режим доступу : <http://gsdonbas.org.ua/?p=3300&lang=ru>.
24. Веб-сайт Дніпропетровського ІТ-кластеру [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://it-dnipro.org/>.
25. Веб-сайт Кластеру Деревообробки та меблевого виробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.domv.lviv.ua.
26. Веб-сайт Луцького ІТ-кластеру [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.litac.org.

27. Веб-сайт Львівського ІТ-кластеру [Електронний ресурс] – Режим доступу : it-cluster.od.ua.
28. Веб-сайт Одеського ІТ-кластеру [Електронний ресурс] – Режим доступу : it-cluster.od.ua.
29. Веб-сайт Спільноти виробників художньої кераміки Слов'янська [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://slavceram.com>.
30. Веб-сайт Українського агентства кластерного розвитку Clust-UA [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://clust-ua.org/>.
31. Веб-сайт Харківського ІТ-кластеру [Електронний ресурс] – Режим доступу : it-kharkiv.com.
32. Визначення суті кластеру [Електрон. ресурс]. // Офіційний веб-сайт громадської організації Асоціація "Поділля Перший" - Режим доступу : http://www.ppngo.org/sub_page.php?menu=2&id=52&pid=13.
33. Вишлова-Пилєва І. І. Територіальні кластери як інструмент підвищення ефективності регіонального управління: зарубіжний досвід. / І. І. Вишлова-Пилєва // Кластери як інструмент регіонального розвитку : матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16–20 липня 2012 р.) / За ред. проф. В. В. Мамонової. – Х. : ХарПІ НАДУ, 2012. – 115 с. – С. 22-25.
34. Войнаренко М. П. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні / М. П.Войнаренко // Економіст. – 2000. – № 1. – С. 29-33.
35. Войнаренко М. П. Механізми адаптації кластерних моделей до політико-економічних реалій України / М. П.Войнаренко // Світовий та вітчизняний досвід запровадження нових виробничих систем (кластерів) для забезпечення економічного розвитку територій : матеріали конференції 1-2 листопада 2001 р. – Київ: Спільнота економістів України, 2001. – С. 25-33.
36. Волков В. Формы общественной жизни: публичная сфера и понятие общества в Российской Империи : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.00 / В. Волков: Кембридж, 1995. – 192 с. [РГБ ОД, 61:04–22/563].
37. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості:

Дослідження категорії громадянське суспільство : пер. з нім. / Ю. Габермас ; Центр гуманіт. дослідж. Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. - Львів : Літопис, 2000. - 320 с.

38. Гай-Нижник П. Зародження і занепад української кооперації (кінець XIX ст. – 1920 р.) / П. Гай-Нижник // Київська старовина. – 2003. – №6. – С.87-93.

39. Гаман М. В. Державне регулювання інноваційного розвитку України : монографія / М. В. Гаман. - К.: НАДУ, 2005. -386 с.

40. Геокультурные факторы развития российских городов // Научный Семинар. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.liberal.ru/articles/6675> - название с экрана.

41. Герасимчук З. В. Принципи формування інноваційних кластерів в умовах транскордонного співробітництва регіонів [Електрон. ресурс]: / З. В. Герасимчук, Д. В. Смолич – Режим доступу : <https://www.google.com.ua/url?Sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=>

http://slavceram.com&url=http%3A%2F%2Ffeep.org.ua%2Ffiles%2F%25D0%259F%25D1%2580%25D0%25B5%25D0%25B7%25D0%25B5%25D0%25BD%25D1%2582%25D0%25B0%25D1%2586%25D1%2596%25D1%258F%2520%25D0%25A1%25D0%259C%25D0%259E%25D0%259B%25D0%2598%25D0%25A7.ppt&usg=afqjcnfplcixkmhuhv9jticoxj_htwgvsg&sig2=via0uq9dul2ixpkisa2tgg&bvm=bv.104317490,d.bgg

42. Глеба В. Ю. Просторово-адміністративна організація міста Києва та архетипи територій / В. Ю. Глеба // Публічне управління : теорія та практика. – Х. : Вид-во "Док.Наук.Держ.Упр". – 2013.

43. Гнатенко А. І. Механізм державного управління стратегічним плануванням регіонального розвитку в Україні / А. І. Гнатенко // Державне регулювання інноваційного розвитку економіки: стратегічні пріоритети : монографія / [М.А. Латинін, С. В. Майстро В.Ю. Бабаєв та ін.] ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. М. А. Латиніна. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2014. – С. 261–282.

44. Гнатенко А. І. Особливості функціонування фінансово-економічного

механізму державного управління стратегічним плануванням регіонального розвитку в Україні / М. А. Латинін, А. І. Гнатенко // Держава та регіони. Серія "Державне управління" : зб. наук. пр. – Запоріжжя : Вид-во КПУ, 2014.– № 3. – 103 с. – С. 51-57.

45. Гнатенко А. І. Стратегічне планування у сфері державного управління: концептуальні підходи / А. І. Гнатенко // Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Дніпропетровськ: Вид-во ДРІ НАДУ , 2013. – № 3(18). – С. 51-60.

46. Гнатенко А.І. Напрями вдосконалення системи державного стратегічного планування на регіональному рівні в Україні / А. І. Гнатенко// Ефективність державного управління: зб. наук. пр. – Львів, 2014.– № 3.– 536 с. – С. 342-349.

47. Гоголь Т. В. Сільські території як об'єкт державного регулювання: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Gogol.pdf. – назва з екрану.

48. Голинська О. В. Механізми державного управління бюджетами через інструменти програмно-цільового методу : монографія / Голинська О. В. – Одеса : ВМВ, 2013. – 272 с.

49. Голікова Т. В. Державне управління територіальним економічним розвитком: теорія і практика : монографія / Т. В. Голікова. - К. : Вид-во НАДУ, 2007. - 296 с.

50. Голова Комітету з питань промислової політики та підприємництва Віктор Галасюк взяв участь в обговоренні перспектив розвитку бізнес-кластерів в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал ВРУ – Режим доступу : <http://rada.gov.ua/news/Novyny/117773.html>.

51. Господарський Кодекс України [Електронний ресурс] : Кодекс України, Закон України від 16.01.2003 № 436-IV – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

52. Государственная политика и управление: Учебник: В 2-х ч. – Ч. 1. / Под ред. Л. В. Сморгунова. – М. : Российская политическая энциклопедия

(РОССПЭН), 2006. – 384 с.

53. Государственное и муниципальное управление : Справочник / Под ред. Н. И. Глазуновой, Ю. М. Забродина, А. Г. Поршнева. – М. : Магистр, 1997. – 496 с.

54. Данн В. Н. Державна політика: вступ до аналізу : Підручник для ВНЗ / В. Н. Данн ; пер. з англ. Г. Є. Краснокутського; наук. ред. М. О. Баймуратов. – Одеса: АО БАХВА, 2005. – 504 с.

55. Дегтярьова І. О. Наукові та практичні аспекти застосування кластерного підходу в управлінні конкурентоспроможністю регіонів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Degtyaryova.pdf> - назва з екрану.

56. Державна політика : аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навчальний посібник / О. І. Валевський, В. А. Ребкала, М. М. Логунова та ін.; заг. ред. В. А. Ребкала, В. В. Тертички. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 232 с.

57. Державна регіональна політика в Україні: від декларацій до регіонального розвитку / А. Ткачук, К. Меддок, О. Мрінська, Ю. Третьак // [Електронний ресурс] Дзеркало тижня. Україна : газета. - № 41, 8 листопада 2013. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/internal/derzhavna-regionalna-politika-v-ukrayini-vid-deklaraciy-do-regionalnogo-rozvitku-.html>.

58. Державне управління : основи теорії, історія і практика : навч. посібн. / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній, М. М. Іжа, Г. І. Арададжі / за заг. ред. Надолішнього П. І., Бакуменка В. Д. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2009. – 394 с.

59. Дмитрієва В. О. Розширення кола критеріїв, ознак видів кластерів та розробка їх фасетної класифікації. / В. О. Дмитрієва, І. В. Вишнякова. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2011/2/p_60_64.pdf - назва з екрану.

60. Добрынин А. И. Региональные пропорции воспроизводства. — Л., 1987.

61. Едер К. Публічність і демократія : пер. з нім. / К.Едер // Європейська

інтеграція / уклад. : М. Яхтенфукс, Б. Колер-Кох. - К. : Видавн. Дім "Києво-Могилян. акад.", 2007. - С. 55-79.

62. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

63. Жигалкевич Ж. М. Кластеризація взаємодіючих промислових підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/pspe/2010_2/Jygalkevych_210.html.

64. Журба І. О. Оцінювання результативності реалізації кластерних ініціатив регіону / І. О. Журба // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – №2 (2). – С. 91-100.

65. Закарпатська кластерна ініціатива: бізнес, влада, освіта та наука [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fru.org.ua/ua/events/members-events/zakarpatska-klasterna-initsiatyva-biznes-vlada-osvita-ta-nauka>.

66. Захарченко В. И. Кластерная форма территориально-производственной организации. Ч.1. / В. И. Захарченко, В. Н. Осипов // Экономические кластеры как новая форма организации производства в регионе. Одесса: "Фаворит" – "Печатный дом", 2010. – 122 с. – С. 37-43.

67. Збаращук О. В. Державна регіональна політика : механізми забезпечення комплексного і збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів: дис. ... Кандидата наук з держ. Упр. : 25.00.02 / Збаращук Олександр Вікторович. – О., 2009. – 246 с.

68. Звирко М. В. Сетевая экономика : понятие, преимущества и недостатки [Електронний ресурс] / М. В. Звирко ; Новочеркасская государственная мелиоративная академия. – Режим доступу : http://www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2012/1/ekonomika/zvirko.pdf – назва з екрану.

69. Иванов Ю. Б. Теоретичні підходи до розробки класифікацій кластерних структур. / Ю. Б. Иванов, О. В. Анненкова. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vlp.com.ua/node/3148> - назва з екрану.

70. Іжа М. М. Процеси регіоналізації та децентралізації в контексті

підвищення ефективності публічного управління / М.М. Іжа // Публічне управління XXI століття: від соціального діалогу до суспільного консенсусу : зб. тез до XIV Міжнар. наук. конгресу. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2014. – С. 10-12.

71. Ільчук В. П. Кластер як фактор підвищення конкурентоспроможності регіону [Електронний ресурс] / В. П. Ільчук. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_38/4.htm - назва з екрану.

72. Ільчук В. П. Кластерна стратегія економіки регіону : монографія / В. П. Ільчук, І. О. Хоменко, І. В. Лисенко. – Чернігів : Черніг. держ. технол. ун-т, 2013. – 367 с.

73. Ільчук В. П. Формування кластерів, як засіб підвищення конкурентоспроможності економіки регіону / В. П. Ільчук, І. В. Лисенко // Проблемы формирования новой экономики XXI века : материалы 1-й Междунар. науч.-практ. Интернет-конф., 17-19 дек. 2008 г. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2008dec/5_ilchuk.html.

74. Інструменти регіонального розвитку в Україні : навч. посіб. / О. В. Берданова, Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко та ін. ; за ред. В. М. Вакуленка, О. В. Берданової. - К. : НАДУ, 2013. - 286 с.

75. Карпенко О. О. Кластерна соціальна відповідальність як основа розвитку кластерів [Електрон.ресурс] / О. О. Карпенко. - Режим доступу : http://www.business-inform.net/pdf/2015/8_0/47_52.pdf - назва з екрану.

76. Катенев В. И. Сетевой подход к организации взаимодействия предпринимательских структур / Владимир Иванович Катенев – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2007. – 217 с.

77. Катуков Д. Д. Кластерная инициатива как особый экономический проект: европейская и российская практика / Д. Д. Катуков // Инновации : журнал об инновационной деятельности, № 7 (184). – 2014 – С.47-52.

78. Кирилов Ю. Є. Кластери як інструмент підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах глобалізації / Ю. Є. Кирилов // Ефективна економіка (Електронне наукове фахове видання) -

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2608>.

79. Кластери – різновид кооперації [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Аналітичного центру "Академія". – Режим доступу : <http://academia.org.ua>.

80. Кластеризація української економіки: перші успішні приклади // Канада-Україна: Проект "Регіональне врядування та розвиток" - Режим доступу : http://www.rgd.org.ua/latest_project_news/klasteryzatsiya/.

81. Ковинчук О. Зарубежный опыт участия государства в процессах кластеризации / О. Ковинчук // *Studii Economicae : Revista stiintifica*. – Chisinau : ULIM, 2014. – An. VIII, nr. 1, 2014. – P.72-79.

82. Ковинчук О. Некоторые классификации кластеров / О. Ковинчук // Направления социально-экономического развития региональной экономики : материалы международного научно-практического "круглого стола" (Калужский филиал Финуниверситета, 24 марта 2015 г.) / под ред. А. А. Мигел, Е. Л. Александрова. – Калуга : ИД "Эйдос", 2015. – С. 63-71.

83. Ковинчук О. Державна та регіональна політика: співвідношення понять [Електронний ресурс] / О. Ковинчук // Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи : матеріали IV-ої Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління (Одеса, 14 червня 2013 р). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – Режим доступу: http://oridu.odessa.ua/news/golovna/ogol/2013/Internet_konf_DU_2013.pdf.

84. Ковинчук О. Кластерний підхід у стратегічному плануванні розвитку територій / О. Ковинчук // Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи [Електронний ресурс] : матеріали V-ої Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління (Одеса, 15 травня 2014 р.) – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. – С. 109-113.

85. Ковинчук О. Л. Архетип території та його вплив на кластери в реалізації державної політики розвитку територій / О. Л. Ковинчук // Архетипіка і державне управління: громадянська самоорганізація, соціальна мобільність, суспільна інтеграція : зб.наук. пр. переможців і кращих авторів Третього міжнар. конкурсу молодих учених ; 30 квіт. 2015 р., Ужгород – Скаліца / за наук. ред. Е. А.

Афоніна, Г. Л. Рябцева. – К. : Псіхея, 2015. – С. 17-24.

86. Ковінчук О. Л. Вплив архетипів території на застосування кластерного підходу в реалізації державної політики розвитку територій / О. Л. Ковінчук // Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи [Електронний ресурс] : матеріали VI Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів з державного управління, 22 трав. 2015 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. – С. 26-30.

87. Ковінчук О. Л. Державне сприяння розвитку кластерів в Росії / О. Л. Ковінчук // Сучасні підходи до використання ресурсного потенціалу регіонального управління : Зб. матеріалів наук.-практ. семінару. 23 травня 2013 року. – Херсон : Видавництво "ЛТ-Офіс", 2013. – С. 42-46.

88. Ковінчук О. Л. Зарубіжний досвід застосування кластерного підходу до розвитку територій / О. Л. Ковінчук // Європейський проект та Україна : матеріали науково-практичної конференції (Одеса, 21 грудня 2012 року). – О. : ОРІДУ НАДУ, 2013. – С.44-48.

89. Ковінчук О. Л. Принципи формування та функціонування кластерів / О. Л. Ковінчук // Реформування публічного управління : теорія, практика, міжнародний досвід : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю, присвяченої 20-річчю утворення інституту. 29-30 жов. 2015 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2015. – С. 134-135.

90. Ковінчук О. Л. Принципи формування та функціонування кластерних утворень / О. Л. Ковінчук // Молодий вчений : науковий журнал. – Видавничий дім "Гельветика", 2016. – Вип. 4 (31). – С. 644-648.

91. Ковінчук О. Л. Роль органів публічної влади в процесах кластеризації / О. Л. Ковінчук // Реформування публічного управління: теорія, практика, міжнародний досвід : матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 31 жовт. 2014 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. – С. 190-191.

92. Ковінчук О. Л. Становлення кластерного підходу у Європейському союзі та Росії / О. Л. Ковінчук // Європейська інтеграція в контексті світових глобалізаційних процесів (Одеса, 19 грудня 2013 року). – О. : ОРІДУ НАДУ, 2013.

– С. 237-241.

93. Ковінчук О. Л. Території, що потребують розвитку: визначення поняття / О. Л. Ковінчук // Актуальні проблеми розвитку науки державного управління [Електронний ресурс] : матеріали семінару 19 груд. 2013 р., м. Дніпропетровськ / редкол. Н. А. Липовська (голов. ред.) [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 53-57.

94. Ковінчук О. Л. Територія як об'єкт управління, спрямованого на розвиток / О. Л. Ковінчук // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2013. – Вип. 3 (55) . – С. 88-90.

95. Ковінчук О. Л. Формування кластерної політики: досвід Євросоюзу / О. Л. Ковінчук // Актуальні проблеми та перспективи розвитку публічного управління : матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 25 жовт. 2013 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2013. – С. 198-199.

96. Ковінчук О. Л. Архетип території та його вплив на кластери в реалізації державної політики розвитку територій / О. Л. Ковінчук // Публічне управління : теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во "ДокНаукДержУпр". – Спеціальний випуск – Березень, 2015. – С. 116-122.

97. Ковінчук О. Л. Кластеризація як вища форма сучасної кооперації / О. Л. Ковінчук // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць. – Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2014. – Вип. 3 (59) . – С.12-15.

98. Колесник І. Ментальні мапи як інструментарій історика. / І. Колесник. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://history.org.ua/JournALL/eidos/eidos_2013_7/12.pdf - назва з екрану.

99. Конституційні засади організації влади в Україні: Навч. посібник у 20 кн.: Кн.2 / Під редакцією М.В. Пітцика. - Київ, 2006 -С. 98-102.

100. Конституція України [Електронний ресурс] : офіц.текст: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/annot/254к/96-вр>.

101. Концепція створення кластерів в Україні [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : http://www.ligazakon.ua/news_old/ga012109.html.

102. Коренчук А. А. Обеспечение конкурентоспособности региона на основе кластерного подхода : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / А. А. Коренчук. – Тамбов, 2008. – 24 с.

103. Коротич О. Механізм державного управління : проблеми теорії та практичної побудови / Олена Коротич // Вісник Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - 2006. - № 3. - С. 79-84.

104. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. – К. : ВД "Києво-Могилянська Академія", 2008. – 367 с.

105. Кропивко М. Ф. Концептуальний підхід до кластерної організації та управління розвитком агропромислового виробництва / М. Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. - № 11. – С. 3-13.

106. Кузик С. П. Економічна і соціальна географія світу : навчальний посібник для студентів географічних спеціальностей вищих навчальних закладів / С. П. Кузик, О. І. Шаблій, М. Книш. — Львів : Світ, 2005. — 672 с.

107. Лендшел М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи / М. Лендшел // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. — К. : Логос, 2000.

108. Лобанов В. В. Государственная политика: разработка и реализация: Учебное пособие / В. В. Лобанов – М. : ГУУ, 2000. – 114 с.

109. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Л. Лопатников. – [5-е изд.]. – М. : Дело, 2003. – 520 с.

110. Льюис Р. Д. Деловые культуры в международном бизнесе : От столкновения к взаимопониманию. / Р. Д. Льюис. // Пер. с англ. – М. : Дело, 1999 - 439 с.

111. Люльчак З. С., Вишньовська Х. М. Кластеризація – спосіб підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств агропромислового комплексу та галузі, загалом [Електронний ресурс] / З. С. Люльчак, Х. М. Вишньовська, 2011 // Електронний науковий архів Науково-технічної бібліотеки Національного

університету "Львівська політехніка" - Режим доступу:
http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13856/1/29_188-196_Vis_720_Menegment.pdf .

112. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком: монографія / В. В. Мамонова. - Х. : Вид-во ХарПІДУ "Магістр", 2006. - 196 с.

113. Мамонова В. В. Формування територіальних кластерів як інструменту регіонального розвитку : наук. розробка / В. В. Мамонова, Ю. О. Куц, О. М. Макаренко та ін. – К. : НАДУ, 2013. – 36 с.

114. Марченко Т. І. Суть та система класифікації кластерних структур. / Т. І. Марченко. [Електронний ресурс] – Режим доступу:
http://www.confcontact.com/2010spec_tezi/ec_marchenko.php- назва з екрану.

115. Методические рекомендациями по реализации кластерной политики в субъектах Российской федерации [Электронный ресурс] – Режим доступа:
<http://www.economy.gov.ru/mines/activity/sections/innovations/development/doc1248781537747> - название с экрана.

116. Механізми державного управління / Г. С. Одінцова, В. Б. Дзюндзюк, Н. М. Мельтюхова, Н. М. Миронова, О. Б. Коротич // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. – 2011. – 692 с. – с. 376.

117. Механізми реалізації державної регіональної політики в контексті проведення політичної та адміністративної реформ: наук. розробка / авт. кол.: С. Є. Саханенко (наук. кер.), М. П. Попов, О. О. Долженков та ін. - К. : НАДУ, 2008. - 48 с.

118. Миколайчук М. М. Економічна політика регіонального розвитку в умовах глобалізації : [монографія] / М. Миколайчук. – К. : "К.І.С.", 2009. – 228 с.

119. Миколайчук М. М. Розвиток регіональний / М. М. Миколайчук // Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа

(співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – 648 с. – С. 565-567.

120. Михайліченко Г. І. Формування інноваційних туристичних кластерів як конкурентної переваги розвитку регіону. / Г. І. Михайліченко. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13980/1/50_341349_Vis_727_Menegment.pdf - назва з екрану.

121. Модернізація України – наш стратегічний вибір: щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: [б.в.], 2011. – 416 с.

122. Молодожен Ю. Б. Планування розвитку територій: Навчальний посібник – Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2009. - 264 с.

123. Молодцов О. В. Сутність політичної мережі як моделі представництва та реалізації інтересів суб'єктів територіального розвитку [Електронний ресурс] / О. В. Молодцов – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/POLITICHNI/05-MOLODCOV.pdf> - назва з екрану.

124. Молодцов О. В. Сітьова парадигма територіального розвитку: сутність, логіка впровадження : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.01 / О.В. Молодцов / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2010. — 36 с.

125. Надолішній П. Концепція демократичного урядування: сутність і проблеми формування та реалізації / П. Надолішній // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 2(30). – С. 46-55.

126. Омеляненко В. А. Управління процесами створення регіональної екосистеми інновацій з урахуванням особливостей інституційних архетипів / В. А. Омеляненко // Публічне управління : теорія та практика : збірник наукових праць асоціації докторів наук з державного управління. – Х.: вид-во "ДокНаукДержУпр". – Спеціальний випуск – Червень, 2013. – С. 64-70.

127. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону : трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення : монографія / [кол.

авт.]; за ред. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 608 с.

128. Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.

129. Панова В. Парадигма "нового регіоналізму" в Європейському Союзі / В. Панова // [Електронний ресурс] Віче : журнал. – № 14, липень 2008. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1022/>.

130. Папковська О.Е. Формування кластерної політики в регіонах України / О.Е. Папковська // Економіка. Управління : праці Одеського політехнічного університету. – 2011. – Вип. 1(35). - с. 239-243.

131. Пахомова О. М. До питання створення кластерів виховання як засобів впливу органів місцевого самоврядування на формування соціальності неповнолітніх / О. М. Пахомова // Кластери як інструмент регіонального розвитку [Електронний ресурс] : матеріали науково-практичного семінару, 16-20 липня 2012 р., Феодосія. – Х. : ХарПІ НАДУ, 2012. – С. 60 – 65. – Режим доступу : http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2012-5/2012_05.pdf.

132. Портер М. Конкуренція. / М. Портер. – Москва : Видавничий дім "Вільямс", 2005. – 608 с.

133. Портер М. Международная конкуренция [Пер. с англ. / под ред. и с предисловием В. Д. Щетинина]. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.

134. Приходченко Л. Л. Інституалізація національного інтересу як запорука ефективності системи державного управління / Л. Л. Приходченко // 199 Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 1(29). – С. 46–51.

135. Про впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів "Сузір'я" [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 145-р – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2010-p.

136. Про державно-приватне партнерство [Електронний ресурс] : закон України від 01.07.2010 № 2404-VI – Режим доступу :

<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

137. Про засади державної регіональної політики [Електронний ресурс] : закон України від 05.02.2015 № 156-VIII – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

138. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України, Стратегія, Перелік від 06.08.2014 № 385 – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

139. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України, Стратегія від 21.07.2006 № 1001 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.

140. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України [Електронний ресурс] : наказ Державного комітету статистики України від 18.04.2005 N 96 (v0096202-05). – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0096202-05>.

141. Про затвердження переліку проектів із пріоритетних напрямів соціально- економічного та культурного розвитку (національні проекти) [Електронний ресурс] : постанова Кабінету міністрів України від 8 грудня 2010 р. № 1256. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1256-2010-%D0%BF>.

142. Про затвердження плану заходів на 2010-2011 роки із створення інноваційно-технологічного кластера "Сорочинський ярмарок [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 165-р – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2010-p.

143. Про затвердження Положення про проекти із пріоритетних напрямів соціально- економічного та культурного розвитку (національні проекти) [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 8 грудня 2010 р. № 1255 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1255-2010-%D0%BF>.

144. Про захист від недобросовісної конкуренції [Електронний ресурс] :

закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>.

145. Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс]: Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

146. Про заходи щодо визначення і реалізації проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку: указ Президента України від 08.09.2010 № 895/2010. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/895/2010>.

147. Про стимулювання розвитку регіонів [Електронний ресурс] : закон України від 28 вересня 2005 року №2850-IV– Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>.

148. Про схвалення Державної цільової економічної програми "Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008–2012 роки" [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 6.06.2007 №381-р. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua.

149. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 01.04.2014 № 333-р – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

150. Про утворення Державного агентства України з управління національними проектами [Електронний ресурс] : постанова Кабінету міністрів України від 30.06.2010 №570. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/570-2010-%D0%BF>.

151. Про центральні органи виконавчої влади [Електронний ресурс] : Закон від 17.03.2011 № 3166-VI – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

152. Проект концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://minregion.gov.ua/>.

153. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право : навч. посібник / Н. В. Пронюк. – К. : КНТ, 2010. – 280 с.
154. Публічна політика та управління : наук. розробка / авт. кол. : С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, С. В. Ситник, С. І. Вировий. – К. : НАДУ, 2010. – 36 с.
155. Радаев В. В. Основные направления развития современной экономической социологии // Экономическая социология: новые подходы к институциональному и сетевому анализу / сост. и науч. ред. В. В. Радаев, пер. М. С. Добряковой и др. – М. : РОССПЭН, 2002. – С. 3-18.
156. Развитие кластеров : сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт / авт.-сост. С. Ф. Пятинкин, Т. П. Быкова. – Минск : Тесей, 2008. – 72 с.
157. Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. — ИНФРА-М, 2006.
158. Регіональні стратегії розвитку [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Мінрегіонбуду – Режим доступу : <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvitku>.
159. Рекомендації Міжнародної науково-практичної конференції "Кластеризація – вагомий фактор підвищення конкурентоспроможності економіки України" // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://seu.org.ua/recommendations/> .
160. Рибак Ю. Кластерна політика країн Скандинавського регіону у формуванні та ефективному функціонуванні конкурентоспроможних кластерів / Ю. Рибак // Економіст. - 2013. - № 9. - С. 40-44.
161. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф. Б. Макроэкономика. Глобальный поход / Сакс Дж. Д., Ларрен Ф. Б. ; пер. с англ. –М. : Дело, 1996. – 848 с.
162. Сальніков В. Міжнародні відносини, світова і регіональна політика в архетипічній парадигмі./ В. Сальніков // Публічне управління : теорія та практика : збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во "Док.Наук.Держ.Упр". – Спеціальний випуск – Червень– Режим доступу:, 2013. – 272 с.

163. Січкаренко К. О. Мережева організація інноваційної діяльності : наукова доповідь / Кирило Олексійович Січкаренко ; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". – К. , 2015. – 48 с.
164. Словник з регіональної політики [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Інституту регіональних та євроінтеграційних досліджень "Євро Регіон Україна" – Режим доступу : <http://www.eru.org.ua/index.php?page=883>.
165. Словник української мови: в 11 томах. — Том 6, 1975. — С. 521.
166. Соколенко С. І. Розвиток Харківського регіону на кластерній основі / С. Соколенко, М. Борисенко // Діловий вісник. — 2011. — № 9. — С. 10-11.
167. Соколенко С. Кластери в глобальній економіці. / С. Соколенко – К.: Логос, 2004. – 848 с.
168. Степанова А. Кластеризація кооперативного сектора економіки України [Електронний ресурс]. / А. Степанова. – Режим доступу : <http://skhid.com.ua/article/view/16650> - назва з екрану.
169. Тейл Г. Экономические прогнозы и принятие решений / Г. Тейл. – М. : Статистика, 1971. — 488 с.
170. Теоретичні основи: українські кластери [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucluster.org/universitet/klastery-ukraina/2005-study/competitiveness-theory/>.
171. Тихомиров Ю. А. Публичное право : учеб. / Ю. Тихомиров. – М. : Изд-во БЕК, 1995. – 496 с.
172. Тодорова О. Рівень застосування кластерного підходу при стратегічному плануванні на регіональному рівні / О. Тодорова // Державне управління в Україні: історія державотворення, виклики та перспективи [Електронний ресурс] : матеріали VII Міжнар. наук. конф. аспірантів та докторантів із державного управління. 27 трав. 2016 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – С. 165-167.
173. Толкованов В. В. Кластери в системі підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування: довідник / [Толкованов В. В., Канавець М. В., Савонюк Р. Ю., Сидоров В. М.]. –

Київ – Сімферополь, 2012. – 248с.

174. Толкованов В. В. Коментар Рекомендації 102 (2001) та Резолюції 123 (2001) Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи щодо стану місцевої і регіональної демократії в Україні / Толкованов В. В., Гук А. К. // Збірник науково аналітичних матеріалів [присвячених десятій річниці Фонду сприяння місцевому самоврядуванню України]. – [Б. м. : б. в.], 2002. – С. 356-358.

175. Толкованов В. Розвиток і впровадження інструментів політики державного управління: вітчизняний та зарубіжний досвід / В. Толкованов // Науковий вісник "Демократичне врядування". – 2013. – Вип. 12

176. Топчієв О. Г. Планування територій у контексті сталого розвитку регіонів // Регіональні проблеми України географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. – Херсон : ПП Вишемирський, 2005. - С.3-11.

177. Тур М. Г. Інститут публічності - трансцендентальна умова демократії / М. Г. Тур // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Філософ.. - 2010. - Вип. 190. - С. 5-12.

178. Україна приєднується до програми ЄС з конкурентоспроможності підприємств малого і середнього бізнесу (COSME) // Урядовий портал – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248761303&cat_id=24427642 9.

179. Українські кластери – офіційний портал учасників регіональних кластерів. – Режим доступу : <http://www.ucluster.org/>.

180. Філіпчук В. Інституціоналізація публічного простору в Європейському Союзі: досвід для України / В. Філіпчук // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2013. - № 2. - С. 56-64.

181. Фуко М. Другие пространства / М. Фуко // Интеллектуалы и власть : избранные политические статьи, выступления и интервью : ч. 3. — М. : Праксис, 2006. — С. 191—204.

182. Фуко М. Око власти / М. Фуко // Интеллектуалы и власть : избранные политические статьи, выступления и интервью : Ч. 1. — М. : Праксис, 2006. — С. 220-248.

183. Хасаєв Г. Р, Міхеєв Ю. В. Кластери - сучасні інструменти підвищення конкурентноздатності регіону (через Партнерство до майбутнього). Частина 1 // Журнал "Компас промислової реструктуризації". - №1. - 2003. – С. 1-13.
184. Хафизуллин Н. А. Современные тенденции изменения конкурентоспособности промышленного производства / Н. А. Хафизуллин // Проблемы рыночной экономики и практика развития бизнеса. - 2009. - №5. - С. 6.
185. Хитрич А. Архетипи української культури. / А. Хитрич. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://anculture.blogspot.com/2013/03/blog-post_7598.html - назва з екрану.
186. Чевганова В. Кластеры и их экономическое значение. / Чевганова В., Брижань И. // Экономика Украины. – №11. – 2002. – С.35–41.
187. Черников А. П. Кластерный подход к устойчивому развитию Байкальского региона / А. П. Черников, Р. С Дугар-Жабон. – Режим доступа : http://www.strategy.isea.ru/files/s1/13_Chernikov_Dugar-Zhabon.pdf. – название экрана.
188. Чому важливі IT-кластери [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://m.biz.nv.ua/ukr/experts/medovoy/navishcho-potribni-it-klasteri-105688.html> - назва з екрану.
189. Шаров Ю. П. Інноваційні інструменти публічного адміністрування: європейський контекст [Електронний ресурс] / Ю. П. Шаров – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/1/01.pdf> – назва з екрану.
190. Шевчук В. В. Підходи до реалізації механізмів державного регулювання інноваційного розвитку системи охорони здоров'я України // [Електронний ресурс] Наукові праці : Науково-методичний журнал. – Вип. 223. Т. 235. Державне управління. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 144 с. – Режим доступу : <http://idu.at.ua/naupr/t235.pdf>.
191. Юнг К.-Г. Архетип и символ. / К.-Г. Юнг. – М., Ренессанс, 1991.
192. Юридичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kodeksy.com.ua/dictionary/t/teritoriya.htm>.
193. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної

політики : Практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн; пер. з англ. С. Соколик; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К. : К.І.С., 2003. – 120 с.

194. Яненко І. Г. Організаційно-управлінські ресурси інноваційного розвитку економіки : методологія та практика : монографія / Ірина Георгіївна Яненко. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2012. – 380 с.

195. Anggoro, Y. Theory of Industry Clusters: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yudoanggoro.com/2013/02/06/theory-of-industry-clusters/>.

196. Böhlke E. The Failure of the EU's Ukraine Policy. [Електронний ресурс] : / E. Böhlke, M. Davydchuk // DGAPstandpunkt Prof. Dr. Eberhard Sandschneider (Hrsg.) Otto Wolff-Direktor des Forschungsinstituts der DGAP e. V. – 2013. - № 9. - Режим доступу : <https://dgap.org/en/article/getFullPDF/24624> - Назва з екрану.

197. Cluster Policies : [Електронний ресурс]/ Design of cluster initiatives - An overview of policies and praxis in Europe// The report summarizes the main messages and conclusions of a number of recent studies and reports on clusters, cluster initiatives and the development of clusters. – Режим доступу : http://www.europe-innova.eu/c/document_library/get_file?folderId=148901&name=DLFE-

198. Diez M. A. The Evaluation of Regional Innovation and Cluster Policies : Towards a Participatory Approach // European Planning Studies. 2001. Vol. 9. № 7.

199. European Cluster Memorandum. EU, 2008.

200. Hooghe L. Types of multi-level governance / L. Hooghe, G. Marks // Cahiers européens de Sciences Po. - 2002. – Режим доступу : [www.ces.fr/erpa/docs/wp_2002_3 .pdf](http://www.ces.fr/erpa/docs/wp_2002_3.pdf).

201. Industrial and Clusters : Concepts and Comparative Applications Edward M. Bergman and Edward J. Feser [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rri.wvu.edu/WebBook/Bergman-Feser/contents.htm>.

202. Nuur C. From logistic circles to growth poles: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:13761>

203. Nuur C. Some classifications of clusters : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:13761> -

название с экрана.

204. PwC. Uncovering Excellence in Cluster Management. Pricewaterhouse Coopers, 2011.

205. Scherrer W. The role of public private partnerships at the regional level of government and regional innovation policy in particular / W. Scherrer, R. W. McQuaid [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hum.ttu.ee/failid/HKAC%202011/HKAC_Scherrer.pdf.

206. Solvell O. Clusters. Balancing Evolutionary and Constructive Forces / Silvell I. – 2009 - P.63, 70.

207. Steiner, M. and Hartmann, C. 'Learning with clusters: a case study from Upper Styria'. European Research in Regional Science, 1998: 211–225.

208. The "Territory" : a New Dimension of European Policy: [Электронный ресурс] / ESDP European Spatial Development Perspective. Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union// Agreed at the Informal Council of Ministers responsible for Spatial Planning in Potsdam, May 1999 – Режим доступа : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/pdf/sum_en.pdf

209. Van den Berg, Braun and van Winden Growth clusters in european cities 2001.

210. Visser E.-J., Boschma R. Clusters and Networks as Learning Devices for Individual Firms // Utrecht : Euram. 2002. May 9 – 11.

ДОДАТКИ

Додаток А.1

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах

Видана Ковінчук Ользі Леонтіївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

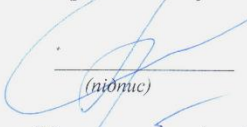
з підтвердженням про те, що вона дійсно брала участь у виконанні госпдоговірної науково-дослідної роботи між ОРІДУ НАДУ при Президентіві України та ЦППК Вінницької області за темою: "Розвиток лідерства в публічному управлінні та забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу регіоні", номер державної реєстрації та 0113U001786, а саме як відповідальний виконавець, та з наданням матеріалів до підрозділу 2.2, згідно договору про виконання науково-дослідних робіт №7/2013 від 19 березня 2013 року.

Заступник директора з наукової роботи

(підпис)

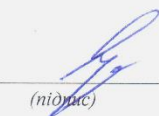
Попов С.А.
(ініціали, прізвище)

Керівник науково-дослідної роботи

(підпис)

Попов С.А.
(ініціали, прізвище)

Начальник відділу координації наукових досліджень та інформаційно-аналітичної роботи

(підпис)

Ємельянова О.М.
(ініціали, прізвище)

Додаток А.2

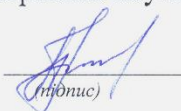
ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах

Видана _____ Ковінчук Ользі Леонтіївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

з підтвердженням про те, що вона дійсно брала участь у виконанні госпдоговірної науково-дослідної роботи між ОРІДУ НАДУ при Президентові України та Херсонським обласним ЦППК за темою “Реалізація окремих пріоритетів комплексного розвитку регіону: науково-методичний супровід”, Вказується назва науково-дослідної роботи, номер державної реєстрації та номер державної реєстрації 0114U002604, а саме як виконавець підрозділів 1.8, 2.7, згідно договору про виконання науково-дослідних робіт № 03/14 від 03 березня 2014 року.

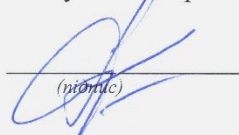
рівень участі (виконавець, відповідальний виконавець, керівник, співвиконавець тощо), номер договору

Керівник науково-дослідної роботи

(підпис)

Л.Л. Приходченко
(ініціали, прізвище)

Заступник директора з наукової роботи

(підпис)

С.А. Попов
(ініціали, прізвище)

Начальник відділу координації наукових досліджень та інформаційно-аналітичної роботи

(підпис)

О.М. Ємельянова
(ініціали, прізвище)

Додаток А.3

ДОВІДКА
про участь у науково-дослідних роботах

Видана Ковінчук Ользі Леонтіївні
(прізвище, ім'я, по батькові)

з підтвердженням про те, що вона дійсно брала участь у виконанні науково-дослідної роботи за комплексним науковим проектом

“Державне управління та місцеве самоврядування”

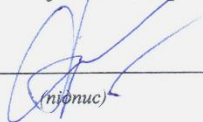
(назва проекту)

ОРИДУ Національної академії державного управління при Президентові України, а саме: згідно наказу №2-н від 06 квітня 2015 року “Про бюджетні

Вказується рівень участі здобувача (виконавець, відповідальний виконавець, НДР 2015 року” у виконанні науково-дослідної роботи “Механізми керівник, співвиконавець тощо, номер наказу про затвердження виконавців) у виконанні науково-дослідної горизонтальної взаємодії в системі публічного управління в умовах децентралізації влади”, як виконавець розділу 3.4, номер державної реєстрації 0115U001261.

(роботи (назва науково-дослідної роботи, номер державної реєстрації))

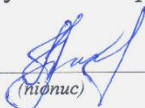
Заступник директора з наукової роботи

(підпис)

С.А. Попов

(ініціали, прізвище)

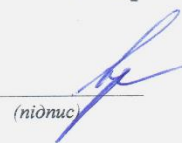
Науковий керівник науково-дослідної роботи

(підпис)

Л.Л. Приходченко

(ініціали, прізвище)

Начальник відділу координації наукових досліджень та інформаційно-аналітичної роботи

(підпис)

О.М. Ємельянова

(ініціали, прізвище)

Додаток Б.1

УКРАЇНА

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ, ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ,
УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

21100, м. Вінниця, вул. Театральна, 15, тел. /факс (0432) 35-35-35, тел. 35-61-57
E-mail vincentr@rambler.ru

13.08.2013 № 186
на № _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження на тему
«Кластерний підхід як інструмент реалізації
державної політики розвитку територій»

Ковінчук Ольги Леонтіївни,

аспіранта кафедри державного управління і місцевого самоврядування

Одеського регіонального інституту державного управління

Національної академії державного управління при Президентові України

В рамках виконання договору №7/2013 від 19 березня 2013 року про науково-дослідну роботу «Розвиток лідерства в публічному управлінні та забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу регіону» (державний реєстраційний номер 0113U001786) використано результати дисертаційного дослідження на тему «Кластерний підхід як інструмент реалізації державної політики розвитку територій» аспіранта Ковінчук О.Л. при розробці науково-методичного забезпечення навчального процесу у Центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій Вінницької області.

Науково-методичні матеріали присвячені аналізу державної політики розвитку територій в Україні. На основі вивчення світового та, частково, вітчизняного досвіду розроблено рекомендації щодо використання кластерного підходу як інструменту реалізації державної політики розвитку територій органами публічної влади.

Зазначені матеріали та рекомендації апробовано на науково-практичному семінарі та в навчальному процесі з підвищення кваліфікації представників органів публічної влади Вінницької області.

Директор Центру

Т. Пашиніна

Додаток Б.2

ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ
ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ДЕРЖАВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ

пл. Свободи, 1, м. Херсон, 73003, факс (0552) 32-14-09, тел. 22-53-29, e-mail cprk@list.ru,
 КОД ЄДРПОУ 24114079

24.04.2015 № 01-19/65
 на _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
 результатів дисертаційного дослідження «Кластерний підхід як інструмент
 реалізації державної політики розвитку територій»

Ковінчук Ольги Леонтіївни,
 аспіранта кафедри державного управління і місцевого самоврядування
 Одеського регіонального інституту державного управління Національної
 академії державного управління при Президентіві України

В рамках виконання договору №03/14 від 3 березня 2014 року про науково-дослідну роботу «Реалізація окремих пріоритетів комплексного розвитку регіону: науково-методичний супровід» (державний реєстраційний номер 0114U002604), Херсонським обласним центром перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій використано результати дисертаційного дослідження на тему «Кластерний підхід як інструмент реалізації державної політики розвитку територій» аспіранта Ковінчук О.Л. при розробці науково-методичного забезпечення навчального процесу, а саме: розроблено навчально-методичні матеріали до практичного заняття на тему: «Роль місцевих органів публічної влади у процесах кластеризації», з метою використання у підвищенні кваліфікації представників органів публічної влади Херсонської області.

Директор Центру

С.Г. Білорусов

Додаток Б.3

УКРАЇНА
ОДЕСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ДЕПАРТАМЕНТ «АГЕНТСТВО З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙ ТА РОЗВИТКУ»

65032, м. Одеса, 32, пр. Шевченка, 4, тел./факс: (048) 718-95-27; E-mail: eko@odessa.gov.ua

04.05.2016 № 01.1-14/456

на № _____ від _____

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ
результатів дисертаційного дослідження на тему
"Кластерний підхід як інструмент реалізації
державної політики розвитку територій"

Ковінчук Ольги Леонтіївни,
аспіранта кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Одеського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президенті України

В рамках виконання договору №28/2015 від 16 грудня 2015 року про надання експертно-консультаційних послуг, використано результати дисертаційного дослідження на тему "Кластерний підхід як інструмент реалізації державної політики розвитку територій" аспіранта Ковінчук О.Л. при актуалізації Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року. Зокрема, в СВОТ-аналізі, аспірантом було обґрунтовано та запропоновано у якості сильних сторін економічного потенціалу області перспективи формування спеціалізованих кластерів – агропромислового, морегосподарського, туристичного, рекреаційно-оздоровчого та медичного. Ці пропозиції також знайшли відображення у заходах із досягнення стратегічних цілей: "А.3. Якісний розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури", "А.4. Розвиток високопродуктивного аграрного виробництва" та "А.5. Розбудова сучасної індустрії".

Результати дослідження впровадженні шляхом прийняття рішення обласної ради від 21 грудня 2015 року № 32-VII "Про затвердження Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року".

В.о. директора Департаменту "Агентство з питань інвестицій та розвитку" обласної державної адміністрації, магістр державного управління

Т.І. Безпоясна

Департамент «Агентство з питань інвестицій та розвитку»

Вих. № 01.1-14/456 від 04.05.2016

Додаток В

Таблиця В

Приклади використання/невикористання кластерного підходу в стратегіях регіонального розвитку областей України

Джерело : [<http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/regionalni-strategiyi-rozvitku/>]

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
1.	Київська	<p>2.9. Мале і середнє підприємництво: У районах та містах обласного значення функціонує 346 об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, які розміщені нерівномірно і їх кількість є недостатньою. На території Київщини не створені технологічні парки, інноваційні фонди і компанії та інноваційно-промислові кластери.</p> <p>Операц. Ціль</p>	-	<p>Операційна ціль 1.2. Зростання конкурентоспроможності економіки периферійних районів Завдання 1.2.2. Підтримка створення виробничих об'єктів та технологічних циклів навколо малих міст 1.2.2.2 Сприяння створення та розвитку агрокластерів навколо малих міст</p>	—

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
		1.3. Недостатньою є кількість таких важливих об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, як бізнес-інкубатори, бізнес-центри, інвестиційні та лізингові компанії. На території Київщини не створені технологічні парки, інноваційні фонди і компанії та інноваційно-промислові кластери.			
2.	Вінницька	-	-	Операційна ціль 2.2. Стимулювання інноваційних секторів економіки Заходи – розробка проектів створення інноваційних науково-виробничих кластерів у сферах мехатроніки, ІТ-технологій, машинобудуванні; Операційна ціль 2.3. Підтримка інтенсивного розвитку в усіх секторах сільського господарства – формування ефективної системи інноваційного забезпечення агропромислового виробництва шляхом створення науково-виробничих	6.2.1. стимулювання співробітництва та добровільного об'єднання територіальних громад, зокрема шляхом об'єднання їх ресурсів, розроблення планів розвитку і реалізації спільних проектів; Проект: Створення

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>кластерів, науково-технічних парків та реалізації засад інноваційно-інвестиційної моделі розвитку галузі АПК;</p> <p>Операційна ціль 3.3. Розвиток транскордонного співробітництва та прикордонних територій, зокрема: зростання ділових контактів, створення спільних мереж, підприємств, кластерів та інших сучасних форм організації території</p> <p>– реалізація проектів, спрямованих на підвищення рівня соціально-економічного розвитку прикордонних територій, поліпшення їх екологічного стану, розбудову прикордонної інфраструктури, розвиток туризму тощо</p>	<p>комунального кооперативного навчально-практичного дорадчого центру територіального об'єднання Северинівської та Чернятинської сільських рад Вінницької області</p> <p>Ціль:</p> <p>– розвиток кластерних відносин;</p>
3.	Волинська	-	У рамках Програми Прикордонного Співробітництва «Польща-Білорусь-Україна 2007-2013», яка фінансується Європейським Союзом, за участі організацій та установ Волинської області у 2013-2015 роках упроваджується 5 транскордонних проектів у галузі туризму на	<p>Ціль 3. Нова промисловість</p> <p>3.2. Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу буде</p> <p>3.2.4 створення ІТ кластеру</p> <p>Завдання створення та ефективна діяльність ІТ кластеру.</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			загальну суму 3,5 млн. євро. За ці кошти модернізується зоопарк у м. Луцьку; будується водолікувальний корпус санаторію матері й дитини «Пролісок» у с. Грем'яче Ківерцівського району; ведеться підготовка фахівців для туристичної сфери; прокладаються та маркуються піші, кінні, велосипедні та водні туристичні маршрути; укладено угоду про створення міжнародного туристичного кластера та спільної промоції бренду «Полісся».		
4.	Дніпропетровська	-	Дніпропетровський регіон об'єднує 79 вищих навчальних закладів (61 вищий навчальний заклад I – II рівнів акредитації та 18 вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації), в яких навчається майже 162 тис. студентів.	-	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			<p>Основними центрами наукової думки в області є міста Дніпропетровськ та Кривий Ріг. Науковий потенціал області формувався протягом останніх 20 років як складова космічного, транспортно-логістичного, машинобудівного, металургійного кластерів. Щороку кількість завершених наукових та науково-технічних робіт становить понад 3 тис. одиниць. З 1991 року загальна кількість створених нових видів техніки і технологій становила більше 17 тис. одиниць. Кожна третя розробка має інноваційну спрямованість, більше двох третин наукових та науково-технічних робіт упроваджено у виробництво. У загальному обсязі більше 60% – фундаментальні дослідження</p>		

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			<p>найважливіших питань природничих, суспільних і гуманітарних наук, розробки щодо новітніх технологій в енергетиці, промисловості та в аграрному секторі. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт підприємств щороку становить майже 1 млрд грн, питома вага яких зросла з 75,9% у 2008 році до 92,1% у 2011 році. Це свідчить про зменшення фінансування з інших джерел.</p> <p>В області діє розгалужена мережа наукових, конструкторських установ, частину яких реорганізовано в акціонерні товариства різних форм власності, а частина продовжує розвиватися як державні установи. Діяльність переважної більшості цих організацій залежить від реалізації національних програм та фінансування</p>		

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			з Державного бюджету України. В останні роки обсяг фінансування наукових досліджень та робіт зменшувався.		
5.	Донецька	Swot –аналіз Слабкі сторони "Економічний потенціал": 12. Несформованість кластерних систем	-	<p>Порівняльні переваги. Виявлення сильних сторін, які допоможуть максимально використати можливості розвитку.:</p> <p>11.Недостатній рівень розвитку малого та середнього підприємництва, нерівномірність розвитку в територіальному розрізі та за галузевою ознакою</p> <p>12.Несформованість кластерних систем => Реалізація на державному рівні заходів з подальшої дерегуляції і розвитку підприємництва, покращення бізнес- клімату в Україні</p> <p>Запобігання зростанню диспропорцій, що гальмують розвиток області забезпечуватиметься шляхом виконання наступних завдань: 1) підтримка економічно менш розвинутих і депресивних територій: – створення сприятливого інституційного середовища для розвитку кластерів, які можуть створюватись із залученням наявного</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>потенціалу депресивних територій та міст – до мережі вертикально інтегрованих підприємств та організацій, які виробляють конкурентоспроможні товари та послуги, використовуючи, насамперед, внутрішні ресурси регіону; забезпечують зв'язок виробництва з поширенням нових технологій та інновацій, інформацією взагалі, що вимагає включення у кластерний ланцюг університетів, науково-дослідницьких центрів, технополісів;</p> <p>6.2. Стратегічна ціль 2. Підвищення рівня конкурентоспроможності реального сектору економіки та територій регіону: Завдання: 1) науково-технологічний та інноваційний розвиток регіону: – створення інноваційних територіальних кластерів: нано- та біотехнологій, інформаційно-комунікаційних технологій; 3) розвиток підприємницького середовища та конкуренції на регіональних товарних ринках: – створення умов для розвитку кластерів та субконтрактингу в окремих сферах господарської діяльності, проведення заходів з метою</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				популяризації коопераційних зв'язків між малим, середнім та крупним бізнесом на основі субконтрактингових, кластерних моделей, розвитку франчайзингу;	
6.	Житомирська	-	-	<p>Операційна ціль 1.1. Розвиток інноваційного та конкурентоспроможного промислового сектору.</p> <p>опис: З урахуванням цього необхідно забезпечити привабливість Житомирщини для інвестицій шляхом зміцнення конкурентоспроможності підприємств (за рахунок технологій, інновацій, формування кластерів та індустріальних парків), гнучкості робочої сили (на основі знань і кваліфікації), створення сприятливої ситуації в області.</p> <p>Завдання 1.1.1. Зміцнення інноваційного потенціалу: Потенційно можливі сфери реалізації проектів</p> <p>1.1.1.9. Організаційна допомога при створенні кластера(ів) відповідно до потреб підприємств області.</p> <p>Операційна ціль 1.3. Стимулювання економіки регіону, виробництва продукції та інвестиційного потенціалу Налагодження зв'язків між містами</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>обласного значення, а також між ними та малими містами і селищами міського типу щодо регіонального розвитку сприятиме зміцненню економіки всіх учасників цього процесу (проведення консультацій із впровадження технологій та інновацій, формування кластерів і інформаційних мереж та розбудови економічного потенціалу). Таким чином, співпраця між учасниками регіонального розвитку та спільна розбудова конкурентоспроможності економіки області мають стати характерною рисою ведення бізнесу в регіоні.</p> <p>2.1.2. Поліпшення надання послуг для дрібних сільгосптоваровиробників і організація співробітництва між ними.</p> <p>2.1.2.5. Організація галузевих і територіальних кластерів з виробництва і переробки окремих видів сільськогосподарської продукції.</p>	
7.	Закарпатська	-	-	<p>3. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ 3.1. Результати SWOT-аналізу</p> <p>Можливості: • Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних агро-кластерів</p> <p>Проведено аналіз та показано зв'язок між:</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>сильним сторонами та можливостями: Інвестиційна привабливість регіону, успішний досвід функціонування СЕЗ => Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних агро-кластерів; Можливостями та слабкими сторонами: Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних агро-кластерів => Нерозвиненість соціальної та виробничої інфраструктури, низький рівень розвитку дорожньо-транспортної інфраструктури у сільській місцевості, Малоземелля, Низький рівень кооперації у сфері промисловості та сільського господарства, відсутність замкнутого циклу виробництва продукції, Низька інноваційна активність підприємств, низький рівень науково-виробничої інтеграції</p> <p>Свот матриця: Можливість: Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних кластерів: <u>Стратегічні напрямки</u></p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища Сприяння само зайнятості та підприємництву на сільських територіях Збільшення доданої вартості сільськогоспод арської та продукції лісу Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційног о середовища Сприяння само зайнятості та підприємництв у на сільських територіях</p> <p>Можливість: Кооперативні зв'язки із закордонними виробниками, створення міждержавних територіальних кластерів</p> <p><u>Стратегічні напрямки:</u> Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційног о середовища Сприяння самозайнятості та підприємництв у на сільських територіях Сприяння самозайнятості та підприємництву на сільських територіях</p> <p>3.4 Сценарії розвитку регіональної економіки Сценарій модернізації та помірного зростання: Такий сценарій формується за умови</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>певних обмежень гіпотези інноваційного сценарію. Таким чином, реалізовуватися всі напрями можливих стратегічних поєднань – сильних сторін з можливостями, сильних сторін у відповідь на загрози, усунення слабких сторін як реакція на можливості, елімінування впливу поєднання слабких сторін із загрозами, - але з певними ситуаційними обмеженнями. За таких умов доцільно формування кластерів та мереж, задіяння багатьох наявних в регіоні організаційно-інституційних форм для підвищення життєздатності регіональної економіки. Важливим стає визначення стратегічної пріоритетності видів діяльності за критеріями віддачі у регіональну економіку та зростання синергійного регіонального ефекту. Зокрема, прогнозовано розвиватимуться такі комплексні напрями як машинобудування з підвищенням частки власної наукоємності та суміжними наукоємними послугами, сільське господарство та харчова промисловість з підвищенням рівня технологічності та європейських стандартів, лісогосподарський та лісопромисловий комплекси у поєднанні – так само з</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>наголосом на вищій технологічності, а також туризм, який може отримати вищу динаміку розвитку, ніж спостерігалось до поточного року</p> <p>5. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ТА СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ до 2020 року</p> <p>Страт ціль: Формування конкуренто-спроможної та інноваційної економіки</p> <p>Операц ціль: 2.2. Підтримка інноваційного підприємництва та економіки знань</p> <p>Операц завд: 2.2.1. Підтримка інноваційної діяльності підприємств у регіоні</p> <p>Індикатор досягнення: Кількість створених кластерів, од.</p> <p>2.6. Забезпечення ефективного бізнесового та інвестиційного середовища</p> <p>2.6.3 Сприяння організаційно-інституційній активізації ділової транскордонної співпраці</p> <p>Індикатор досягнення: Кількість транскордонних кластерів, од.</p> <p>3. Інтегрований розвиток сільських і міських територій</p> <p>3.3. Збільшення доданої вартості сільськогосподарської та продукції лісу</p> <p>3.3.4. Формування регіонального</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>кластеру з глибокої переробки деревини на основі інноваційних технологій</p> <p>Індикатори 1. Діюча виробничо-збутова мережа підприємств із глибокої переробки деревини, од. 2. Обсяг продукції глибокої переробки деревини, тис. грн.</p>	
8.	Запорізька	<p>Оперативна ціль 2.2. Розвиток малого та середнього підприємництва на території області нерівномірно розміщені об'єкти інфраструктури підтримки підприємництва. Переважна частина об'єктів інфраструктури знаходиться у м. Запоріжжя. Бізнес-центри, крім обласного центру, наявні лише у містах Мелітополь, Токмак та у Вільнянському районі. У районах області функціонують лише кредитні спілки,</p>	-	<p>Немає згадки про кластери, проте є заплановані проекти що сприятимуть становленню кластерних сегментів</p> <p>Завдання 2.1.1. Підготовка інвестиційних продуктів</p> <p>Можливі проекти реалізації: – концепція та техніко-економічне обґрунтування розміщення індустріальних парків у регіоні; – розвиток інженерної інфраструктури для індустріальних парків; – створення індустріальних парків, у т.ч. на територіях старих промислових зон; – створення поруч з індустріальними парками соціальної інфраструктури; – утворення технополісів, технопарків, центрів трансферу технологій; – залучення інвестицій в житлове будівництво; – підготовка нових інноваційно-інвестиційних пропозицій; – розробка та реалізація проектів і програм міжнародної технічної допомоги, міжрегіональної та</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
		страхові компанії і громадські організації з підтримки бізнесу. Окрім того, на території Запорізької області відсутні технологічні парки та інноваційно-промислові кластери.		міжнародної кооперації	
9.	Івано-Франківська	-	Склад робочої групи, яка працювала над розробкою Стратегії розвитку Івано-Франківської області на період до 2020 року: Ковальчук Ірина Олександрівна, голова правління «Галицький інноваційний кластер»	СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ 1.3. Забезпечення енергоефективності Завдання: 1.3.2. Підтримка альтернативної енергетики Можливі сфери реалізації проектів: побудова та розвиток в регіоні біопаливного кластеру(ів), який би дозволив створити стійку систему із вирощування енергетичних культур, заготівлі, переробки та кондиціонування лісової, сільськогосподарської та енергетичної біомаси, мережі складів проміжного зберігання кондиційної біомаси, доставки її споживачам та переробки біомаси на теплову та електричну енергію із системою збору та утилізації золи. ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ 3.2. Розвиток сільських територій та периферії навколо малих міст	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>Економічна життєздатність сільських територій залежить від підприємницьких здібностей людей, близькості до міст як економічних центрів та можливостей посередницьких організацій в певній місцевості. Увага стратегічних втручань повинна бути зосереджена на покращенні можливостей отримання доходу мешканцями сільських територій завдяки створенню кооперативів, кластерів у межах сільської і міської переробної промисловості, туризму і виробництву традиційних товарів. Розвиток сільських територій має більші шанси на підтримку у тих селах, де можна налагодити (зміцнити існуючі) зв'язки з містами. Передусім, такі зв'язки можуть дозволити активізувати інвестиційну активність. Окрім цього, периферійні території часто мають спільні з містами потреби і проблеми, серед яких: управління відходами, водопостачання та водовідведення, дорожня інфраструктура, рекреаційні об'єкти.</p> <p>Члени робочої групи з розробки Стратегії обговорювали, у тому числі, можливість для підвищення самозайнятості мешканців. Також</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				додаткові зусилля слід спрямувати на покращення забезпечення сільських територій фахівцями з підприємницьким мисленням, а також працівниками робітничих професій.	
10.	Кіровоградська	-	-	<p>Стратегічне бачення: Кіровоградщина у 2020 р. - це регіон, який: інтенсивно розвивається завдяки кооперації, кластеризації та інтеграції аграрного і промислового комплексів;</p> <p>Інтегральні цілі визначають загальне бачення якісних змін у структурі та способах використання потенціалу Кіровоградської області, підвищення її 18 конкурентоспроможності.</p> <p>3. Запровадження сучасних моделей та успішних практик управління та формування інфраструктури: 2) кластеризація основних галузей регіональної економіки;</p> <p>Досягнення інтегральних цілей розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року відбуватиметься за такими стратегічними напрямками:</p> <p>Досягнення інтегральних цілей розвитку Кіровоградської області на період до 2020 року відбуватиметься за такими стратегічними напрямками:</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>2. Зростання конкурентоспроможності аграрного сектору: б) поширення кластеризації виробництва сільськогосподарської продукції та відродження аграрної кооперації;</p> <p>Стратегічні пріоритети та завдання щодо їх реалізації</p> <p>5. Підвищення ефективності інноваційної діяльності у промисловості, сприяння розвитку виробництва високотехнологічної продукції машинобудування, приладобудування та харчової промисловості.</p> <p>Завдання:</p> <p>5) налагодження кооперації між науковими установами, органами місцевої влади та бізнесу у створенні інноваційної інфраструктури області: бізнес-інкубаторів, технопарків, інвестиційних компаній, регіональних кластерів, інститутів спільного інвестування тощо;</p> <p>6. Екологічне поліпшення агроландшафтів та розвиток органічного виробництва: 11) сприяння створенню регіонального кластеру виробників екологічної продукції з подальшою співпрацею з подібними кластерами, що функціонують у</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				сусідніх областях (Полтавській, Вінницькій, Миколаївській, Одеській), з перспективою формування єдиного міжрегіонального кластеру. 5.4. Організаційні механізми реалізації Стратегії 3) механізм кластеризації передбачає розроблення концепції розвитку регіональних кластерів; розроблення системи заходів щодо фінансового стимулювання кластерних ініціатив та існуючих у регіоні кластерів; створення веб-сайту та єдиної інформаційної бази з інформацією про існуючі в регіоні кластери; організації та проведення тематичних конференцій, семінарів та "круглих столів" для зацікавлених осіб, чинних і потенційних учасників кластера, із залученням фахівців відомих вітчизняних і зарубіжних кластерних об'єднань;	
11.	Луганська	2. ВІДОБРАЖЕННЯ НАЙБІЛЬШ ЗАГАЛЬНИХ І ТРИВАЛИХ УЯВЛЕНЬ ПРО СУЧАСНИЙ ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ОБЛАСТІ І ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	-	Серед подальших шляхів розвитку визначено, що : Конкурентоспроможність області має ґрунтуватися на: запровадженні й використанні різноманітних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (у т.ч. програм соціально-економічного розвитку, кластерів, національних проектів,	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
		Чотири квадранта параметрів структурних диспропорцій: Зазначено, що конкурентоспроможність регіону низька, у зв'язку з відсутністю кластерних утворень, а саме: У квадранті "перешкоди": Наявність потужних кластерів конкурентоспроможності іноземних виробників. Перевищення внутрішніх цін над цінами імпортованих товарів.		механізмів державно-приватного партнерства та інше);	
12.	Львівська	-	-	Операційна ціль 3.2. Розвиток екомережі та рекреаційних зон Завдання 3.2.1. Підтримка найцінніших заповідних територій та екосистем Сфери реалізації проектів ☐ Створення туристично-рекреаційних кластерів.	-
13.	Миколаївська	-	Висококваліфіковані	4.1. Стратегічна ціль 1. Стійке	Номер і назва

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			<p>трудові ресурси та високий науковий потенціал Миколаївщина є визнаним центром вищої освіти і науки. В області налічується 37 наукових закладів. Серед вищих навчальних закладів регіону відомими в Україні так і за її межами є Національний університет кораблебудування імені Адмірала Макарова (готує фахівців із усіх сучасних суднобудівних спеціальностей, дипломи університету визнаються в США, Німеччині та ін.), Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, Миколаївський національний аграрний університет (є засновником єдиного на півдні України Наукового парку «Агроперспектива» та Національного</p>	<p>економічне зростання на основі інноваційного розвитку багатогалузевої економіки Миколаївський інтермодальний транспортний вузол є потенційно потужним кластерним промислово – портовим комплексом, тому з подальшим розвитком портової інфраструктури неминуче буде розвиватися експортно орієнтована промисловість. Це і переробка продукції сільського господарства (рослинні олії, меляса, томатна паста, біодизель тощо), і виробництво будівельних матеріалів на родовищах регіону (газобетон, граніт, цегла), і продукція машинобудування, і складальне виробництво різного виду техніки. В свою чергу це сприятиме розвитку логістичних центрів, автомобільного та залізничного транспорту, соціальної сфери. Операційна ціль 1.2. Зростання конкурентоспроможності економіки області, у тому числі сільських районів та міст</p> <p>Завдання 1.2.2. Підтримка створення виробничих об'єктів та технологічних циклів навколо малих міст</p>	<p>завдання: 1.2.1 Формування перспективних інвестиційних можливостей сільських районів Назва проекту: 1.2.1.3) Сприяння впровадженню інвестиційних проектів Стислий опис проекту: У сучасних умовах інвестиції виступають найважливішим засобом структурних зрушень у народному господарстві, зростання науково-технічного прогресу, підвищення якісних показників господарської діяльності на мікро- і</p>

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			інноваційного кластера «Родючість ґрунтів»), Чорноморський державний університет імені Петра Могили. Крім самостійних, на Миколаївщині працює більш як десять відокремлених підрозділів інших регіонів України. З урахуванням таких підрозділів в області на початок 2013/2014 навчального року вищу освіту у 17 ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації здобували 45,5 тис. студентів.	Потенційно можливі сфери реалізації проектів 1.2.2.2. Сприяння створенню та розвитку агрокластерів навколо малих міст	макрорівнях. Для сприяння залучення інвесторів на регіональний ринок місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування необхідно забезпечити системну роботу зі сприяння розвиткові інвестиційної привабливості об'єктів інвестування. У 2015-2017 роках пріоритетними напрямами залучення інвестицій в економіку області будуть: промисловість (відкриття нових та технічна модернізація виробничих

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
					<p>потужностей діючих підприємств); агропромисловий комплекс (розширення площ зрошуваного землеробства, передусім крапельного; будівництво нових та реконструкція існуючих великотоварних тваринницьких ферм – молочнотоварних, свинарських; розвиток промислово-аграрних кластерів);</p> <p>...</p>
14.	Одеська	-	-	<p>1.6. Аналіз конкурентних переваг та обмежень розвитку області Сильні сторони (внутрішні переваги) 2. географічний потенціал Перспективи формування спеціалізованих потужних кластерів – агропромислового, зокрема зернового, морегосподарського, туристичного,</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>рекреаційно-оздоровчого та медичного.</p> <p>Операційна ціль А.3.2. Раціональне використання рекреаційного та туристичного потенціалів регіону Завдання: А.3.2.2. Формування конкурентоспроможних кластерів у рекреаційній та туристичній сферах Операційна ціль А.3.4. Створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу у туристичній сфері А.3.4.2. Створення кластерів у туристично- рекреаційній сфері Операційна ціль А.5.3. Створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу в індустрії А.5.3.3. Сприяння кластеризації економіки регіону.</p>	
15.	Полтавська	-	-	<p>Страт. Ціль: 2. Підвищення ефективності використання економічного потенціалу регіону Операц. Ціль: 2.2. Зміцнення МСП Завдання: Розбудова горизонтальних виробничо- збутових мереж, галузевих і територіальних кластерів, підтримка їх зв'язків із інноваційним та ноу-хау центрами Потенційно- можливі сфери реалізації проектів: •Підтримка створення асоціацій МСП та їх залучення до</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>участі у форумах, семінарах, конференціях, виставках та ярмарках.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Підтримка МСП у сфері імпортозаміщення та переробки місцевої сировини. • Підтримка створення територіальних об'єднань МСП, передусім у сільських територіях навколо міст. • Розширення можливостей співпраці навчальних закладів з інноваційними МСП у сфері впровадження місцевих та придбаних технологій. <p>Завдання 3.1.1. Вдосконалення організації ринку для с/г продукції (та забезпечення зв'язку між містами і сільськими територіями) потенційно-можливі сфери реалізації проектів:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Організація субгалузевих і територіальних кластерів <p>Операційна ціль 3.3. Забезпечення збалансованого розвитку районів</p> <p>Економічна життєздатність сільських територій залежить від підприємницького відношення людей, близькості до міст як економічних центрів та можливостей посередницьких організацій у певній</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				місцевості. Покращення можливостей отримання доходу завдяки створенню кооперативів, кластерів у межах сільської і міської переробної промисловості, туризму і виробництву традиційних товарів передбачено у вище викладених заходах з реалізації операційних цілей.	
16.	Рівненська	-	-	-	-
17.	Сумська	-	-	-	-
18.	Тернопільська	-	-	-	-
19.	Харківська	-	Оцінка потенціалу області 2.1.4.5. Використання культурних, спортивних, рекреаційних і туристичних ресурсів розвитку Завданням є зміцнення ролі туристичного сектору в економіці регіону. Ринок суб'єктів туристичної діяльності Харківської області представлений в 2013 році переважно турагентами, кількість яких становить 333. Надходження від функціонування	РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОБЛАСТІ 2.6. Сервісний сектор економіки 2.6.2. Наука та інновації. Перспектива формування в Харкові найважливішого східноєвропейського вузла оптоволоконних мереж зв'язку, введення податкових стимулів розвитку ІТ-сфери на державному рівні, реалізація Національного проекту «Відкритий світ», який передбачає створення до 2015 року національної інформаційно-комунікаційної освітньої мережі на базі технологій 4G, яка охоплює всі школи України, цілеспрямоване створення необхідної сучасної інфраструктури на регіональному та місцевому рівні	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			підприємств туристичного кластеру (2 млн 576 тис. грн) у 2013 році склали лише 3% від ВРП Харківщини (без врахування надходжень від пасажирських авіап перевезень).	формують умови для розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в якості одного з ключових інвестиційно привабливих кластерів економіки Харкова.	
20.	Херсонська	4.2. Стратегічна ціль В. Забезпечення місцевого економічного розвитку у сфері інфраструктурного забезпечення галузей економіки: - не ідентифіковано більшість економічних кластерів, відсутня система вивчення та забезпечення їх потреб;	3. Головні чинники та сценарії розвитку області 3.1. Результати SWOT-аналізу Сильні сторони 8. Значний агропромисловий потенціал, сільськогосподарський кластер. У структурі земель сільськогосподарського призначення 49,9% становлять чорноземи (південні та звичайні). Наявні 426,8 га зрошуваних земель, підприємств з виробництва та ремонту сільськогосподарської техніки та обладнання для крапельного зрошення, потужного	4.2. Стратегічна ціль В. Забезпечення місцевого економічного розвитку Визначальні особливості Херсонської області створюють умови для застосування дієвих механізмів стимулювання економічного зростання на місцевому рівні, у тому числі таких, як державно-приватне партнерство, кооперація, впровадження кластерних форм організації виробництва, підтримка підприємництва, малого та середнього бізнесу. Операційна ціль В.3. Інфраструктурне забезпечення провідних галузей економіки Важливим є підтримка розвитку галузей промисловості в напрямку підвищення конкурентоспроможності виробництв, наукоємності, оптимального використання земель промисловості на основі розвитку індустріальних парків на землях державної, комунальної власності,	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
			<p>трудового потенціалу (39% працездатного населення – мешканці сільської місцевості). Рівнинність сільськогосподарських земель сприятлива для ведення крупнотоварного виробництва. Наявність 69 підприємств з переробки сільськогосподарської продукції та виробництва харчових продуктів і напоїв, які мають добру славу далеко за межами України</p>	<p>підтримки підприємств високотехнологічного машинобудування, сучасної хімічної промисловості через механізми державно-приватного партнерства. Підвищення інвестиційної привабливості галузі передбачається забезпечити через проекти візуалізації індустріальних парків, ідентифікації кластерів та їх підтримки.</p> <p>Завдання: В.3.2. Туристично-рекреаційний комплекс</p> <p>В.3.2.2. Покращити якість туристичних послуг</p> <p>Сфера реалізації проекту: В'їзний та внутрішній туризм на базі Таврійського туристичного кластера.</p> <p>Завдання: В.3.3. Промисловий комплекс</p> <p>В.3.3.1. Сприяти трансформації до потреб сучасності</p> <p>Сфера реалізації проекту: Ідентифікація економічних кластерів та їх підтримка.</p> <p>Завдання: С.2.4. Забезпечити відтворення біологічних ресурсів</p> <p>Сфера реалізації проекту: Підтримка приватних ініціатив з розвитку “Аквакультури”.</p> <p>Інституційна та інформаційна підтримка розвитку кластеру</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				Аквакультури.	
21.	Хмельницька	-	-	<p>Стратегічна ціль 1: Диверсифікація структури економіки області та покращення діяльності економічних суб'єктів</p> <p>Операційна ціль 1.2: Зміцнення МСП та підприємництва</p> <p>Захід 1.2.2: Розбудова мереж та ланцюжків постачання (галузевих та територіальних кластерів) із міцними зв'язками з центрами інновацій та наука</p> <p>Страт ціль 1: Сильні сторони територій віддзеркалюватимуть диверсифікацію економічної діяльності з урахуванням відповідного потенціалу на основі:</p> <ul style="list-style-type: none"> розбудови та зміцнення мережі основних та місцевих вузлів, що стратегічно вигідно розміщені по регіону й спроможні забезпечувати надання широкого асортименту послуг підтримки; запровадження субрегіонального підходу до формування кластерів міських поселень із метою необхідної концентрації робочих місць та додаткових об'єктів для залучення інвестицій і забезпечення розвитку; <p>ЗАХІД 1.1.2: ПОЛІПШЕННЯ УМОВ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>ЗБІЛЬШЕННЯ ОБСЯГІВ ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ З РЕГІОНУ Цей захід має на меті забезпечити привабливість Хмельниччини для інвестицій шляхом зміцнення конкурентоспроможності підприємств (за рахунок технологій, інновацій та формування кластерів), гнучкості робочої сили (на основі знань і кваліфікації), створення сприятливої політично-адміністративної ситуації в регіоні та налагодження надання кращих адміністративних послуг інвесторам, ніж у сусідніх регіонах. Головною метою є залучення вітчизняного капіталу (заощаджень) до заохочення підприємництва та МСП для забезпечення самозайнятості та підвищення капіталізації існуючих підприємств, а також здійснення інвестицій у нові підприємства за рахунок залученого іноземного капіталу.</p> <p>ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ 1.2: ЗМІЦНЕННЯ МСП ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА Показники: • кількість нових підприємств; • кількість стійких мереж, ланцюжків постачання та кластерів. Ця операційна ціль базується на трьох основних напрямках діяльності. До них належать розвиток фінансових і</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>нефінансових послуг, зміцнення конкурентоспроможності шляхом налагодження зв'язків між підприємствами (формування кластерів) та впровадження сприятливої інституційної інфраструктури.</p> <p>ЗАХІД 1.2.2: РОЗБУДОВА МЕРЕЖ ТА ЛАНЦЮЖКІВ ПОСТАЧАННЯ (ГАЛУЗЕВИХ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ) ІЗ МІЦНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ З ЦЕНТРАМИ ІННОВАЦІЙ ТА НОУ-ХАУ</p> <p>Оскільки регіон є орієнтованим на сільське господарство, харчопереробні кластери зв'яжуть сільську місцевість, що є виробником сировини, з сусідніми містами, де створено переробні потужності. В інших секторах буде забезпечуватися співпраця між великими промисловими підприємствами та обслуговуючими МСП.</p> <p>ЗАХІД 1.3.2: ПРОСУВАННЯ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ У рамках цього заходу розглядаються два підходи до просування економіки регіону: Самопросування на основі інституційної співпраці для забезпечення економічного зростання</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				та розбудови партнерства, мереж, регіональних систем інновацій, «регіону, що навчається», кластерів тощо, що забезпечить можливість виходу на арену регіонального розвитку. У цих процесах величезну роль відіграє адміністративна підтримка на рівні координації зусиль із громадянським суспільством, організаціями приватного сектору та іншими зацікавленими сторонами. У межах процесу розроблення цієї Стратегії Хмельницька область продемонструвала свою здатність забезпечувати співпрацю зацікавлених сторін регіону в інтересах усієї області та добиватися консенсусу в ухваленні рішень щодо цілей розвитку. Це є найкращою рекламою регіонального шляху до досягнення результатів на основі взаємної довіри та до забезпечення зацікавленості інших регіонів, громад, донорів, інвесторів тощо. Такий координаційний орган і каталізатор процесів, як Агентство регіонального розвитку (АРР), міг би забезпечити належний зв'язок між владними повноваженнями та реаліями й потребами регіону. Співпрацюючи з іншими організаціями у сфері розвитку та підтримки підприємництва, АРР	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>могло б стати центром розвитку регіональної економіки, забезпечуючи умови для роботи й життя.</p> <p>Фізичне просування має відбуватися після реалізації основних заходів, передбачених цією стратегією, та поліпшення загальної ситуації. Такий підхід пропонується з логічних міркувань: для забезпечення можливості екстраполяції справжніх конкурентних переваг економіки регіону (на кшталт ефективної співпраці між ВНЗ, промисловістю та державним сектором через різні інституції із різними завданнями у сфері регіонального розвитку). Може розглядатися можливість створення бренду регіону. Методами та засобами реалізації цього заходу могли б стати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Створення комплексного інформаційного центру з відомостями про всі підприємства та продукцію регіону. • Привабливо надрукована та он-лайнова презентація економіки регіону, його можливостей та цінностей. • Настанови щодо ведення бізнесу в регіоні. • Презентація інноваційних досягнень та відомості про потенціал комерційного освоєння інновацій та технічних і технологічних удосконалень. • Зміцнення потенціалу 	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>регіональної адміністрації в тому, що стосується презентації економіки регіону та її основних учасників. У межах усіх цілей та сценаріїв реалізації цього стратегічного рішення налагодження зв'язків та шляхів сполучення між основними містами області, а також між ними та малими містами сприяє зміцненню економіки всіх учасників цього процесу (підтримує впровадження технологій та інновацій, формування кластерів і мереж, проведення консультацій та розбудову потенціалу). Таким чином, співпраця та спільна розбудова конкурентоспроможності мають стати характерною рисою ведення бізнесу в регіоні. Ця філософія підтримує досягнення й інших стратегічних цілей: розвиток туризму і територій, інфраструктури транспорту та захист довкілля.</p> <p>ЗАХІД 2.1.3: РОЗВИТОК ОБ'ЄКТІВ ТУРИЗМУ, ПРОДУКТІВ ТА МЕРЕЖ Створення мереж та кластерів учасників ринку туризму.</p> <p>ЗАХІД 3.1.2: ПОЛІПШЕННЯ ПОСЛУГ, СПРОМОЖНОСТЕЙ І ТЕХНОЛОГІЙ ЗАДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ДРІБНИХ ФЕРМЕРІВ І ОРГАНІЗАЦІЯ</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				МЕРЕЖ СПІВРОБІТНИЦТВА ФЕРМЕРІВ Організація субгалузевих і територіальних кластерів. ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ 3.3: ПІДВИЩЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ СІЛ І МАЛИХ МІСТ	
22.	Черкаська	-	-	-	-
23.	Чернівецька	-	-	Завдання 1.1.1. Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва. Можливі сфери реалізації проектів: Розбудова горизонтальних мереж, галузевих і територіальних кластерів, підтримка їхніх зв'язків із інноваційним центрами та навчальними закладами. Завд 1.2.2. Залучення інвестицій в економіку регіону - Можл. Сф: Розбудова горизонтальних мереж, галузевих і територіальних кластерів (кластеризація економіки регіону). ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ 1.4. Гармонійний розвиток провідних галузей економіки регіону (промисловий сектор, аграрний сектор, будівництво, наукоємні послуги та лісове господарство) Важливе значення для розвитку	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>сільського господарства має розвиток аграрної інфраструктури: створення аграрних інформаційних центрів, мережі аграрних ринків, аграрних і промислових кластерів. Важливою складовою формування та розвитку системи інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери є дієва підтримка сільськогосподарських дорадчих служб.</p> <p>Завдання 1.4.1. Технологічне переоснащення діючих та створення високотехнологічних нових промислових підприємств, насамперед у галузях машинобудування та електроніки, в т.ч. за рахунок іноземних інвестицій.</p> <p>1.4.1. Технологічне переоснащення діючих та створення високотехнологічних нових промислових підприємств, насамперед у галузях машинобудування та електроніки, в т.ч. за рахунок іноземних інвестицій.</p> <p>Можливі сфери: Створення промислових кластерів та індустріальних парків.</p> <p>Завд. 1.4.3. Формування інфраструктури ринку агропродукції.</p> <p>Можливі сфери:</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток сучасних форм кооперації в аграрному секторі. - Створення та розвиток аграрних інформаційних центрів та сільськогосподарських дорадчих служб. - Створення мережі аграрних ринків. - Створення аграрних кластерів. <p>Завд. 1.4.5. Стимулювання розвитку ІТ-сфери.</p> <p>Можл. сфери: Створення ІТ-кластеру.</p> <p>Завд. 1.4.7. Технологічне переоснащення діючих та створення високотехнологічних нових підприємств деревообробки та виробництва меблів.</p> <p>Можл. сфери: Створення деревообробних кластерів та індустріальних парків.</p> <p>ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ 1.5. Розвиток туристичного історико-культурного та природно-рекреаційного потенціалу завд. 1.5.1. Розвиток інфраструктурних комунікацій у рекреаційних зонах, створення єдиної системи туристичного маркування територій області.</p> <p>Можл. Сфери: Створення туристичних кластерів.</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				ОПЕРАЦІЙНА ЦІЛЬ 3.2. Збалансоване природокористування, раціональне використання надр, земельних, лісових, водних та інших ресурсів краю Завдання 3.2.3. Створення сміттєпереробних підприємств, забезпечення утилізації відходів. Можл. Сфери: Впровадження інноваційних технологій із сортування ТПВ на основі кластерного підходу.	
24.	Чернігівська	-	-	2. Територіальна соціально-економічна інтеграція і просторовий розвиток 2.2. Запобігання збільшенню диспропорцій, що гальмують розвиток регіонів Завд.2.2.1. Узгодженість політики стимулювання розвитку "точок зростання" та підтримки економічно менш розвинутих та депресивних територій Пріоритні. напрямки: Запровадження різноманітних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (кластерів, національних проектів, механізму державно-приватного партнерства тощо), утворення нових підприємств, що орієнтуються на місцеві джерела сировини, задовольняють насамперед потреби внутрішнього ринку	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
25.	М. Київ	-	-	<p>ІНІЦІАТИВА 3: СТИМУЛЮВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ КЛАСТЕРІВ</p> <p>ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО? Жодне місто не може похвалитися тим, що є лідером у багатьох галузях економіки. Лідером можна бути лише в окремих галузях, у яких місто є конкурентоспроможним. Передовий досвід економічного розвитку міст — створення кластерів — центрів компетенції в галузях, яким надається пріоритет. Ці галузі дадуть суттєвий ефект — внесок до ВРП, зайнятість, інноваційність міста в міжнародному масштабі, забезпечать міжнародний бренд міста «зроблено в Києві». Приклади кластерів: у Цюріху — банки, у Дубліні — ІТ-інженерія, у Чикаго — трейдинг сільськогосподарською продукцією. Місто має реальні важелі утворення таких кластерів шляхом їх визначення і створення умов для залучення інвестицій, розвитку підприємницької активності, що приведе до формування конкурентоздатної галузі.</p> <p>ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНІЦІАТИВИ:</p> <p>Місто не може і не мусить самостійно визначати пріоритетні кластери. Але підтримка і стимулювання напрямків, які мають найбільший потенціал для</p>	-

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>міста і вже знайшли підтримку бізнес-середина та інвесторів, дозволять Києву реалізувати амбітні цілі із росту ВРП. Водночас побажання городян та існуюча структура ВРП міста вказують на пріоритети сервісної галузі, а також окремих високотехнологічних напрямків. Приклади високо розвинутих європейських міст також підтверджують загальну тенденцію до виносу масової промисловості за межі центральних міст. Для остаточного визначення пріоритетних для міста галузей необхідно сформувати довгострокову програму економічного розвитку міста та завершити вибір 2–3 кластерів, беручи до уваги побажання бізнесу та перспективних інвесторів, а також міжнародного досвіду визначення та розвитку таких кластерів. Також важливою передумовою реалізації ініціативи є створення сприятливих умов для розвитку бізнесу взагалі. Роботи в цьому напрямку мають сфокусуватись на поліпшенні регулятивно-правової середина та взаємодії бізнесу та міста, підтримці розвитку підприємництва.</p> <p>КЛЮЧОВІ ЗАХОДИ</p> <p>Розробка економічної програми розвитку — визначення 2–3</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				<p>конкурентних кластерів, беручи до уваги побажання бізнесу, потенційних інвесторів та світовий досвід 1 квартал 2012 4 квартал 2013 Створення бізнес-інкубаторів 1 квартал 2012 4 квартал 2013 Розробка механізмів підтримки кластерів (напр. система преференцій, вільні зони і т.д.) 1 квартал 2012 2 квартал 2014 Активне залучення інвесторів до обраних кластерів 1 квартал 2014 2 квартал 2015*</p> <p>Можливі варіанти кластерів Ефект на зайнятість Ефект на ВРП</p> <p>Фармацевтика та медичні технології ~70 тис. 15–20%</p> <p>Інжиніринг і точне машинобудування >50 тис. ~15%</p> <p>Регіональний і міжнародний ІТ-аутсорсинг >50 тис. 10–15%</p> <p>Центр культури і туризму 40–50 тис. 4–6%</p> <p>Регіональний логістичний центр 40–50 тис. ~5%</p> <p>Центр комерційного трейдингу СНД і ЦСЕ (сировинні сільськогосподарські товари) ~20 тис. ~3 %</p> <p>Науково-освітній центр цивільної авіації 5–10 тис. ~1 %</p> <p>*подальші роботи в планомірному режимі</p>	

№	область	Відомості (згадка) про			завдання із плану реалізації
		відсутність кластерів	існування кластерів	перспективи розвитку та використання кластерного підходу	
				Крім того, задля розвитку конкурентного середовища міста на базі науково-дослідного комплексу буде створено систему бізнес-інкубаторів, відкритих для інноваційних підприємств столиці. Задля створення середовища, привабливої для профільних інвесторів, за підтримки міста планується проведення регулярних ярмарків і форумів стартапів. Ідеї найперспективніших підприємців будуть просуватись містом на міжнародній арені.	

